ئیدریس ئۆمەرگومبەتی

ئەنفالی زێی بچوک

لێکۆڵینەوەیەکی

مێژوویی، سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتییە

چاپی یەکەم ٢٠١٣

ئەنفالی ژێی بچوک

ئەنفالی زێی بچوک

ئیدریس ئۆمەرگومبەتی

مەبەست لە ئەنفالی چوار دۆڵی زێی بچوک ودەشتی کۆیەو دەوروبەری.

لێکۆڵینەوەیەکی، مێژوویی، سیاسی، ئابوری، کۆمەڵایەتییە.

چاپی یەکەم

٢٠١٣

ناسنامەی کتێب

نـــاوی کتێب: ....ئەنفالی زێی بچوك

بـــــــابەت:.... لێکۆڵینەوەی مێژووی

نـــــــووسینی:.... ئیدریس ئۆمەرگومبەتی

تـــــــــایپ: ....نوسەر

دیزاینی ناوەوە: ..شازیار

دیزاینی بەرگ :.... فاروق ئەبوبکر

هەڵەچنکردن :...هێمن قادر

تـــــــــیراژ .... (١٠٠٠) دانە

چـــــــاپخانە: ....کەمال لەسلێمانی

چاپی یەکەم.........٢٠١٣

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٢٩٠٧)ی ساڵی (٢٠١٢) ی پێدراوە

تێبینی

ئەم توێژینەوەیە :-

خوێنـدکار (ئیـدریس عەبـدوڵا بـرایم) سـاڵی ٢٠٠٨ پێشـکەش بەبەشـی مێژووی کۆلێژی زانستە کۆمەڵایەتیـەکان- زانکـۆی کۆیـەی کـردوە- وەك بەشـێك لەپێداویسـتی بەدەسـت هێنـانی بڕوانامـەی بـەکالۆریۆس لەمێژوودا.......

بەسەر پەرشتی د.ئەکرەم ڕە سوڵ (خامۆش)هەروەها لەلایەن ئەنـداما نـی لیژنەی هەڵسەنگاندن (د.جبار قادر)وە(م.جـمال فـتح الله)بەپلـەی زۆربـاش پەسەند کرا .

پێشکەشە :-

- بەو کەسانەی سۆزی منالآنی ئەنفال کراو هەڵ دەگرن .
- بەگیانی پاکی هەموو قوربانیانی ئەنفال وکیمیاباران وکەس وکارەکانیان.
- بەوشەهیدانەی گیانی خۆیان لەپێناوی ئازادی کوردستان بەخشی.
- بەرۆحی ئافرەتە پاکیزەکا نی ئەنفال کەسوکایەتیان پێکرا.
- بەگیانی پا کی باوکم .... دایکی میهرەبانم.
- بەهاوسەرە خۆ شەویستە کەم (چۆپی خان)وە منالەجگەرگۆشەکەم (ئاریاس). زۆرلەکاتیانم گرت بۆنوسینی ئەم کتێبە.

سوپاس و پێزانینم:-

- بۆیەڕیز(ڕەهبەرسەیدبرایم)ئەندامی سەرکردایەتی یەکیتی نیشتمانی کوردستان کەئەرکی لەچاپدانی گرتەئەستۆی خۆی.
- بۆ هەموو ئەو کەس و لایەنانەی کەم یان زۆرهاوکاریان کردم.

﴿بِسمِ اللّةَ الرَحمانِ الرَحيم﴾

﴿ يَسۡئَلُونَكَ عَنِ ٱلۡأَنفَالِ قُلِ ٱلۡأَنفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُواْ اللّٰه

وَأَصۡلِحُواْذَاتَ بَيۡنِكُمۡ وَأَطِيعُواْ ٱللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ﴾.

﴿صدق الله عظيم﴾

لیستی هێما کورتکراوەکان

(ی.ن.ك)	یەکێتی نیشتیمانی کوردستان .
(mew)	رێکخراوی میدل ئیست وۆچ
ز	زاینی .
ژ	ژمارە .
م	مەتر .
کم	کیلۆ مەتر .
س.پ.	سەرچاوەی پێشوو .
د.	دکتۆر .
ل .	لاپەڕە .
و	وەرگێڕ .
چ ١	چاپی یەکەم .

پێرست

////////////////////

دەسپێك بۆئەنفال.

باسی دووەم: ئامانجەکانی رژێمی عیراق لەئەنفالکردنی ئافرەتاندا.
باسی سێ یەم: سەنتەرەکانی کۆکردنەوەی ئەنفالی چوار.
باسی چوارەم: ئەوئافرەتەی لەپێناوی پاراستنی شەرەف خۆی لەناوی زێی بچوکداخنکاند.
باسی پێنجەم: بەرگری هێزی پێشمەرگە لەشالاوەکانی ئەنفالدا.
بەشی چوارەم :- ئاکامەکانی پرۆسەی ئەنفال لە دۆلی زێی بچوک وەشتی کۆیەوتەق تەق.
باسی یەکەم : ئاکامەکانی ئەنفال لەرووی سیاسیەوە .
باسی دووەم: ئاکامەکانی ئەنفال لەرووی ئابووری یەوە .
باسی سێ یەم: ئاکامەکانی ئەنفال لەرووی کۆمەلآیەتیەوە .
بەشی پێنجەم :- پاشکۆی بەلگەنامەو وێنەکان.
ئەنجام.

دەسپێك بۆئەنفال

ئەم لێكۆڵینەوەیە،گێڕانەوەی چیرۆكی پەلاماری قڕكردنی میللەتێكی موسڵمانی سەرئەم گۆی زەمینەیە لەزێدوسەرزەوی وخاكی لەمێژینەوكەونارای باب وباپیریان، كە بە(كوردستان)ناسراوە، زۆرتاواتەخوازبووم ڕۆژێك بتوانم شتێك لەسەر ئەوكارەساتەگەورەیەئامادەبكەم، خەونم بەورۆژەوەدەبینی، چونكەخۆم ئاوێتەوهەڵ قوڵاوی ناوئەوكارەساتەم، كەلەزانكۆلەبەشی مێژوو وەرگیرام لەسەرەتای قۆناغی یەكەمەوە خۆم بۆئامادەكرد، زانیاریم لەسەرئەنفال كۆدەكردەوە تاقۆناغی چوارەم كەلێكۆڵینەوەی دەرچوون دادەنرا بۆخوێندكاركان زوومامۆستاكانم تێگەیاند من ئەم لێكۆڵینەوەیەدەنوسم، چونكەئەم كارەساتە بەلای منەوە زۆرجێگای بایەخ پێدان بوە، لەبەرئەوەی شاڵاوەكانی ئەنفال ئەوپرۆسە سەربازیانە بوون بەچەند قۆناغێكی جیاجیاو لەچەندناوچەوشوێنی جوگرافیای جیاجیادا ڕوویاندا، لەدوای ئەودەسەڵاتەزۆرەی بەعلی حسن المجید ناسراو بەعلی كیمیایی درا كرابەحاكمی(متلق)ی باكوری عێراق (هەرێمی كوردستان) دەسەڵاتی ڕەهای سەربازی وئەمنی پێدرا بۆقەڵاچۆكردنی میللەتی كورد، ئەم دەسەڵاتەش بەپێی بڕیاری بەناوئەنجومەنی سەركردایەتی شۆڕشی عێراق بەژمارە(١٦٠)لە٢٩ی ئازاری ١٩٨٧، هەرلەسەرەتاوە خۆی لەچۆڵ كردنی گوندەكانی نزیك شاروشارۆچكە كان وگوندەكانی نزیك شەقامەگشتیەكانی نێوان شارەكان، وەڕاگواستنیان بۆئۆردوگا زۆرەملێكان ودواترتەختكردنی گوندەكان، پاشانیش ئەنجامدانی ئەوشاڵاوە دڕندانەیەی بەناوئەنفال كەلە٢٣/شوباتی /١٩٨٨، دەستی پێكرد بەهەشت قۆناغی جیاوبۆشەش ناوچەی جوگرافیای جیاكەخۆی لەم ناوچانەدەبینێتەوە، قۆناغی یەكەم ٢٣ی‌شوبات-١٩ی مارتی ١٩٨٨بۆسەرناوچەكانی (سەرگەڵوبەرگەڵو)، قۆناغی دووەم ٢٢مارت -١ی نیسانی ١٩٨٨، بۆسەرناوچەی قەرەداغ، قۆناغی سێ یەم ٧-٢٠ی نیسانی

١٩٨٨، بۆسەرناوچەکانی گەرمیان، قۆناغی چوارەم٣ -٨ی مایسی ١٩٨٨، بۆسەرناوچەکانی دۆڵی زێی بچوك، قۆناغی پێنج وشەش وحەوت١٥ی مایس - ٢٦یئابی ١٩٨٨، دۆڵ وچیاکانی شەقڵاوەو ڕەواندز، قۆناغی کۆتایی ئەنفالی بادینان لە٢٥یئاب -٦ئەیلولی ١٩٨٨،کەلەتەواوی ئەم شاڵاوەدا لەسەرجەم ناوچەکانی کەباسمان لێوەکرد زیاتر لە(٤٥٠٠)گوند خاپورو وێران کران، زیاترلە(١٨٢٠٠٠)خەڵکی بێتاوان لەپیاو ژن و منداڵ وگەنج شوێن بزرکران ویران بۆبیابانەکانی مەرگ بەزیندویی کرانە گۆڕەبەکۆمەڵەکانەوە، بەرلەم پرۆسەیەش ڕژێم، کوشندەترین چەکی کیمیایی دژبەمیلەتی کوردبەکارهێنا، تەنیا لەهەڵەبجەدا زیاترلە(٥٠٠٠)هەزار خەڵکی سڤیل بەگازی ژەهراوی خنکێنران وهەروەها لەناوچەکانی وەك گۆپتەپەو بالیسان وشیخ وەسانان وبادینان کەتائەمرۆش بەرکەوتوانی بەهۆیەوەدەناڵێنن، بۆیەدەکرێ زۆرلێکۆڵینەوەی گرنگ وپربایەخیان لەبارەوەبکرێت، پەلاماری ئەنفال بۆسەر میللەتی کورد لەریزی پەلامارە دڕندانەونامرۆڤایەتیەکان دەژمێردرێت، لەلایەن ڕژێمی عێراقەوەئەنجام دراو بەچەند قۆناغێکی جیاجیاگەیشتە چڵەپۆپەی تاوانەجیهانیەکان، بەمانایەکیتر، کەم تاوانی جیهانی هەیە بگاتە ئاست وبارتەقای گەورەیی ئەم تاوانەی ئەنفال، گومانی تێدا نیەو ناشکرێ گوتاری ئەنجام دەری ئەم تاوانە وابەتاسانی شیبکرێتەوەو لەتەمومژی نهێنیەکان بهێنرێتەدەرەوە، بەڵام ئەمەش مانای ئەوەناگەیەنێت کەتوانامان نیەبۆقسەکردن لەسەرمەسەلەیەکی تاواگرنگ وجەرگ بڕ. هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا باگراوەندی پرۆسەی ئەنفال بۆسەرکورد چەندین لایەنی جوگرافی وسیاسی وئابوریو نیشتمانی ونەتەوەی تیایە، دیارە بێ لێ وردبوونەوەو ڕاڤەکردنی ئەولایەنانەو خستنەڕووی ڕەهەندەکانی تری کارەکەمان پوخت وسەرکەوتونابێت وناگەینە ئەنجامی کۆتایی، لێرەوەئەوەندەی بوارهەبێت قسە لەسەر لایەنەکان دەکەین وشۆڕدەبینەوە بۆناوپانتایی ئەم برین

وەرگەساتە. ئەوەندەی لەتوانای ئێمەدابێت قسەی لەسەردەکەین بۆئەوەی ئەم لێکۆڵینەوەیەش بچێتەسەرخەرمانی لێکۆڵینەوەکانی ترکەلەبواری شاڵاوەکانی ئەنفال ئامادەکراون، بەوهیوایەی کەمێك خزمەت بەکەسوکاری ئەنفال کراوەکان بگەیەنین وتۆزێك لەوکارەساتەجەرگ بڕەی لەناخیانداکەڵەکەبووە کەم کەینەوە، ساتێك لەگەڵ منداڵەبێ باوکەکان باسی نەهامەتیەکانمان بکەین، بەئارامی بۆچەندساتێك چاوەکانمان لەئاست گەورەیی ئەوکارەساتە داخەین، بڵێین هەرگیز لێتان نابورین ئەی ئەوجاشانەی ئێمەتان بێ نازی باوك ودایك کرد، ئەی ئەوانەی سوکایەتیتان بەئافرەتەکانمانەوەکرد ودەستدرێژی شەرەفتان لەئافرەتی پاکیزەی کورد کرد، ئەی ئەوجاشانەی سەروەت ومالٚ وگیانی ئێمەتان تەسلیمی پۆستاڵی ڕەشی(بەعس)کرد لەپێناوی پلەوپایەومەدالیای ئازایەتی، هەروەك مێژوونوس(کریس کۆچێرا) دەڵێت: (میللەتی کورد ڕاستەدوژمنی دەرەکی و ئیقلیمی زۆرە، بەڵام دوژمنی گەورەی خیانەتی خۆیانەلەگەڵ خۆیان) .

هەروەك (حاجی قادری شاعیر)دەڵێت:

یەك بەیەك بوونە خائینی دەوڵەت

خائینی مـــوڵك و دوژمنی میللـەت

ئیدریس عبدوڵا ئۆمەرگومبەتی

٢٠ /٢٠١٢/١٢ تەق تەق

پێشەکی

تاساڵی (١٩٨٨) میلـەتی کـورد بەوشـەی ئـەنفال ئاشـنانەبوو بـوو، مەگەردینـدارو خوێندەوارومـەلایانی ئـاینی شـارەزاییان لێ هـەبوو بـێ، ئەگینا(ئەنفال) لەگـەڵ فەرهـەنگ ومێشـکی میلـەتی کـورد، بـەلاّم پـاش پرۆسەی بەدناوی(ئەنفال) بووەکارەسـات نەگبـەتی ونەهامـەتی ومەینـەتی، رژێمی بەعسی کافرناوی سورەتی قورئانی پیرۆزی بەکارهێنا بۆقەلاّچۆکردنی میلەتی کورد، وەك کافر رەفتاری لەگەڵ کورد کـردوە، چـونکە لەسـەرەتای بلاّوبونەوەی ئاینی پیرۆزی ئیسـلام، شـەرلەنێوان موسـڵمانەکان وکافرەکـان رویداوە، هەموو سەروەت وسامان وئافرەتی کافرەکان چی دەسکەوت بـووە، بۆتە هی موسڵمانەکان لەکاتی سەرکەوتن لەمەیدانی شەردا.بەراستی رژێمی بـەعس کافرووخوانـەناس ولـەدین لادەربـوو، چـۆن گـەلێکی موسـڵمان وخواپەرست وەك کافر رەفتاری لەگەڵدەکات، لەکاتێکدا لەکاتی ئەنجامـدانی پرۆسـەی (ئـەنفال) هەموومزگەوتـەکانی کوردسـتانی روخاندوتێکیداوژمارەیەکی زۆرقورئـانی تێداسـوتاند!!ئەدۆنیسـی شـاعیری عەرەب ناهەقی نیەکەگوتویـەتی:خوایەلـەکوردەکان ببورەکـەناتوانن قورئـان ختم بکەن   چونکەکەدەگەنەسورەتی (ئەنفال)هەموویان دەمرن.

سورەتی (ئەنفال) هەشتەمین سورەتی قورئانە، قۆناغەکانی ئـەنفالیش رێـك هەشت قۆناغە،کەرژێم بەدرندەترین شێوە کەوتە گیانی کورد دەسـتی لـە ژن ومناڵ وپیری نەپاراست!!!

ئەنفال روداوێکی هێندەترسناك وپرکارەسـات بووە،گێرانـەوەی روداوەکـانی(ئەنفال) وەك چیرۆك وبەسەرهاتی بەسۆزپرغەم گێردراونەتەوە،کـەمتر چـووە

بۆ بواری ئەکادیمی وزانستیانە بۆیەدەبێت دەست خۆشی لەمامۆستائیدریس ئۆمەرگومبەتی بکەین کەبەشێوەیەکی زانستی وئەکادیمی پرۆسەی (ئەنفال)ی خستۆتەڕووتوێژینەوەکەی بەشێوەی ڕیزبەندیەکی بەش بەش چۆن ڕێك خستوە،لیستی سەرچاوەوپەراوێزی بۆکردووە،بەڵگەنامەی گرنگیشی خستۆتەڕوو، (ئەنفال) دەهێنێت ئەوها و زیاتریش وردتروقولتر لێی بکۆڵدرێتەوە، چەندین کتێب وفلیمی لەسەردەربکرێت، بەڵگەودیکۆمێنت هەیەکەرەستەیە لەبەردەستە،(ئەنفال) گەورەترین کارەسات بوویەسەرگەلی کورداهات، خۆم وەك پێشمەرگەیەك لەچەندین شەڕبەرگریم کردووە، بەچاوی خۆم چەندقۆناغی (ئەنفال)م دیووە، بەپارتیزانی لەناوچەی(ئەنفالی دۆڵی زێی بچوك) ماومەتەوە، زێدەڕۆیی وخۆهەڵکێشان نەبێت یەکەم شەڕی پاش (ئەنفال)ەکان ئێمەومانان لەگەڵ هاوسەنگەرانی نەبەزیوم ئەنجامانداوە، ڕۆژمێری (ئەنفال)ی ساڵی ۱۹۸۸م تۆمارکردووە، ڕۆژمێرونامەکانی ئەورۆژگارەتاڵەم ماوە.ئەم لێکۆڵینەوەی مامۆستا(ئیدریس ئۆمەرگومبەتی) کارێکی زۆرجوان ونایابی کردووە، مایەی دەست خۆشی وڕێزوسوپاسە! لەهەمان کاتیشدادەشێت توێژینەوەی(ئەنفالی زێی بچوك) هەوڵێك بێت بۆزیاتر ناساندنی پرۆسەی(ئەنفال) بەجینۆسایدە، چونکەکوشتن وقڕکردنی گەلێکە، بابەتەکەیشی بەڵگەداروئەکادیمیە!!دەکرێت (ئەنفال)لەگەڵ (هۆلۆکۆست)بەراورد بکرێ کەنازیەکانی ئەڵمانیا بەسەرجولەکەکانیان هێنالەجەنگی دووەمی جیهانیدا!!

ڕێزوسوپاس

ڕەهبەر سەید برایم

۲۰۱۲/۱۲/۲۸-کۆیە

هۆكاری هەڵبژاردنی توێژینەوەكە :-

گرنگی ئەم بابەتە لەوەدایە لـە دیاردەیـەك دەكۆڵێتـەوە كـە بەشـێكی گەلانی جیهان بەسەریاندا هاتووە، بەتایبەتی میللەتی كوردی سـتەم دیـدە، ئـەم دیاردەیـەش جینۆسـایدكردنی میللـەتی كـوردە. هـەروەها ئـەم لێكۆڵینەوەیە بە یەكەم لێكۆڵینەوە لە ئاستی زانكۆدا لەسەر ئەم كارەسـاتە دەنووسرێ كە بەسەر ناوچەی دۆڵی زێی بچووك بەتایبەت دەشتی كۆیەو تەق تەق و دەوروبەری هاتووە. مەبەستیشمان لە هەڵبژاردنی ئەم بابەتـە بتـوانین خزمەتێكی كەم بەمێژووی میللـەتی كـورد بگـەینین بـە ئومێـدی ئـەوەی توێژەرانی تریش هەوڵبـدەن لـەم بابەتـە بكۆڵنـەوەو خزمـەت بـە میللـەتی كوردی زوڵم لێكراو بگەینن.

ئامانجی توێژینەوەکە :-.

مەبەستی توێژەر لەم لێکۆڵینەوەیەدا، پێکانی چەند ئامانجێکە، خزمەت بەهەولّی سڕینەوەی ئاسەوارو کێشەکان بکەین کەشالآوەکانی ئەنفال دروستی کردوون وەکاریگەری خراپیان لەسەر ڕەوشی تاکی کورد هەیە، هاندان بۆگرنگی دان بەکەسوکاری ئەنفال کراوەکان، بۆئەوەی ببنە ئەندامی کارا لەناو کۆمەڵدا، هەروەها فراوانکردنی بازنەی بایەخدان بەکارەساتی ئەنفال لەڕووی ڕاگەیاندن وسیاسی وکۆمەڵایەتی و دەروونیەوە پێشنیاری توێژەرن بۆچاکردنی ڕەوشی کەسوکاری ئەنفال کراوان.

هەڵسەنگاندنی سەرچاوەکانی توێژینەوەکە :-.

گومانی تێدانیە بۆ توێژینەوەیەکی زانستی لەئاستی زانکۆ دا دەبێت پشت بە چەند سەرچاوەیەکی ئەکادیمی گرنگ ببەستێت، لەم توێژینەوەیەدا پشت بە چەند سەرچاوەیەکی گرنگ بەستراوە دەمانەوێ بیان خەینەڕوو لەوانە ((میدڵ ئیست وۆچ) جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد کە لەلایەن محمد حمەصالح تۆفیق وە وەرگێڕاوە، ئەم لێکۆڵینەوەیە لەلایەن ڕێکخراوی نێودەوڵەتی مافی مرۆڤ لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست ئامادە کراوە). (یوسف دزەیی) ئەنفال کارەسات ئەنجام و ڕەهەندەکانی) (محمد رەوف عزیز) (ئەنفال ڕەهەندە سۆسیۆلۆجیەکان) (میدڵ ئیست وۆچ) (جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد) وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە. ئەم سەرچاوانە و چەند سەرچاوەی تر سودیان لێبینرا بۆ ئەم توێژینەوەیە .

گرفتەکانی بەردەم توێژینەوەکە :-.

ئاشکرایە لێکۆڵینەوە لەبابەتێکی وەك ئەنفال ڕووبەڕووی چەندان گرفت وکۆسپ دەبێتەوە، لەوانە ئەم لێکۆڵینەوەیە پێویستی بە بەڵگەنامە هەیە بەتایبەت ئەو بڕیارو فەرمانە نهێنیانەی حکوومەتی عێراق بۆ پاکتاوکردنی میللەتی کورد دەریکردوون، لەسەرووی هەمووشیانەوە نەبوونی سەرچاوەی زانستی کە پشت بەئامارو زانستی نوێ ببەستێت لەسەرتاوانی ئەنفال، جگە لە ڕێکخراوی مافی مرۆڤ لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست کە چەند لێکۆڵینەوەیەکی کردووە، گەڕان بەدوای زانستی زیانەکان و ژمارەی قوربانیانی ئەنفال کارێکی زۆر قورسە بۆیە توێژینەوەیەکی ئەکادیمی وا هەوڵ و ماندووبوونی زۆری دەوێ. بەتایبەت دەبێت هەوڵ بدەیت کەسە رزگاربوەکانی پرۆسەی ئەنفال بدۆزیتەوەو چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا ئەنجام بدەیت، چونکە ناخی ئەوان زۆرشتی شاراوەی تیایە دەبێت قەناعەتیان لادروست بکەیت بۆتی باس بکەن، ئەوەی چەندین ساڵە لەناخیاندا هەڵیان گرتووە بۆتی بدرکێنن، بۆئەوەی بەشێوازێکی زانستی دابڕێژیت کەنەوەکانی داهاتوو سوودی لێوەربگرن، بزانن میللەتەکەیان لەسەرخاکی خۆی بەچ شێوازێکی دڕندانە ڕوبەڕوی قڕکردن بۆتەوە.

دەقی تەواوی بڕیاری (١٦٠)ی پرۆسەی ئەنفال *

بەناوی خودای بەخشندە ودلۆڤان

بەناوی گەل

ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش

ژمارەی بڕیار /١٦٠

مێژووی بڕیار/١٩٨٧/٣/٢٩ **بڕیار**

بەپێی ئەحکامی برگەی (٦)لەمادەی (٤٢)برگەی (٦)لەمادەی (٤٣)ی دەستور.بڕۆراپەڕاندنی ئەوبڕیارەی لەکۆبونەوەی هاوبەشی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش وسەرکردایەتی هەرێمایەتی پارتی بەعسی عەرەبی سۆسیالستی کەلە١٩٨٧/٣/١٨دابڕیاری لێدراوە.

ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش لەکۆبونەوەی ١٩٨٧/٣/٢٩بڕیاریدا.

یەکەم/ هاوڕێ علی حسن المجیدئەندامی سەرکردایەتی هەرێمایەتی پارتی بەعسی عەربی سۆسیالیستی هەلدەستێ بەنوێنەرایەتی سەرکردایەتی هەرێمایەتی پارت وئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش، بۆجیبەجێ کردنی سیاسەتەکانیان، لەهەموناوچەکانی باکور لەنێوانیاندا ناوچەکانی کوردستانی ئۆتۆنۆمی ، بەمەبەستی پاراستنی ئاسایش ودابین کردنی ئارامی چەسپاندنی یاسایی ئۆتۆنۆمی لەناوچەکەدا.

دووەم/ بۆجێبەجێ کردنی ئامانجەکانی ئەم بڕیارە، هەڤال ئەندامی سەرکردایەتی هەریایەتی ئەودەسەلاتەی دەبیت کەفەرمانڕەوا دەبێت لەسەر هەموو دەزگاکانی مەدەنی وسەربازی وئاسایشی نەتەوەیی و لیژنەی کاروباری باکور.

سێ یەم/ ئەم لایەنانەی خوارەوە لەهەموناوچەکانی باکور پەیوەندیان بەهەڤال ئەندامی سەرکردایەتی هەرێمایەتیەوەدەبیت،پابەنددەبن بەبڕیارو ڕێنماییەکانیەوە، بەپێی ئەم بڕیارە لەسەریان پێویستە جێبەجیی بکەن.

١-ئەنجومەنی ڕاپەڕاندنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی کوردستان.

٢-پاریزگاکانی پاریزگاکان وسەرۆکەکانی یەکەکارگێریەکان ووەزارەتی خۆجێیەتی.

٣- دەزگا موخابەرایەتیەکان وهیزەکانی ئاسایش و ناوخۆو هەوالگری سەربازی .

٤- فەرماندەییەکانی سوپایی میللی.

چوارەم/ فەرماندە سەربازیەکانی ناوچەکە پابەند دەبن بەجێ بەجێ کردنی فەرمانەکانی هەڤال ئەندامی سەرکردایەتی و هەرچی پەیوەندی بەبڕگەی یەکەمی ئەم بڕیارەوەهەبێت.

پینجەم/ لەڕۆژی دەرچوونیەوە کار تەنیا بەم بڕیارە دەکرێت، تاکاتێکی دیاری نەکراو کاربەحوکمەکانی هیچ یاسایەکی ترناکرێت کەپێچەوانەی ئەم بڕیارەبێت.

صدام حسين

سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

*سەرچاوە: مەلاشاخی، ئەنفالی رەش، چاپی یەکەم، ٢٠٠٧ کرکوك، ل٤٧. دەقەعەرەبیەکەی لەپاشکۆی بەڵگەنامەکانە.

دەقی تەواوی بڕیاری س ف ٤٠٠٨:-*

٢٠ی حوزەیرانی ١٩٨٧

لەفەرماندەی مەکتەبی باکورەوە.

بۆفەرماندەی فەیلەقی یەك، فەرماندەی فەیلەقی دوو، فەرماندەی فەیلەقی پینج.

بابەت/ مامەلەکردن لەگەل خەلکی ئەوگوندانەی کەلەبەرهۆکاری ئەمنی قەدەغەکراون.

لەبەرڕۆشنایی ئەوڕاستیەی کەدوامۆلەتی ڕەسمی ڕاگواستنی ئەم گوندانە لە٢١ی حوزەیرانی ١٩٨٧دا

کۆتایی دێت بڕیارماندائەم خالأنەی خوارەوەله٢٢ی حوزەیرانی ١٩٨٧وەجێ بەجێ بکرێت:-

١- هەموونەوگوندانەی کەتێکدەران بەکرێگیراوانی ئێران وخیانەتکارانی لەوچەشنەی دەرهەق بەعێراقیان تێدابێت لەبەرهۆکاری ئەمنی بەقەدەغەکراو دادەنرێن.

٢- ئەم شوێنانە بەناوچەی عەمەلیات دادەنرێن و بوونی مرۆڤ وئاژەل تیایاندابەتەواوی قەدەغەیەو هێزە چەکدارەکان بێ هیچ بەربەستێك دەتوانن دەستیان لێبکەنەوە بەتەقەکردن چاوەڕێ نەکەن تاکو ڕاسپاردەی تریان لەلایەن مەکتەبانەوەبۆدێت.

٣- هاتوچۆکردن بۆئەم ناوچانە، هەروەها هەمووچالاکیەکی وەك کشتوکالّ و ئاژەلّ داری وپیشەسازی قەدەغەدەبێت وبەچاکی لەلایەن دەزگا تایبەتەکانمانەوە چاودێری دەکرێن.

٤- فەرماندەی فەیلەقەکان پەیرەوی بۆردوومانی کوێرانەی ئەو ناوچانە دەکەن وتۆپخانەوهەلیکۆپتەرو

فرۆکە هەموو کاتێك بەشەوو وبەڕۆژ بەکاردێن، بۆئەوەی گەورەترین ژمارەی ئەوکەسانەبکوژن کەلەناوچە قەدەغەکراوەکاندان و ئێمەش لەئەنجامەکانی ئاگادار بکەنەوە .(جەختی لەسەرکراوەتەوە)

٥- هەمور ئەوکەسانەی لەوگوندان ەدادەگیرێن دەبێت لەلایەن دەزگانەمنیەکاوە لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدابکرێت

ئەوانەی تەمەنیان لەنێوان ١٥بۆ٧٠ساڵیدایە پێویستە ئعیدام بکرێن پاش ئەوەی زانیاری تەواویان لێوەردەگیرێت ولەکاتی خۆیدائاگادارمان بکەنەوە.(جەختی لەسەرکراوەتەوە)

٦- ئەوانەی تەسلیم بەدەسەلاتەحزبیووحکومییەمان دەبنەوە لەلایەن دەزگاتایبەت مەندەکانەوە لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدادەکرێت و بۆماوەی ئەوپەری سێ رۆژ کەدەکرێ درێژبکرێتەوە بۆ د مرۆژ ئەگە رپێویستی کرد، بەمەرجێ بەتەلەفۆن(بروسکە)رەزامەندی ئێمە یان بەرێزهەڤاڵ تاهر تۆفق العانی وەربگرێت.

٧- هەمووشتێك کەلەلایەن موستەشارەکان و فەوجەکانی بەرگری نیشتمانی(جاش) ەوە دەستی بەسەردادەگیرێت بۆخۆیان دەبێت، جگە لەچەکی قورس ودابەستراوومام ناوەندی ئەوان دەتوانن چەکە سوکەکان بۆخۆیان بگێڕنەوە بەمەرجێ تەنیائاگاداری ژمارەی ئەوچەکانەمان بکەنەوە. فەرماندەی فەیلەقەکان دەبێت بەزوویی تەواوی موستەشارەکان و فەرماندە هاوکارەکان و فەرماندەی یەکەکان ئاگاداربکەنەوە وزانیاری تەواومان بدەنێ سەبارەت بەچالاکییان لەنێوفەوجەکانی بەرگری نیشتمانیدا. (جەختی لەسەرکراوەتەوە)دەست بەکاربوون لەناوچەی دەسەلاتتان ئاگادارمان کەن.

وێنەیەك بۆ:-

- سەرۆکی ئەنجومەنی یاسادانان.
- سەرۆکی ئەنجومەنی ڕاپەڕاندن.
- دەزگای ئەمنی حزب.
- سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپا.
- پارێزگارەکان (سەرۆکی لیژنە ئەمنیەکانی نەینەوا، التامیم، دیالە، صلاحدین، سلێمانی، هەولێر، دهۆك.
- ئەمینداریەتی لقەکانی (حزبی بعس)لەوپارێزگایانەی لەسەرەوەناوبراون.
- بەرێوەبەریەتی گشتی ئیستخباراتی سەربازی .
- بەرێوەبەری گشتی ئاشایش (ئەمن).
- بەرێوەبەری ئاسایشی ناوچەی ئۆتۆنۆمی.
- دەزگای استخباراتی ناوچەی باکور.
- دەزگای استخباراتی ناوچەی رۆژ هەلات.
- بەرێوەبەرەکانی ئاسایشی پارێزگاکانی: نەینەوا، التامیم، دیالە، صلاحدین، سلێمانی ، هەولێر، دهۆك

هەڤاڵ

علی حسن المجید

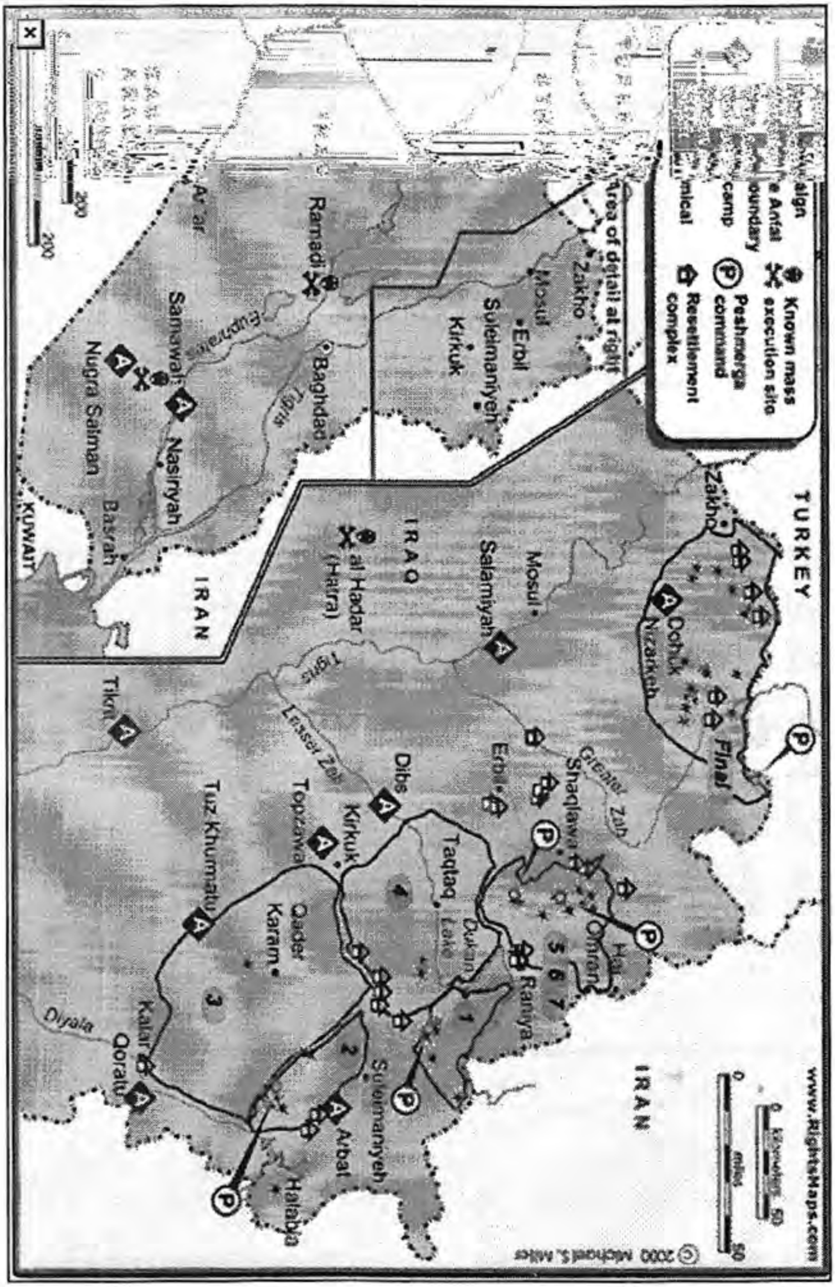
ئەندامی سەرکر دایەتی هەرێمایەتی

سکرتێری گشتی مەکتەبی باکور

---

*سەرچاوە: میدل ئیست ووچ: جینۆسایدلەعیراداپەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد، و، محمد حمە صالح، ل۱۳۷ . دەقەعەرەبیەکەلەبەلگەنامەکانی کۆتاییدایە.

نەخشەی شاڵاوەکانی ئەنفال: لە٢٣شوبات -٦ئەیلولی ١٩٨٨.

بەشی یەکەم:-

پرۆسەی ئەنفال لەهەرێمی کوردستان.

باسی یەکەم :-

پێناسەو شێوازی پیادەکردنی پرۆسەی ئەنفال .

پێشینەی سەرهەڵدانی شێوازی پیادەکردنی بیرۆکەی (ئەنفال) لە هزرو ڕامانی مرۆڤ وکەین وبەینی پرۆسەی پیادەکردنی بۆ سەردەمی ڕۆژگارێکی لەمێژینەو چەرخی کۆن دەگەڕێتەوە، پێناسەی (ئەنفال) دوای هاتنە خوارەوەی ئەو سورەتەی بۆ یەکەمجار لە قورئانی پیرۆز دا وەك ناوەرۆك و شێوازی پرۆسەی پەیڕەوکردنی هەرگیز هاوتەباو کۆك و ڕێك نەبووە.[1] وەك چۆن لە قورئانی پیرۆزدا لە سورەتی(ئەنفال) ئەم پرۆسەیە ئاماژەی پێدراوە خودای گەورە دەفەرموێ :-﴿ يَسْتَلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُواْ اللّٰهَ وَأَصْلِحُواْذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾. [2]

ئەم پرۆسەیە(ڕژێمی دیکتاتۆری بەعس) ناوی (ئەنفالیان خواستەوە) بەشێوازێکی نێجگار دڕندانەی دوور لە چەمکەکانی یاسایی و دەستوری شەریعەتی ئاینی ئیسلام ونەریتی کۆمەڵایەتی و ویژدانی مرۆڤایەتی بە ڕاڤەکردنی نەخشەو پیلان ڕێژیەکی ستراتیژی پەیڕەوکرد لەلایك، لە لایەکی تریشەوە هەموو دام ودەزگایەکی ڕاگەیاندنیان بە ووتارو ڕۆژنامەو خوتبەو دروشمەکانیان هاندا، جاڕی مافی شەرعیەتی پەیڕەوکردنی پرۆسەی (ئەنفال) بدەن.[3] لەکاتێکدا دەکرا سەرجەم ئەو ناوەندو دام و دەزگایانە و خامەی نووسەرو ڕوناکبیرانی ڕۆژهەڵات و بیانی و جیهان مافی ئەو جۆرە شەرعیەتدانە نەك هەر تاوانبارو ڕەتبکەنەوە، بەڵکو قورسایی دەنگی نارەزاییان بۆ ئاکام و دەرئەنجام و کاردانەوەی دۆزی (ئەنفال) وەك کارەساتێکی مەترسیداری قۆناغی مێژوویی و مرۆڤایەتی بەئەرکی سەرەکی و پێویستیەکی مێژوویی، بەتاوانێکی گەورەی جینۆساید بخەنە بەردەم دادگای نێودەوڵەتی .[4]

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ : د. اکرم خامۆش ،زانکۆیی کۆیە ، ٢٠٠٨/٢/٢٥.

(٢) قورئانی پیرۆز : سورەتی ئەنفال ، ئایەتی (١) ل١٧٧ .

(٣) پ.د.دلاوەر عبدالعزیز :لۆبی کردن بۆ نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت ،چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ،هەولێر ، ٢٠٠٧،ل١٥٧.

(٤) خەلیل عبداللە: بەجینۆسایدکردنی گەلی کورد ، ئامانج ،ژ (١)، بلاوکراوەی مەلبەندی (١٤) کۆیە ،٢٠٠٧/٨/٧،ل ٢ .

تا سنوری ئەندازەی قورسایی و باڵادەستی نارەزاییان ببنە بنەمایەك بۆ سەرنج ڕاکێشانی دەوڵەتانی جیهان و خێرخوازان بۆ دادگایی کردنی یەکەم تاوانبار و، هەمان کات ڕیزبەندکردن و تۆمارکردنی نێوی هەموو ئەو کارگە حکومی و ئەهلیانەی بە نهێنی کەرەستەی کۆکوژی کیمیاو یان بە هەر مەرامێکەوە بێ پێ فرۆشتووە.[1] پرسی هەرە گرنگ لە ڕوودانی هەندێ دیاردەی نا ئاسایی و نا یاسایی، کە هەست و نەست و وویژدانی کەلتورو داب و نەریتی کۆمەڵگای پێ ی ئاشنا نابێت، بگرە ڕەتیشی دەکاتەوە، ئەو ماکەیە کە وەك ئایدۆلۆژیا کە کرۆکی دەسەڵاتی (تاکەکەس) و (نارەزوومەندی) یە کەلەسەرکوت کردنی سەرچاوە دەگرێت.[2] کەسیەتی مرۆیی چەمکێکە کەلە پێکهاتەی (جووڵە) و (نارەزوو) لە پێناو سەرخستن و بەرجەستەکردنی مەرامەکانی دا (خود) ڕۆڵی دووفاقی تێدا دەبینێ. دووفاقی بە مانای جارێك بۆ مسۆگەرکردن و گەیشتن بە خاڵی مەبەست بەرامبەر بەرامبەرەکەی بە ڕواڵەت ئەوپەڕی نەرم و نیانی و میانڕەوی بە ئاکارو ڕەفتاری دەبەخشی تا ئەندازەی سنوری خاڵی ئامانج دەپێکێ، جارێکیش ئینجا دیوی دووەمێتی کە بەشە تاریکەکەیە لەوێدا (نارەزوو) ڕۆڵی چەسپاندنی دیوی یەکەمی ئەو میانڕەوی ونەرم و نیانی یەی دەدا، کە لەگەڵ هیچ یاساو و داب و نەریت و کلتوری کۆمەڵایەتی ناوەشێتەوە، کەمرۆڤی کورد لەسەرخاك ونیشتمانی خۆی بەوشێوازە درندانەو نائینسانیانەی ڕژێمی بەعس پرۆسەی ئەنفالی لەدژ ئەنجام دا و بەکامەچەکی قەدەغەکراو لەقانونی نیودەوڵەتی کەگازی کیمیایی بوو، میللەتی کوردی پیێ قە تڵ وعام کرد کەتائەمرۆش ئاساری ئەو چەکە بەسەرجەستەیانەوە ماوەو سارێژ نەبووە، ئەوە جگەلەدروست کردنی چەندان کێشەی دەرونی گەورە کەبەشێکیان تێك چوونە یان ئەندامێکی هەستیاری جەستەیان لەدەست داوە .(٣)

(١) تەها سلیمان: لە پەراوێزی ئەنفالدا ،چاپی یەکەم ، چاپخانەی خەندان سلێمانی، ١٩٩٩ ،ل١٨.
(٢) محمد رەئوف عەزیز : ئەنفال و ڕەهەندە سۆسیۆلۆژیەکان ، چاپی یەکەم ،چاپخانەی تیشك، سلێمانی ، ٢٠٠٥، ل٦٥.
(٣) پ.دلاوەر عبدالعزیز : سەرچاوەی پێشوو، ل١٠٤.

باسی دوەم :-

ئۆردووگای زۆرەملێ لەفکری بەعس پێش پەلاماری ئەنفال:-

ئۆردووگا لەفکروگوتاری(بەعس) دا تایبەت بەپەلاماری ئەنفال ئەوڕێگاو جێگا ئەمنییە توندوتۆڵەیە کەدەتوانرێ بە شێك لەناوەڕۆکی نەخشەی پەلاماری ئەنفالی تیاساغ بکرێتەوە، بۆیەش بەرلەپەلامارەکە وەك پێشتر باسمان کرد، هەڵسا بەدروست کردنی ژمارەیەك ئۆردووگای زۆرەملێ، لەوێشەوە دەستی پێکرد کەسەرجەم دێهاتەکانی نزیك شارەکان وشەقامەگشتیەکانی نیوان شارو شارۆچکەکانی ڕوخاند ودانیشتوانەکەشی بەزۆرەملێ هێنایە ئۆردوگاکان، دووخاڵی گرنك لەم قۆناغە نەخشەبۆدارێژراوەی ڕژێم هەیە لەپرۆسەی ئەنفالدابەدیارکەوتن :- یەکەم/ خاپورکردنی گوندەکان ونیشتەجێ کردنی دانیشتوانەکانیان یان ڕونتر فرێدان وڕاگوێزانی دا نیشتوانی گوندەکانی کوردستان بۆبێکەلکترین شوێن کەئۆردوگاکانبوو.

دووەم/ بەدوای ئەویشدا قەدەغەکردنی. ڕێگاوبانەکانی ئەوگوندانەی کوردستان کەخودی دەسەلاتدارانی (بەعس) پێیان وابووە بەمانەوەی ئەو گوندانەی نزیك شارو شارۆچکەکان و ڕێگاوبانە گشتیەکان پەلاماری ئەنفالە نەخشە بۆدارێژراوە کەی(بەعس) دەکەوێتە مەترسیەوە.(١)، چونکە ئەگەر ئەم ستراکتۆرو فاکتەرە ڕیشەی پەلاماری ئەنفالی وەك هەنگاوی یەکەمی پەلامارەکە ڕیێ نەکردایە، ئەوالەکاتی پەلاماردا بۆسەرگوندەکان خەلکێکی زۆرلەسنوری ئەوگوندانەی لەقۆناغی یەکەمی پرۆسەی پەلاماری ئەنفال بۆسەرگوندنشینان قوتارو ڕزگاردبوون، کەئەمەخۆی لەخۆیدا

دووبارەکردنەوەی ئەوسیاسەت ونەخشەیە یە لەشێوە پراك تیکیەکەی ئەنفالدا کە(ستالین)لە(ئەرمینیا)لەدژی ئەرمەنیەکان بەناوی نویێ کردنەوەی(دیێ)وەئەنجامی دا.

(ستالین)بەجۆری ئەوگوندانەی دەڕوخاندو بەجوتیارەکانی دانیشتوانی ئەوگوندانەشی ڕادەگەیاند کەدەبێت لەشارنیشتەجیێ بن، ئەم سیاسەتەشی بۆئەوەبوو کۆنترۆلی جموجۆلی چالاکی ئەوگوندانە بکات، بەڵام دیارە ڕژێمی (بەعس)ئەمەی بەناوەڕۆك ومەبەستێکی ترو لەچوارچێوەی نەخشەیەکی تۆکمەو فراوانداگواستەوە وپێداویستی چەك و تەقەمەنیاتی سەرخستنی نەخشەو پەلامارەکەش لەسەرئاستی بەرزوپێویستی زۆر لەلاین ڕژێمەوە ئامادەکرابوو.

(٢).

١-تەهاسلیمان:لە پەراویزی ئەنفالدا، چاپخانەی خەندان ،بەرگی دومم ،چاپی یەکەم ،سلیمانی ١٩٩٩،ل,٧٤

٢-تەهاسلیمان :هەمان سەرچاوە ،ل٧٥.

ڕژێمی (بەعس)لەقۆناغی یەکەمدا سەرقاڵی ڕوخاندنی گوندەکانی نزیك شارو شارۆچکەو شەقامە گشتیەکانی نێوان شارو شارۆچکەکان بوو، سەرکەوتنی گەورەو بەرچاوی بەدەست هێنا، وەك وتمان دانیشتوانی ئەوگوندانەی لەئۆردووگا زۆرەملێکاندا کۆکردەوە دواتر پرۆسەی پەلاماری ئەنفالی دەست پێکرد، دوای دەرکردنی بریاری ژمارە(٢٨/٩/٠٠٨)لەبەرواری٢٠/٦/١٩٨٨،کەبانگەوازی هەموو گوندنشینانی کوردستان دەکات لەماوەیەکی دیاری کراودا گوندەکانیان جی بهێڵن وبێنە شارەکانەوە، دوای ئەوماوەی بۆیان دیاری کراوە نەیەن دواتر ئەگەر لەگوندەکانەوە دابەزن بۆشارەکان ئەوا لەریزی تێکدەر دادەنرێن، حکومەت بەرپرس نیەلەچارەنوسیان .(١)ئەمەش ئەوەدەگەیەنیت پەلاماری ئەنفال خۆرسکانە نەبووە ، بەڵکوپێش وەخت ئامادەباشی بۆکراوە ونەخشەی بۆکێشراوە ، وەك لەبریارەکەی سەرەوەش باسمان کرد، ڕونتر زیادلە(٤٠٠)گوند کەپێشتر لەشوێن وجێگای خۆیاندا نیشتەجی بوون وسەرقاڵی ژیان وگوزەران و کشتوکاڵ وئاژەڵ داری بوون، بەڵام سەرانی ڕژێم ئەم ژیانە خۆشەیان لێکردن بەدۆزەخ تەواوی ئەو گوندانەی باسمان کرد بەزۆرەملێ لەئۆردووگاکان حەسرکران، ئەوئۆردوگایانە هیچ مافێکی ژیانیان تیدانەبوو، وەك خزمەت گوزاری سەرەتایی بۆئەوەی ژیانی تیابگوزەرێنن، بۆیەهەرزوو هەموو جۆرەنەخۆشیەکی کوشندەیان لەناودابڵاو بوەوە، ئەمەجگەلەوەی کۆمەڵگەی کوردەواری وبەتایبەت گوند نشینەکان قەت ڕانەهاتبوون لەژیانێکی وادابژین هەرخێزانەو هی گوندێکی کوردستان بوو، بۆیەزۆربەزوویی چەندان کێشەی کۆمەڵایەتی لەناویاندا بڵاو بوەوە کەتائەمرۆش ئاسەوارەکانی لەناو ئۆرودووگاکان وخەڵکەکەی

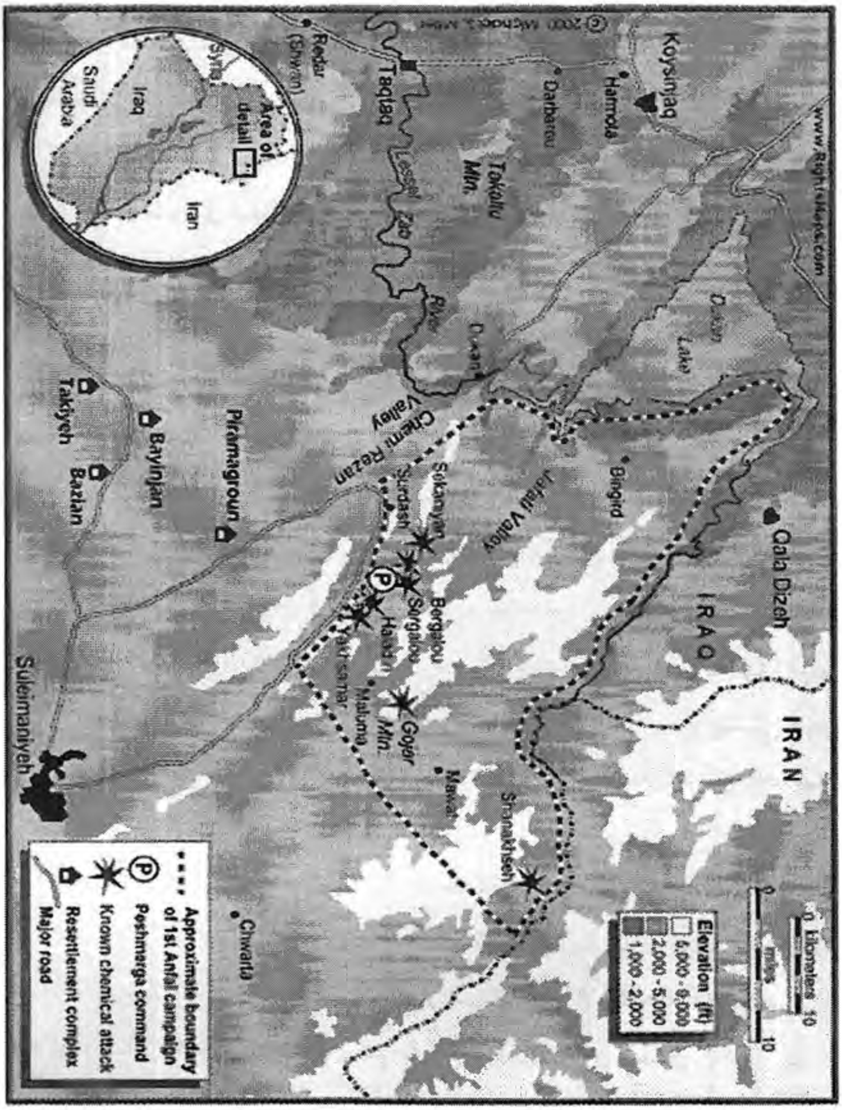
هەرماوە.(٢)مەبەستی سەرەکی رژێم لەدامەزراندنی ئەو ئۆردوگایانەدا دەست گرتنی تەواوبوو بەسەرجمو جوڵەکانی خەڵکەکەدا، وەچاودێریکردنێکی وردی ئەوخەڵکەی کەسوکاریان ئەنفال کراوە، لەلایەکی ترەوە بۆئەوەی خەڵکی کورد برسی بکەن بەوهۆیەوە چاوترسێن وتەنازولیان پێ بکەن لەپێناوشتێکی کەمدا، بەتایبەت ئافرەتانی جێ ماوی ئەنفال، چونکە مرۆڤ لەپێناوی برسیەتیدا دەست بۆ هەموو کارێك دەبات، بۆیەرژێم لەم قۆناغەدازۆرئامانجی هەبوون بۆی بەدیهاتن کەرێگەخۆشکەر بوون بۆسەرخستنی پرۆسەکانی ئەنفال تەواوی کوردستانی گرتەوە وەك باسمان کرد ئەوژمارە زۆرەی خەڵك لەپیروگەنج وژن ومناڵ لە ناوبران

(٣).

١-تەهاسلیمان :لە پەراویزی ئەنفالدا، سەرچاوەی پیشو ،ل,٧٥

٢-میدل ئیست ولچ :جینۆسایدلەعیراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد، وەرگێرنی محمدحمەسالح تۆفیق، چاپخانەی تیشك،
سلیمانی ٢٠٠٤،ل,٩٦

٣-تەهاسلیمان :هەمان سەرچوە ،ل٧٧.

قۆناغی یەکەمی شاڵاوەکانی ئەنفال: لە٢٣شوبات-١ئازاری١٩٨٨.

باسی دووەم: قۆناغەکانی جێبەجێکردنی شاڵاوەکانی ئەنفال قۆناغی یەکەم: گەمارۆدانی بنکەوبارەگاکانی (ی-ن-ك)لەسەرگەڵوبەرگەڵو

لە٢٣ ی شوبات تا ١٩ ی ئاداری ١٩٨٨ئەم شاڵاوەی ڕژێم بۆسەر ناوچەکانی دۆڵی جافایەتی لە سنووری قەزاو ناوچەو ناحیەکانی دوکان،بنگرد، چوارتا، قەڵاچۆلان، سەرچنار، سورداش) کە سەر بەپارێزگای سلێمانین، خاڵی هەرەگرنگ وستراتیژیشیان لەناوبردنی بارەگاو دام ودەزگای یەکێتی نیشتیمانی کوردستان بوو.[1] پرۆسەی جێبەجێکردنی ئەنفال بە (مەکتەبی باکوری پارتی بەعسی عەرەبی) بە ناو نیشتراکی سپێردرابوو، کەلە فەیلەقی یەك و پێنج پێکهاتبوو، ڕاستەوخۆش لەلایەن (علی حسن المجید) ەوە، کەبە(علی کیماوی) ناسرابووسەرپەرشتی دەکرا، پرۆسەکە بە هەشت قۆناغ و بۆسەر شەش ناوچەی جوگرافی جیا جیا دەستنیشان و پیلان ڕێژ کرابوو.[2] ئەو هێرشانە لەلایەن هەردوو فەیلەقی یەك و پێنجەوە بەڕێوە چوو بە یارمەتی (جاش)[3]ە خۆفرۆشەکان وهێزی بەژدار بوو لەم شاڵاوەدا بریتی بوو لە (٢٠)لیواو (٦٠) فەوج و (١٠) فەوجی (جاش) جگە لە دەیان دەبابەو بە پاڵپشتی هێزی ئاسمانی بۆسەر ناوچەکە [4]لەم شاڵاوەدا، ڕژێم بەجۆرێکی دڕندانەی هێڵی ئاسمانیەوە ئامانجەکانی نەخشەو پلانی خۆی وەدی هێنا کە لە ئاکامی دا (٢٥-٣٠) گوندی ناوچەکە تەخت کران، ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکەکەی دەست گیر کران و بران بۆ بیابان و شوێنە نا دیارەکان، جگە لەوەی لە ١٩٨٨/٣/١٦ کیمیا باران کردنی هەڵەبجەی گرتەوە، کە زیاتر لە (٥٠٠٠) کەس لە ژن و منداڵ و پیرو لاو شەهید کران کە زیانی ماددی و گیانی زۆری لێکەوتەوە، ڕژێم بۆسەرکەوتنی شاڵاوی ئەنفال ڕێکەی چەکی کیمیایشی بەکارهێنا .[5]

بۆزانیاری زیاتر بڕوانە بەڵگەنامەکانی کۆتایی.

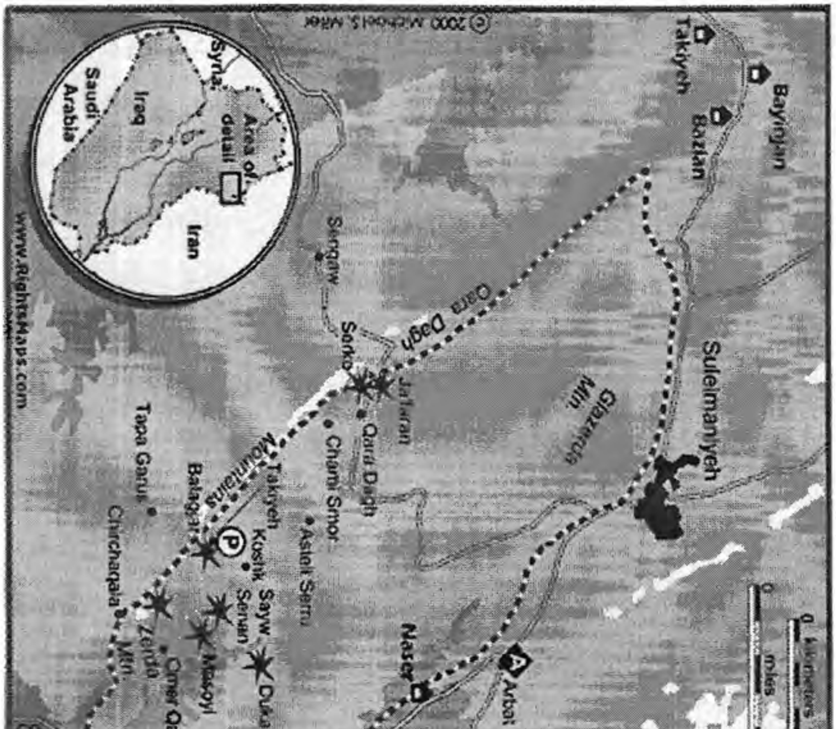
(١) یوسف دزەیی: ئەنفال کارەسات ،ئەنجام و ڕەهەندەکانی ،چ. ١ ،چاپخانەی موکریان ،هەولێر،٢٠٠١ ل٦٥

(٢)میدڵ ئیست ووچ: جینوساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد ،و.محمد حه صالح توفیق س ب،ل١٠٠ .

(٣) جاش : کۆمەڵێك چەکداری کوردی هەڵگەڕاوەی بەکرێگیراوی خۆ فرۆش چاوساغی هێزەکانی ڕژێم بوون لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا ،کەوەعدی تالان وپارەوپولەی باشیان وەرگرت بوو لەبەرام بەرپرۆسەی ئەنفالدا (خوێندکار).

(٤) محمد رەوف عزیز : س.پ. ل٦٥.

(٥) شەوکەتی حاجی مشیر : کارەساتی کیمیا باران کردنی هەڵەبجە بەهاری ١٩٨٨ ،چاپی یەکەم ،سلێمانی ،١٩٩٩،ل٣٩.

قۆناغی دووەمی ئەنفال: قەرەداغ لە٢٢ی ئازار-١ی نیسانی ١٩٨٨

قۆناغی دووەمی شالاَوی ئەنفال: قەرەداغ - لە ٣/٢٢ تا ٤/١ /١٩٨٨.

پاش سەرکەوتنی هێزەکانی ڕژێم لە ناوچەکانی دۆڵی جافایەتی شالاَوی ئەنفالی یەك، ڕژێم خۆی ئامادە کرد، بۆ قۆناغی شالاَوی ئەنفالی دووەم بۆسەر ناوچەکانی قەرەداغ ودەوروبەری، ڕژێم زۆر داخ لەدڵ بوو بەرامبەر بە ناوچەی قەرەداغ، لەبەر ئەوەی لەم ناوچەیەدا هێزی (پێشمەرگە)*ی کوردستان زەبری کوشندەیان لە هێزەکانی ڕژێم دابوو، هەرچەندە ڕژێم ناوچەی قەرەداغی پێشتر پێ چۆڵ کردبوون لە ساڵی ١٩٨٧ دا[١] ڕژێم دوای کیمیا بارانکردنی شاری هەڵەبجە بە شەش ڕۆژ دواتر هەڵی کوتایە سەر گوندی سێوسێنان بەچەکی کیمیایی وەك نەریتێك لە قۆناغەکانی ئەنفالدا سەرەتا چەکی کیمیایی بەکار دەهێنا، لە ئەنجامدا ئەو کارەساتەی بەگوندی سێوسێنان کەوت نزیکەی (٧٨-٨٧)کەس شەهید بوون چەندانی تریش بریندار بوون.[٢]دوای کیمیابارانکردنی گوندی سێوسێنان ڕژێم بە هێزی زەمینی و ئاسمانی بە یارمەتی هێزی فیرقەی (٤٣) پەلاماری ناوچەکانی نێوان (قەرەداخ و دەربەندیخانیان دا) ڕژێم بەجۆرێکی دڕندانە پەلاماری ئەو ناوچانەی دا دوای ئەوەی توانی دەست بەسەر ناوچەکەدا بگرێت، سەرجەم گوندەکانی وێران کرد کە نزیکەی (٨٠)گوند بوون (٢٢٤١) خانوو (١٢٢٥٤) کەس لەم ناوچانەدا دەژیان نزیکەی (٥٦٣٧) کەسیان بەر شالاَوەکانی ئەنفال کەوتن، کە سەرجەمیان بەرەو شوێنە نادیارەکان بران ئەوەی مایەوەش بەرەو ئۆردوگا زۆرەملێکان بران کە زۆر لە زیندان خراپتر بوو، ناوچەی قەرەداغ زۆرترین زیانی ماددی و گیانی بەرکەوت لە شالاَوەکانی ئەنفالدا، چونکە هیچ شوێنێك نەبوو کە خەڵکەکە خۆیانی تێدا حەشاربدەن .[٣]

بۆزانیاری زیاتر بڕوانە بەڵگەنامەکانی کۆتایی.

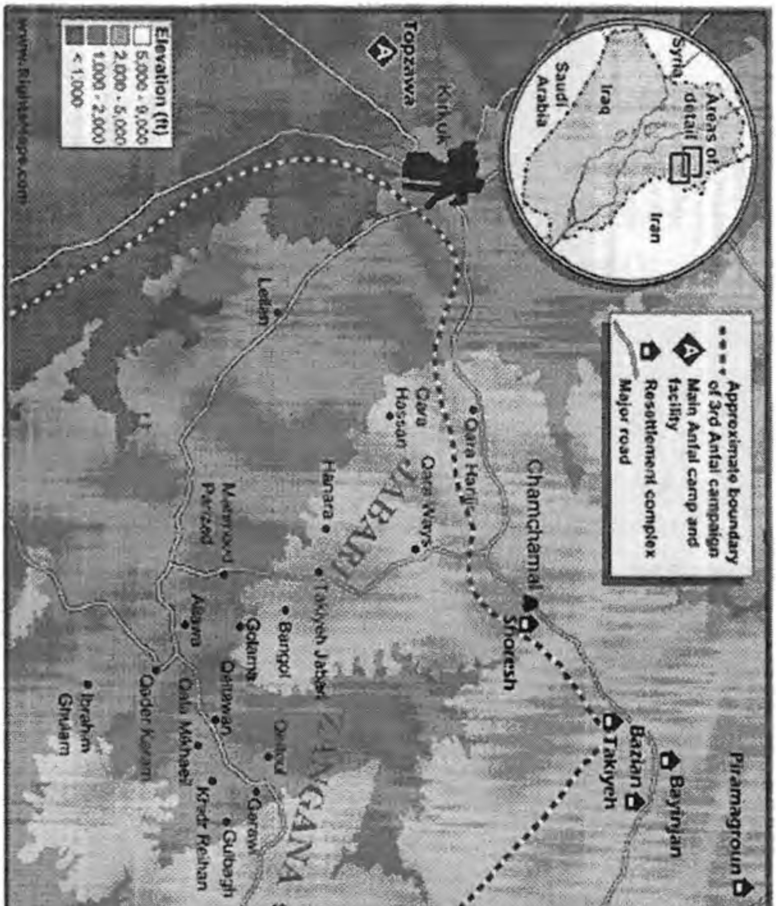
---

*پێشمەرگە:ووشەیەکی کوردیە :بریتیە لە کۆمەڵە کەسانێکی خۆبەخش و لێهاتوو بەرامبەر بە دوژمنانی وڵات کە پارێزگاری سنوری هەرێمی کوردستان دەکەن ئاتەمرز ،وەرۆڵی سەرەکیشیان هەبوولەکاتی شالاَوەکانی ئەنفالدا وە یارمەتی دەری سەرکی بوون بۆ ڕزگارکردنی خەڵکی گوندەکان لەو شالاَوەدا(خوێندکار).

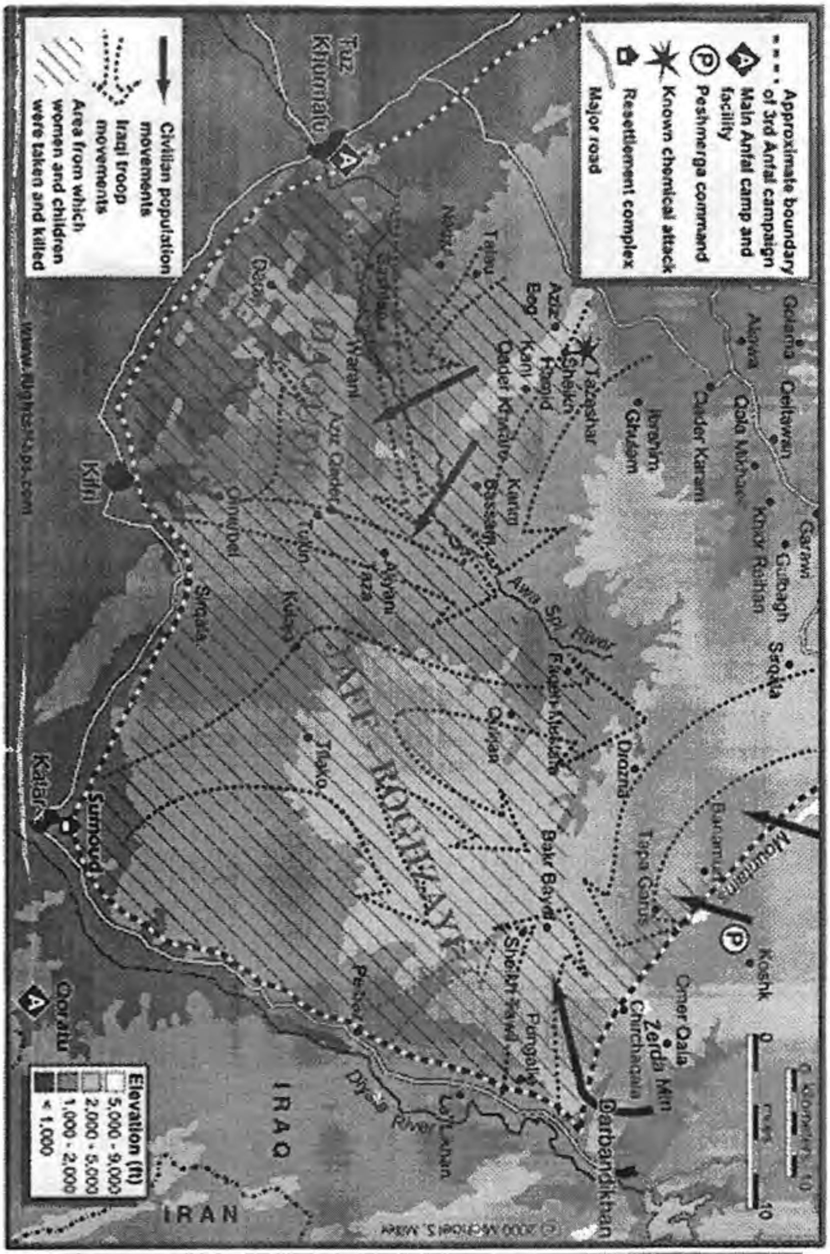
(١) محمد رەئوف عەزیز:س.پ،ل٧٠.

(٢)یوسف دزەیی:س.پ ،ل١٠١ .

(٣) میدڵ ئیست ووچ: جینۆسایدلە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد ،و.محمد حمە صالح تۆفیق ،س.پ،ل١٨١.

قۆناغی سىٚ يەمی ئەنفال :گەرميان(باكور)لە٧-٢٠ی نيسانی ١٩٨٨

قۆناغی سێ یەمی ئەنفال:گەرمیان (باشور)لە٧-٢٠ی نیسانی ١٩٨٨.

قۆناغی سێ یەم : بۆسەرگەرمیان

پرۆسەی ئەنفال لە٤/٧ تا ١٩٨٨/٤/٢٠.

شالاّوی ئەنفالی سێ بەگرنگترین شالاّو دادەنرێ، چونکە بۆ ناوچەیەکی جوگرافی زۆر گرنگ بوو، بۆ چەقی جوگرافیای گەرمیان ناحیەی قادرکەرەم بوو کە نزیکەی (١٠٠٠٠) کەس لەم ناوچەیە دەژیان، ئەم قۆناغە لە ٧ی نیسان بەبۆنەی جەژنی دامەزراندنی حزبی بەعسەوە دەستی پێکرد، ئەم هێرشەی ڕژێم بەکاری گەرترین هێرش دادەنرێ بۆسەر ناوچەی (چەمچەماڵ ،سەنگاو، قادرکەرەم، دووز، کفری، کەلار، پێباز، تیلەکۆ) ئەم ناوچانە سەر بە هەر سێ پارێزگای سلێمانی، کەرکوک، دیالە بوون.[١] لەبەر پانتایی ئەم ناوچانە و نەبوونی حەشارگە بۆ خەڵکەکەی بۆیە ئەم ناوچانە زۆرترین زیانی شالاّوی ئەنفالیان بەرکەوت، جگە لە خۆبەدەستەوەدان بەدەستی سەربازەکانی ڕژێم و جاشە خۆفرۆشەکان هیچ ڕێگەیەکی تریان لەبەردەم نەبوو تەنیا لە ڕۆژی ١٩٨٨/٤/١٤ نزیکەی (٢٠٠٠٠)کەس ئەنفال کران بۆیەش ئەو ڕۆژە ناو نرا بە (ڕۆژی ئەنفال) وەك یادکردنەوە لەلایەن کەس و کاری ئەنفال کراوەکانەوە ، لەمێژووی میللەتی کوردا ئەم ڕۆژە بە کارەسات بارترین ڕۆژ دادەنرێ لە مێژووی کوردا.[٢]لەم شالاّوەشدا ڕژێم بە یارمەتی تانك وزرێ پۆشەکان و هێزی پیادە و فەوجی جاشە خۆفرۆشەکان توانیان دەست بگرن بەسەر ئەم ناوچانەدا و وێرانی بکەن، لەم شالاّوەدا نزیکەی (٥٠٠) گوندو (٤) ناحیەی ئەو ناوچانە تەخت کران زیاتر لە(٣٠٠٠٠)کەس لە گەنج و ژن و منداڵ بێسەرو شوێن کران بۆ بیابانەکانی خوارو بران، جگە لە زیانی ماددی بە ناوچەکە کەوت، ڕژ ێم لەم شالاّوەدا گەورەترین زیانی بەر ناوچەکە گەیاند دوای تەواو بوونی ئەنفالی سێ (علی حسن مجید)و(سوڵتان هاشم) سەردانی گیراوەکانیان کرد کە لەلایەن خودی خۆیانەوە سەرپەرشتی دەکرا، پاشان لە ١٩٨٨/٤/٢٠ ئەم شالاّوە **کۆتایی هات**.[٣]

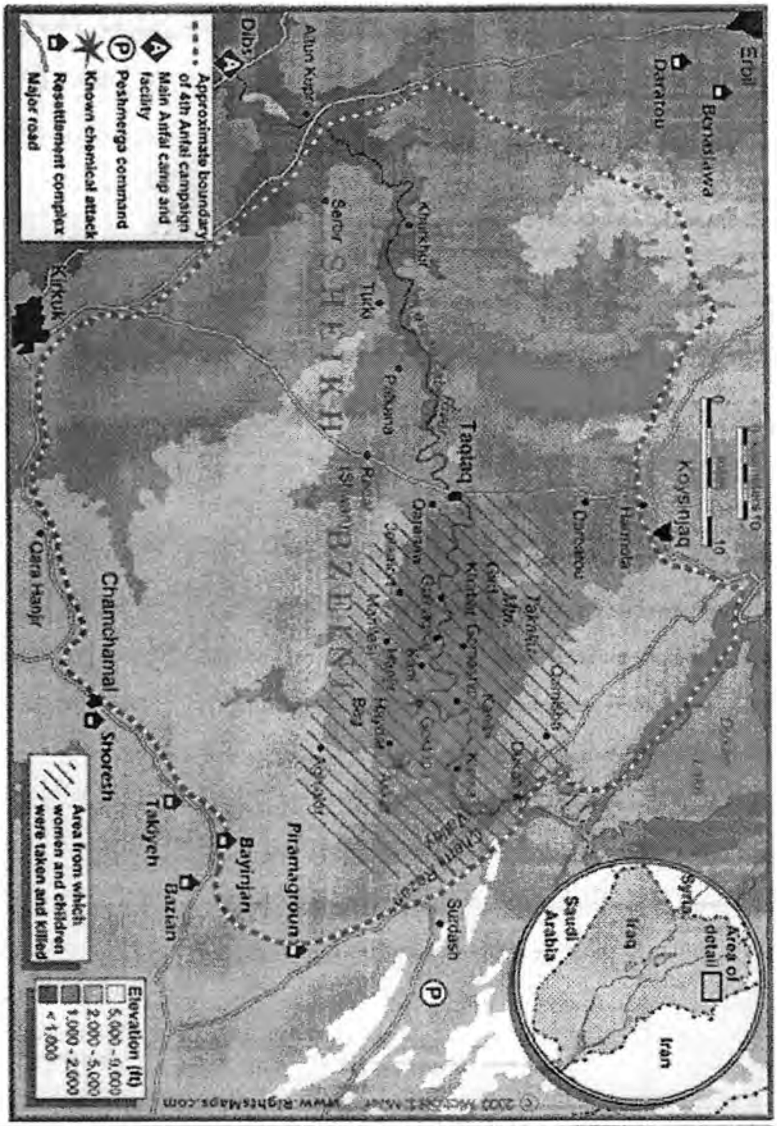
بۆزانیاری زیاتر بڕوانە بەڵگەنامەکانی کۆتایی

---

(١) یوسف دزەیی:س.پ ،ل١٠٥ .

(٢) میدل ئیست ووچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،و.سیامند مفتی زادە،چاپی یەکەم ،چاپخانەی خاك ،سلێمانی ،١٩٩٩،ل٢٤٨.

(٣) زیاد عبدالرحمان : تونی مەرگ، هێرشەکانی ئەنفال لە بەڵگەنامەکانی ڕژێم دا، تەوریز ،١٩٩٥،ل٢١٧ .

قۆناغی چوارەمی پرۆسەی ئەنفال:دۆڵی زێی بچوك لە٣-٨مایسی ١٩٨٨.

قۆناغی چوارەمی پرۆسەی ئەنفال

دۆڵی زێی بچوك لە (٣-٨) /١٩٨٨/٥.

پرۆسەی ئەنفالی چوار ، دوای کۆتایی هاتنی ئەنفالی گەرمیان دەستی پێکرد، ڕژێم بۆ درێژەدان بە کارەکەی لەوپەری بەهێزیدابوو لەڕووی هێزی ئاسمانی و زەمینیەوە، بۆیە ناوچەی دۆڵی زێی بچووکی هەڵبژاردبوو بۆ ئەنفالی چوار، چونکە ناوچەیەکی جوگرافیای زۆر گرنگ بوو بەتایبەت شوێنێکی گرنگی (پێشمەرگە) بووە.[1] لەو بەهارەدا خەڵکی کەناری زێی بچووك خەریکی کشتوکاڵ کردن بوون، بەتایبەت خەڵکی لادێکان بە ئاژڵداریەوە خەریك بوون، ڕژێم خەڵکی ئەو ناوچەیەی دایە بەر هێرشی سەربازی و ئەنفال کردن و ڕاگوێزانیان بۆ ئۆردوگان، وەکو پیشەی هەمیشەیی هەستا بە کیمیا بارانکردنی گوندی (گۆپتەپە)ی کەناری زێی بچووك کەژمارەی (٣٠٠) ماڵ بوون، لەم کیمیابارانەدا نزیکەی (٣٠٠) کەس لە ژن و منداڵ وخەڵکی بێ تاوان شەهیدبوون،[2] سەر لەبەیانی ڕۆژی ١٩٨٨/٥/٣ هێزی پیادەی ڕژێم لەهەموو لایەکەوە دەستی بە هێرشکردن کرد بۆسەر (ئاخجەلەر و چەمچەماڵ ، دەشتی کۆیە ، تەق تەق و دەوروبەری ناوچەی شوان و شێخ بزێنی) کە ئەوکات هێزەکانی پێشمەرگە لەم ناوچانەبوون، لەڕۆژهەڵات بۆسنوری تیپەکانی ٩٣ ی کۆیە تیپی ٢٩ ی کەلکە سماق، لەڕۆژئاوا بۆسنوری تیپەکانی ٨٦ی دەشتی هەولێر ،٨٧ی قەرەچوغ، دوو هێزی تریش بۆ ناوچەی شێخبزێنی چوون.[3] ئەو هێزانەی پێشمەرگە توانای بەرگری کردنیان هەبوو، بەڵام نەیان توانی خۆیان ڕاگرن لەبەردەم هێزی ڕژێم کە ڕاستەوخۆ لەلایەن (سولتان هاشم)ەوە سەرپەرشتی دەکران، دوای تەواو بوونی ئەنفالی چوار کە تەق تەق و دەوروبەری زۆرترین

زیانیان بەرکەوت، خەڵکەکەی بەرەو شوێنە نادیارەکان بران، لەم شاڵاوەدا زیاتر لە ١٣٨ گوند وێران کران نزیکەی (١٠٠٠٠) کەس بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتن، ڕژێم ڕۆژی ١٩٨٨/٥/٨ کۆتای ئەنفالی چواری ڕاگەیاند بەپێی نرسراوی سوڵتان هاشم بە ژمارە (٢٨٢٠).[٤]

بۆزانیاری زیاتر بڕوانە بەڵگەنامەکانی کۆتایی.

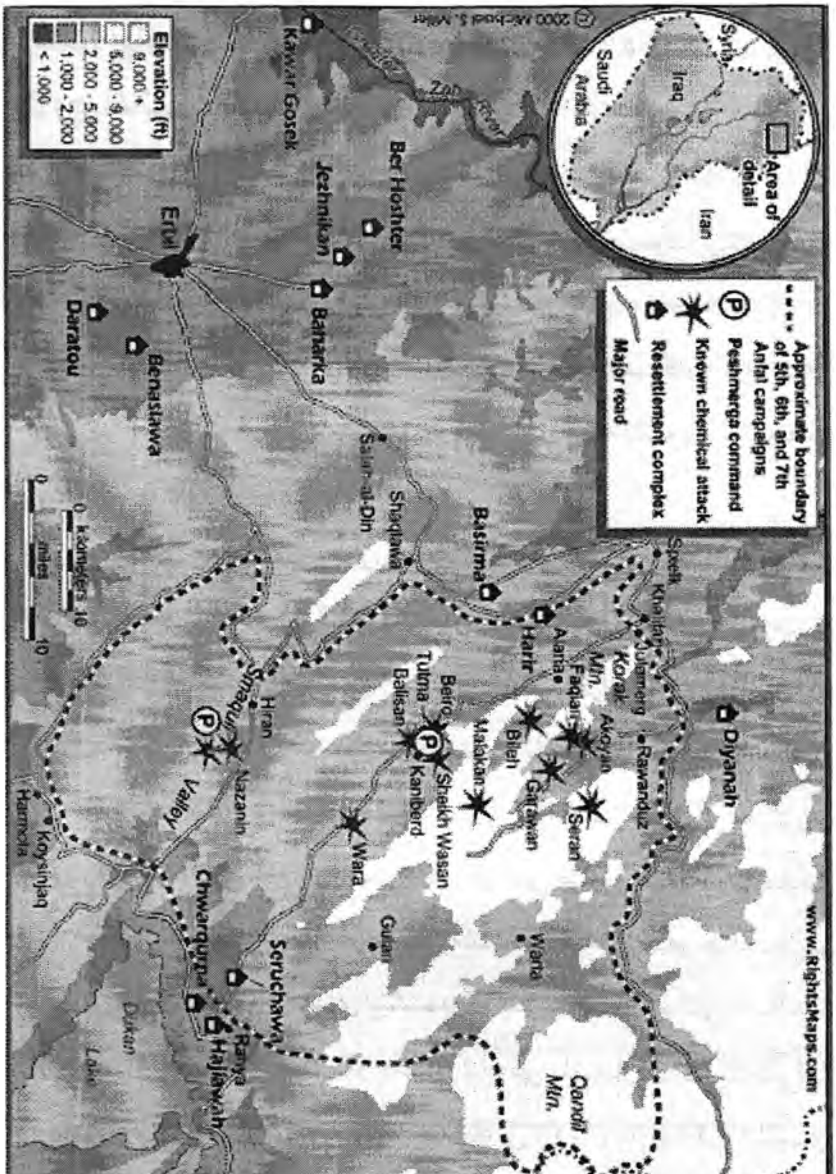
---

(١) یوسف دزەیی:س.پ ،ل١٢٠ .

(٢) میدڵ ئیست وۆچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،و.سیامند مفتی زادە،سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٣٨.

(٣) چاوپێکەوتنی لەگەڵ : مستەفا محمد نجم ، تەق تەق ، ٢٠٠٨/٢/٢٢.

(٤) محمد رەئوف عەزیز:س.پ، ل٧٧

قۆناغی ئەنفالی پێنج وشەش وحەوت:دۆڵ وچیاکانی شەقڵاوە ورەواندز

لە ١٥مایس -٢٦ئابی ١٩٨٨

قۆناغی پێنجەم و شەشەم و حەوتەمی ئەنفال ٥/١٥ تا ١٩٨٨/٨/٢٦.
دۆل وچیاکانی شەقلاوەورەواندز:-

پاش تەواو بوونی پرۆسەی ئەنفالی چوارەمی دۆڵی زێی بچوك، رژێم خۆی ئامادەکرد بۆ قۆناغێکی زۆر گرنگ تر بۆسەر ناوچەکانی (شەقلاوە و رەواندوز)، ئەم ناوچانە شاخاوی بوون زۆربەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان بنکە و بارەگاکانیان لەو ناوچانە بوو، چونکە دوای پاشەکشەیان لەئەنفالی چوار بۆئەم ناوچانە هاتبوون .[١]

رژێم وەك پیشەی هەمیشەیی خۆی لەگەڵ دەست پێکردنی ئەم شالاوەشدا هەستا بە کیمیا بارانکردنی گوندەکانی (وەرە،علی یاوا،سماقوڵی، نازەنین)، لەم پەلامارەدا لە گوندی (وەرە) (٣٦)کەس شەهید کران (١٧) پیاو (١٩) ژن، دوای کیمیاباران کردنەکە هێزی زەمینی و ئاسمانی رژێم بە یارمەتی جاشە خۆفرۆشەکان دەستیان کرد بە هێرش کردن بۆ سەر گوندەکان و سوتانی رەزو باخەکانی ئەم ناوچەیەو تالآن کردنی مەرو مەڵات و ئەنفال کردنی خەڵکی ئەو ناوچایە، هەرچەند بەشێکی کەمی ئەو خەڵکە بۆ سنورەکانی ئێران هەڵاتن، هێزی پێشمەرگە بۆ یارمەتی دانی خەڵك و بەرگریکردن لە خۆیان لە چیای کۆرەك بەرگریەکی باشیان کرد، بەڵام لە بەرامبەر رژێم خۆڕاگر نەبون.[٢] رژێم لە ئەنفالی (٦،٧) بە چەکی کیمیای گوندەکانی (بالیسان، بالوکاوە، خەتێ) ی کیمیاباران کرد کەنزیکەی (٢٢٧)کەسی ئەم دەڤەرەی شەهیدکرد لە پیرو منالّ و گەنجی بێ تاوان، رژێم لی رۆژی ١٩٨٨/٨/٢٦ کۆتایی بە شالاوی ئەنفالی (٥،٦،٧) هێنا کەزۆرترین زیان بەر ئەم ناوچەیە گەیشت کەنزیکەی (٥٢) گوند لە سنوری

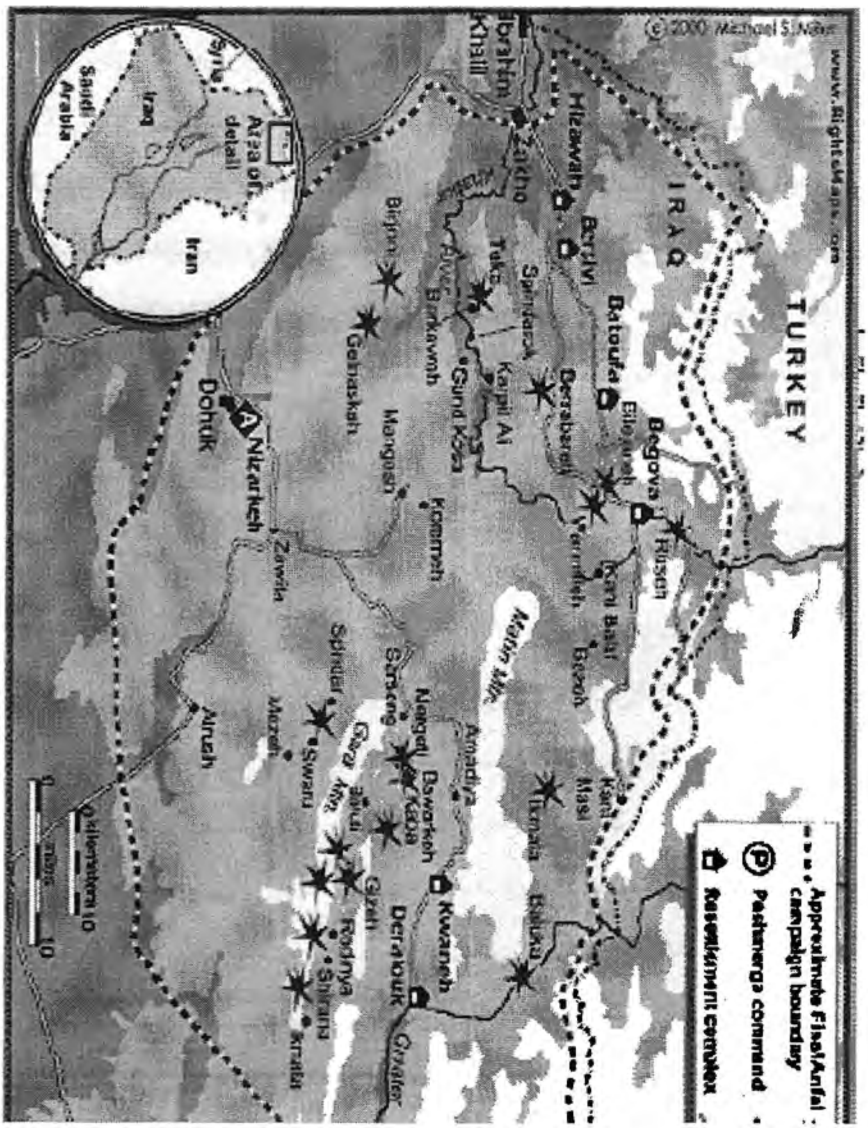
ناحیەکانی خەلیفان و خۆشناوو ڕەواندوز ویرانکران سوتانی ڕەزو باخەکانی هاولاتیان کە بەزەرەری مادی زۆر دەخەملێنرێ، لەو سنورەدا نزیکەی (٢٦٠٢) کەس ئەنفال کران (٥٢٩)مزگەوت سوتاو ڕوخێنرا (٢٤) قوتابخانەی لانکەی زانست ویرانکران، لەم شالاوەدا کانیاوەکان وشك کران باخەکانی سوتێنران، مەڕومالات و ئاژەڵەکان بە تالان بران ژێرخانی ئابوری ئەم ناوچەیە بەتەواوی داتەپی تووشی داڕمان بوو.[٣]

بۆزانیاری زیاتر بروانە بەلگەنامەکانی کۆتایی.

(١) میدل ئیست ووچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد، و.محمد حمە صالح توفیق ،س.پ،ل٢٧٤.

(٢)محمد ڕنجاو :لە یادی کارەساتی دۆڵی بالیساندا،کوردستانی نوێ ، ژ (٦٦٢)لە٢٠٠٤/٤/٧ .

(٣) یوسف دزەیی: تاوانی ئەنفال بەرامبەر بە کورد ، گۆڤاری سەنتەری برایەتی،ژ .١٩ ،هەولێر سالی ٢٠٠١ ،ل٤٢ .

قۆناغی هەشتەم وکۆتایی ئەنفال: بۆسەرناوچەکانی بادینان لە٢٥ی ئاب-٦ ی ئەیلولی ١٩٨٨

قۆناغی هەشتەم و کۆتایی ئەنفال لە ٨/٢٩ تا ١٩٨٨/٩/٦.

ناوچەی بادینان:-

قۆناغی هەشتەمی شالاوی ئەنفال بۆ سەر دەڤەری بادینان بوو، ئەم شالاوە بە دڕەندەترین شالاو دادەنرێ کە جۆرەها چەك و هێزی ئاسمانی و تانك و چەکی کیمیاویش بەکار هێنرا، چونکە ناوچەیەکی زۆر سەخت و سەر سنوری تورکیا بوو، ئەم شالاوە بۆیە وا بەدڕندە ئەنجام درا، چونکە کۆتایی بە جەنگی عێراق و ئێران هێنرا بوو زۆربەی ئەو هێزانەی لە بەرەکانی جەنگ پاشەکشەیان کردبوو بۆ ئەم شالاوە هێنرابوون، ئەم شالاوە لە دوویەرەوە پیلان ڕێژی بۆ کرابوو، لە ڕۆژئاواوە لە زاخۆ تا ئامێدی درێژبووەوە لە باشورو ڕۆژهەلاتیشەوە شێخان و ئاکرێ ی گرتەوە.[1] بۆ ئەنجام دانی ئەم شالاوە ڕژێم جگە لە فەیلەقی (٥) چەند بەشێکیش لە فەیلەقەکانی (٣،٦،٧) کە لە باشووری عێراقەوە گوێزرانەوە بەژداریان کرد. سەرجەم ئەو هێزانەی بەژداریان کرد نزیکەی (٢٠٠) هەزار سەرباز بوون، کە لە (١٤-١٦) فیرقەی سوپایی پێکهاتبوون کە هەریەکەیان (١٢) هەزار کەس بوون، بەبەژداری هەزاران فەوجی جاش کەڕۆلی سەرەکیان لە شالاوی ئەنفالەکە بینی. شالاوی ئەنفالی بادینان بە دوو خاسیەت جیا دەکرێتەوە لە شالاوەکانی وەك زێی بچووك، قەرەداغ، گەرمیان، یەکەمیان ئەم ناوچەیە خێلەکی بوون یارمەتی باشیان بە خەلکەکە گەیاند توانیان ژمارەیەك لای سەرۆك خێلەکان بپارێزن، دووەمیان ئەم ناوچانە زۆر سەخت بوون، بۆیە زۆر ئاستەم بوو بتوانن دەست بەسەر ئەم ناوچانە بگرن .[2] لە ئاکامی ئەم شالاوەدا ڕژێم زیانێکی ماددی گیانی زۆری بەر ئەم ناوچەیە گەیاند، کە

بەسوتانی (٤٥٠) گوند کۆتایی هات. لە سنوری قەزای شێخان، ئاکرێ، زاخۆ، ئامێدی، سەنتەری دهۆك،پاش ڕوخانی سەرجەم گوندەکانی ئەم ناوچەیە و بێ سەروشوێن کردنی خەڵکەکەی، ڕژێم لە ٩/٦ بڕیاری کۆتایی هاتنی ئەنفالی بادینانی ڕاگەیاند، دوای جیاکردنەوەی خەڵکەکە لەقەڵا سەربازیەکەی دهۆك ئەوانەی خۆیان بەدەستەوە داوە (٨٠٣) پێشمەرگە، خەڵکی مەدەنی گەنج و لاوەکان (١٤٨٩) کەس، ژن(٣٣٦٨) ، منداڵ(٦٩٦٤) سەرجەمی ئەنفال کراوەکانی بادینان (١٣٣٩٥) کەس بوون، جگە لە زیانی ماددی و ڕووخانی خانوو سووتانی زەویە کشتوکاڵیەکان وبە تالآن بردنی سەروەت و سامان[٣]

بۆزانیاری زیاتر بڕوانە بەڵگەنامەکانی کۆتایی.

---

(١) محمد رەئوف عەزیز:س.پ، ل٨٠

(٢) یوسف دزەیی :س.پ،ل ١٤٠.

(٣) میدڵ ئیست وۆچ: جینۆساید لەعێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،و.سیامند مفتی زادە،س.پ،ل ٤٣٨.

باسی چوارەم:- ئامانجەکانی حکومەتی عیراق لەشالاوەکانی ئەنفالدا:-

بێگومان هەرپرۆسەیەکی نەخشەوپیلان بۆدارێژراو کەئەنجام دەدرێت مەبەست وئامانجی تایبەتی خۆی هەیە، بەپێی سیاسەت وبەرژەوەندی ئەنجام دەرانی پیادەدەکرێت، دیارەکاتێك میللەتی کورد لەلایەن سوپای عێراقەوە قڕدەکرێت، ئامانجی نەخشەبۆکێشراوی خۆی هەیە کەبەچەندان کۆبونەوەو ڕاوێژ کردن وتەرخان کردنی داراییەکی دیاریکراو وەسوپاوچەکی بێ سنور لەلایەن سەرکردایەتی حکومەتی عێراقیەوە بڕیاری کۆتایی بۆدەرکراوە، هەڵبەتە تەرخان کردنی ئەو هەمووە سوپاو هێزو داراییە زۆرەی کەبۆشاڵاوەکانی ئەنفال تەرخان کراوەئامانج ومەبەستی ستراتیژی تایبەتی خۆی دورونزیك لەپشتەوە بووە، دەکرێ ئێمە لێرەدائەومەبەست وئامانجانە لەچەند خاڵێکداکۆبکەینەوە.(١)

گرنگ ترین ئەوئامانجانە:-

یەکەم/ لەناوبردنی شۆڕشی سیاسی وچەکداری میللەتی کوردبوو، ڕژێم بۆئەم ئامانجەی هەرلەزووەوە هەوڵی دەداوچەندان ڕێگاو نەخشەی بۆدانابولەپێناویدا، گومانی تێدانیە کەزۆربەی شۆرشەکانی گەلانی جیهان، بەتایبەتیش شۆڕشی کوردپشتیان بەگوند نشینەکان دەبەست کەگوندنشینەکانیش بەشۆرش وپێشمەرگەوە دەتوانن بەئازادی بژین بێگومان گوندەکانی کوردستان بەلانکەی شۆرش وکوردایەتی دادەنرێت، لەبەرئەمە حکومەتی عێراق ویستی شۆرش وپێشمەرگە لەگوندەکان دابرێت، بۆکەمکردنەوەی هەستی هەڵ گەڕانەوە لەدژی ڕژێم، ئەمەش لەڕێگای ڕاگواستنی گوندەکان بۆکۆمەڵگا زۆرەملێکان وسەرقاڵ کردنی خەڵکەکە

بەئیش وکارەوە بۆدابینکردنی بژێوی ژیانیان، تاکو ملکەچی ویستی فەرمانەکانی دەزگاسەرکوت کەرەکانی ڕژێم بن، ئەم مەبەستەی ڕژێم تارادەیەك بەپیادەکردنی شاڵاوەکانی ئەنفال بۆی مەیسەربوو، چونکە هێڵی کۆمەك وپەیوەندی لەنێوان خەڵك وپێشمەرگەبڕی .(٢)دووەم/ مەبەستێکیتری ڕژێم لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا تەعریب کردنی ناوچەکانی کوردستان بوو، بەتایبەتیش پارێزگای کەرکوك، بەهۆی بونی ژمارەیەکی زۆری کورد لەوشارەدا کەلەسەرژمێریەکەی سالی ١٩٧٧کرا، وەبەهۆی بونی نەوتێکی زۆر لەژێرخاکەکەیدا، بەڵگەش بۆتەعریب کردنی کەرکوك، عەلی حسن المجید لەکۆبونەوەیەکدا باسی کردوە کەبڕێکی خەیاڵی پارە بۆئەم پارێزگایەتەرخان کراوە، کەچی هێشتارێژەی کورد لەرێژەی عەرەب زیاترە، بۆیەحکومەت بۆ ئەم مەبەستەپەنای بردۆتەبەر شاڵاوێکی بەرفراوانی قڕکردنی میللەتی کورد بەناوی ئەنفال.(٣)

١-یوسف دزەیی :سەرچاوەی پێشو ،ل٣٣

٢-تەهاسلیمان:سەرچاوەی پێشو ،ل٧٦

٣-میدل ئیست ووچ:سەرچاوەی پێشو،ل٧٨.

سێهەم/ بۆمەبەستی کەمکردنەوەی ژمارەی دانیشتوانی کورد لەکوردستاندا، بەشیوازی جۆراوجۆر چ ڕاستەوخۆ یاخود لەئایندەیەکی دوور یا نزیك، ڕژێمی عێراق زۆر لەمێژە هەوڵدەدات دیمۆگرافیای دانیشتوانی کوردستان بەتایبەت ژمارەی کورد لەعێراقدا بگۆڕێت بەومەبەستەی خۆی دەیەوێت، بۆئەم مەبەستەش چەندان ڕێگای گرتۆتەبەر، جارێك بەهاندانی ڕۆڵەکانی کور بۆگۆڕینی ناسنامەی شارستانی (نفوس)لەشارەکوردیەکانەوە بۆشارەکانی تری عێراق، بۆئەم ئامانجەش برێك پارەی دەبەخشی بەوانەی کەناوی خۆیان دەگۆڕی لەناوچەکانی جەلەولاوخانەقین وکەرکوك وموسل. جارێکیش بەڕاگواستنی خەڵکی گوندەکانی سەرسنورەکان یان ناوچە نەوتاوییەکان بۆناو ئۆردوگا زۆرەملێکان، بەبیانووی پاراستنی سنورەکان وخزمەت گوزاری پێویست بۆدانیشتوانی گوندنشینەکان، جگە لەم ڕێگایانەش کەباسمان کرد ڕژێم بەگرتن ولەسێدارەدان بەبیانووی پەیوەندی یان لەگەڵ پێشمەرگە ڕژێم ژمارەیەکی زۆری خەڵکی کوردستانی بەزیندانی کردن ولەسێدارەدان لەناوبرد، تاکارگەیشتەترۆپکی تاوان خۆی لەشالاوەکانی ئەنفالی سالی ۱۹۸۸دابینیوە، بۆسەرگوندنشینانی ناوچەکانی کوردستان ودەست گیرکردنیان بەبی گوێدانە ڕەگەزووتەمەن، کەژمارەیەکی زۆری لیێ شوێن بزرکردن وهەزارانیشی بەچەکی قورسو **کیمیایی لەناوبرد**.(۱)

چوارەم/ گۆڕینی ناسنامەی نەتەوەی میللەتی کورد هەروەك چۆن هەوڵی دابڕینی ئێزیدیی وشەبەکی دەدا لەنەتەوەی کورد، هەروەها نانەوەی ناکۆکی وچاندنی تۆی دووبەرەکی لەنێوان خێل وعەشیرەتە کوردەکاندا بۆدەستەمۆکردنیان ویەکتر قەڵاچۆکردنیان، بۆئەم مەبەستەش لەکاتی شاڵاوەکانی ئەنفالدا جاشەکانی ناوچەی بادینانی دەبرد بۆسەرگەرمیان وقەرەداغ، بەپێچەوانەشەوە جاشەکانی سلێمانی وهەولێرو کەرکوکی دەبرد بۆهێرشەکانی سەربادینان، بەمەش خەڵکی ناوچە جۆربەجۆرەکان ڕق وقینیان

لەیەکتر هەڵدەستاو ناکۆکی لەنێوانیان دروست دەبوو، کەتائەم ڕۆش بەشێکی زۆری ئەو ناوچەو ناوچەگەریە ئاساری بەسەر تاکی کوردیەوە ماوە، واتا ڕونتربڵێین فەوجە جاشەکانی بۆئەوە دروست کردبوو کەوا کوردەکان بەخۆیان خۆیان قڕبکەن واتا شەری کورد بەکورد، کەئەمەش لەبەرژەوەندی ڕژێمدابوو، چونکە ئەوەی لەناودەچوو هەرکورد بوو، وەڕوی کوردی لای یەك ناشرین کرد بەدروست کردنی ئەوفەوجەجاش و

مستەشارانەی کەلادێکانی کوردستانیان خاپورکردو تاڵانیان کردجگەلەوەی ڕۆڵی زۆرسەرەکیشیان هەبوولە بەدەستەوەدان سەرونگونکردنی هەزاران خەڵکی بێتاوان .(٢)

١-یوسف دزەیی:سەرچاوەی پیشو،ل ٣٤

٢-میدل ئیست وۆچ :جینۆسا یدلەعیراقدابەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد ،سەرچاوەی پیشو،ل٢٢٦.

پێنجەم/ هەوڵدان بۆتواندنەوەی کەسایەتی نەتەوەیی میللەتی کورد، بەهۆی لێکدابڕانی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی نێوان هۆزو خێزانی ناوچە جیاجیاکانی کوردستان، ڕژێم بەهێنانەدی ئەم ئامانجەی بەشەکانی کوردستان لەیەکتر دەپچڕێنێت وبۆشایی کۆمەڵایەتی ودەروونی دروست دەبێت، وەهەروەها ئامانجی تێکدانی شیرازەی خێزانی کوردو لەبار بردنیەتی، چونکەڕژێم دەیزانی خێزان و پەیوەندی خێزانی و خزمایەتی چ دەورێکی گاریگەری هەیە لەکۆمەلگەی کوردیدا، بۆیەدەیویست ئەوشیرازەیەلە بەریەك هەڵ بتەکێنێت ودەست بخاتە ناو جومگەسەرەکیەکانی ژیانی کۆمەڵگەی کوردەواریەوە.(١)

شەشەم/ هەوڵدان بۆتواندنەوەی دابونەریتی ڕەسەنی کوردەواری، ڕژێمی عێراق زۆرڕێگای گرتۆتەبەر بۆشێواندنی مێژوو کلتوری نەتەوەیی کورد، وەك ڕوخاندنی قەڵاو شوێنەمێژووییەکانی کوردستان کەنمونەی زیندووی شارستانیەتی میللەتی کوردن، وەك ڕوخانی قەڵای کەرکوك، وەدزین وبەتاڵان بردنی ئاسەوارەکانی کوردستان و وەقەدەغەکردنی یاد کردنەوەی بۆنەنیشتمانی ونەتەوەیەکانی میللەتی کوردبوو، جگەلەمانە دوارێگا بۆتەنجامدانی ئەم مەبەستەی پیادەکردنی پرۆسەی شاڵاوەکانی ئەنفال بوو، کەویستی والەگەلانی جیهان بگەیەنێت کورد کۆمەڵێکی کێوین ودژی پێشکەوتنن، دژی ئارامی وڵاتی عێراقن، بۆتۆمەت خستنەپاڵ کورد بەقەومێکی شەڕانگێزو ئاژاوە چیو کافرناوی دەبردن لەلای وڵاتانی ئیقلیمی وجیهان، هەربۆیەش بەکرێگرتەی دەستی بیگانەویاخی بوولەقەڵەمیانی دەدا، ڕژێم تەواوی ئەم کارانەی بۆشەرعیەت دان بوو بەشاڵاوی بەدناوی ئەنفال کەلەساڵی ١٩٨٨پیادەی کردبۆناوچەکانی کوردستان کەخۆی لەهەشت قۆناغی جیاجیا بینیەوە کەلەپێشوتر بەوردی باسمان لێوەی کرد.(٢)

١-یوسف دزەیی :سەرچاوەی پێشو ،ل٣٥

٢-تەهاسلیمان:سەرچاوەی پێشو،ل١٨.

بەشی دووەم:-

پرۆسەی ئەنفال لەدۆڵی زێی بچوک.

باسی یەکەم:- هێرشی کیمیایی بۆسەر گۆپتەپەو عەسکەر.

گۆپتەپە * بەمانای (گردی سەوز) دێت لەتورکیدا، ئەوکات هێشتا کاریگەری بەئاشکرا دیارە لەویلایەتی موسڵی سەربەئیمپراتۆریەتی دەوڵەتی عوسمانی جاران، هەرچەندەتەواوی گوندەکە لەبنەڕەتدابەقەت پالی گردەکەوەبووە، بەڵام هەندێك ماڵ لەدەشتایەکی تەختی خوارکەناری زێی بچوك نیشتەجێ بوونە، ئەوکاتەی گۆپ تەپە لەسەروەختی ڕژێمی بەعسی یەکەمدا سوتاوە لەساڵی ١٩٦٣، پاش یەکەمین شەڕو پێکدادان لەنێوان سوپای ڕژێم وهێزەکانی پێشمەرگەدا، ڕاستیەکەی گۆپتەپە زیاتر لەشارۆچکەیەکی بچوك دەچوو لەبری ئەوەی کەگوندبێت، ژمارەی دانیشتوانەکەی لە(٣٠٠)ماڵ بۆنزیکەی (٥٠٠)ماڵ دەبوو، جگەلەوەی کەقوتابخانەو بنکەی تەندروستیشی هەبوو دوو مزگەوتیشی لێ بوو، هەروەها هێڵی کارەباشی بۆڕاکێشرابوو.(١)

گۆپتەپە جارێکی تریش کەوتەبەر هێرشوپەلاماری سوپای ڕژێم لەساڵی ١٩٨٣دوای شەڕێکی قورس لەنێوان هێزی پێشمەرگەو سوپای ڕژێم، لەوڕۆژەدا گۆپتەپە زۆر دڕندانە پەلاماردرا بەهێزی ئاسمانی وتانك وزرێپۆش وهێزی نیزامی ڕژێم،گۆپتەپەبەدرێژایی مێژووی شۆڕشەکانی کوردپێشمەرگەی لێنەبڕاوە تائەمڕۆش، بۆیەسوپای ڕژێم ئابلۆقەی ئابوری خستەسەری لەساڵی ١٩٨٣ کەهیچ ئازوقەیەك نەدەبوو بۆئەو گوندە بچێت لەبەرئەوەی لەسەرشەقامی قیربوو نزیکەی نیوکاتژمێر لەناحیەی ئاغجەلەرەوەدورە، لەپاش ساڵی ١٩٨٤یشەوەئەم گوندە بنکەیەکی سەرەکی وگرنگی یەکیەتی نیشتمانی کوردستانی گرتەخۆی، لەبەرامبەردابەردەوام

ڕژێم بۆردومانی دەکرد، ئەوەی شایەنی باسەئەم گوندە لەوەتـەی ڕژێمەیـەك لەدوای یەکانی عێراقەوە زیاتر لەچوارجار سوتاوەو وێران کراوەوخەڵکەکـەی ماڵ وحاڵیان سوتاوە پاشان ئاوەدان کراوەتەوە هەروك هەمووگوندەکانی تری کوردســـتان، کـــەدواجار هێرشـــە کیمیایەکـــەی ئێـــوارەی ٣مایســـی ١٩٨٨بوولەدرێژەی شاڵاوەکانی ئەنفالدا بۆسەر ناوچەکانی کوردســتان ئــەم گوندەش بەحوکمی ئەوەی بارەگای یەکیەتی نیشتمانی کوردستانی لێ بوو، واتاشوێنی مقاوەمەت بوو هەربۆیەش بـەودەردە بـرا لەشـاڵاوی بـەدناوی ئەنفالدا ژمارەیەکی زۆرلەخەڵکی بێتاوان وژن ومنـاڵ تیاچـون لـەم گونـدە سووتماکەی چەندجار شەهیدە.(٢)

---

*گۆپتەپەلەنەخشەونوسینداباگۆپتەپەدەنوســریت ،وشـــەیەکی تورکیـــە کـــەمانای گـــردی ســـەوز دەگەیەنیت، کەلەسەر کەناری زێی بچوکە .

١-میدل ئیست ووچ:جینۆسایدلەعیراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد،سەرچاوەی پیشو،ل٢٣٩

٢-میدل ئیست ووچ:عیراق وتاوانی جینۆساید،وەرگێران لەئنگلیزیەوە،جەمال میرزاعزیز،چاپی یەکـەم ،بەرلین ٢٠٠٠،ل١٣٥،

ساڵێکی تەڕو باراناوی بوو، گژوگیا ڕومەتیان بۆشەوغی بەیان ڕاخستبوو، کاروبەرخی ناودێ کەروێشکەخەویان تیادەکرد، کەنارزێی بچوك شنەی دەهات لەسەوزی وهاژەی ئاوی ڕوبار، لەوساڵەدا وەرزی بەهارخەریك بووخۆی دەپێچایەوە، جوتیارانی گوند خەریك بوون شانی خۆیان بدەنە بەر دروێنەو ئیشوکاری کشتوکاڵ بۆپەیداکردنی بژێوی ژیان، کەئەمە کاری هەموو گوندنشینەکانمانە، کات بەهارە دەمەو بەیانیە هێشتا خەڵکی ئاوایی لەخەوی قوڵدان و ئەستێرەو مانگ بەئاسمانەوە دەدرەوشێنەو سەیری ئەودۆزەخەیان دەکرد کەسەدام و داروو دەستە نگریسەکەی بۆمیللەتی کوردیان داخستبوو. ئاوی زێی بچوك بەئەسپای هێدی هێدی ئاوایی بەجێ دەهێشت و تازە تاك وتەرا دوکەڵ لەتەندوری ماڵان دەردەچوو، ئافرەتانی گوند خەریکی ئامادەکردنی نانی بەیانی بون، نەیانزانی ئەمرۆ ئاخرنان خواردنیان دەبێت ئیتر بۆدۆزەخ دەبرێن لەبری نان تێهەڵدان و گولەباران کردن وسوکایەتی پێکردنی جاش وسەربازەکان چاوەڕێیانە لەبری کشتوکاڵ وئاودێری ناوگوند(١)

لەوڕۆژەدا کەتەواوی هێزی ڕژێم لەئامادەباشیدا بوون لەپرۆسەی بەناو ئەنفال ڕۆژی پێشتر کۆتایی بەئەنفالی سێی گەرمیان هاتبوو تەواوی هێزەکان بۆقۆناغی چوار ئامادەکرا بوو، کەدۆڵی زێی بچوك کرابووە ئامانج ، لەئێوارەی ڕۆژی ٣ی مایسی١٩٨٨ئەو ئێوارە خوێناویە بوو کەهەشت فرۆکەی سیخۆی مەرگهێنەر گۆپتەپەوعەسکەریان ژەهر باران کرد لەکات ژمێر ٥/٤٥دەقیقەی ئیوارە.(٢) تەواوی خەونی کچان وکوڕان لەگۆڕنرا ئەوئێوارەیە بووجێژوانی عاشقەکان هەڵگیرا تارۆژی حەشر، خەونە سپیەکانی مناڵان لەباربران، پاکیزەیی کچان خەڵتانی خوێن کران، دۆڵی زێی بچوك

گەمارۆدرابوو لەڕاستی نەدەچوو، هەردەتووت خەونە، بەڵام ڕاستی بوو، خەون نەبوو بڕیار بڕیاری خەلیفەبوو پەلەقاژەی مرۆی کورد بوویەژن ومناڵ وپیرو لاوەوە بەرەو مەرگ دەبران ،

لەکاتی کیمیابارەنەکەی گۆپتەپەو عەسکەرداڕژێم وەك فیلێك تەواوی ئاوی زێی بچوك ی بەردابوەوە بۆئەوەی دەربازبوانی هێرشەکیمیایەکەنەتوانن بەئاسانی بپەرنەوەبۆسنوری دەشتی کۆیەو بگەنە شار، وەك دەگێرنەوە لەزارێ دەربازبووەکان هەرئەو رۆژە لاشەی (٣٠٠)کەسیان ناشتووەکەبەهۆی کیمیایەکەوە شەهید بووبوون، ئەمە جگە لەوبریندارانەی کەتائەمڕۆش بەدەست برینەکانیانەوە دەناڵێنن، یان لەڕوی دەرونیەوەتێك چون.(٣)

١—سیروان محمد:دەشتی کۆیەوتراژیدیاگەورەکانی کارەساتی ئەنفال ،گۆڤاری ئەنفال،سالی پێنجەم ،سلیمانی ،٢٠٠٤،ژمارە٥،ل٢٧١

٢—رەهبەر سیدبرایم :ئەنفالی چوار لە رۆژ ژمێری بیرەوەری پێشمەرگایەتیمدا،یادنامەیەکی کوردستانی نوێ ،ژمارە ٥٧٦٩،ل٢

٣—میدل ئیست وۆچ :عیراق وتاوانی جینۆ ساید شالاوی ئەنفال دژی کورد ،وەرگیرانی جەمال میرزاعزیز،سەرچاوەی پێشو،ل١٣٥.

باسی دووەم :-

جوگرافیای شالاوەکانی ئەنفال لە دۆلی زێی بچوك .

لەگەڵ گزنگی هەتاوی رۆژی٣/٥/١٩٨٨،پرۆسەی ئەنفالی دۆڵی زێی بچوك دەستی پێکرد، هێزەسەربازیەکانی رژێم کەبۆ ئەم پرۆسەیەتەرخان کرابوو، بریتی بوولە (٦)کەتیبەی تانك وزرێپۆش و(٢)تیمی هەلی کۆپتەری شەرکەر و(٢)تیمی هەلی کۆپتەری گواستنەوەو تیمێکی فرۆکەی سیخۆر (٩)فەوجی مغاوير ی (١١) فەوجی پیادە و(٢٧) فەوجی جاش و یەك فەوجی پاسەوانی کۆماری چەندین یەکەی ئەمن وئیستخبارات ومەفرەزەی تایبەت، سەرجەم هێزەکانی ئەنفالی چوار لەلایەن لیواروکن تارق بارق سەرکردایەتی مەیدانی دەکردو لیوامحمد غانم جێگری بوو کەلەشەری داگیرکردنی کوەیت کوژرا، چەندین سەر بازگەی گەورە بۆ ئەو ئۆ پراسوێنە سەربازیە تەرخان کرابوو، وەك سەربازگەی قەلاتە لەناحیەی تەق تەق وسەربازگەی جعفرمنسور لەپردێ وسەربازگەی ئامریەی کۆیە وسەربازگەی ناشد لەقەزای دووکان وسەربازگەی تحرير لەدێگەڵە.(١) شالاوی درندانەی ئەنفالی چوارسەرەتابەکیمیاباران کردنی گوندەکانی (گۆیتەپە و عەسکەر)لەئێوارەی ٣/٥/١٩٨٨دەستی پێکردکەزیاترلە(٣٠٠)کەس شەهید بون لەخەڵکی سڤیل وژن ومناڵ. دواترلەرۆژی ٤مایسی ١٩٨٨لە(٢٠)قۆڵەوەهێرشی سوپا دەستی پێکرد بۆسەرناوچەی دۆڵی زێی بچوك گوندەکانی سەربە(تاغجەلەر، چەمچەماڵ، تەکیە، دووکان، دەشتی کۆیە، دێگەڵە، تەق تەق، رێدار، شوان وشێخ بزێنی، پردێ)کەتەواوی گوندەکانی سەربەم ناوچانەخاپورکران لەگەڵ زەوی تەخت کران بەپێی راپۆرتی دەست نوسی سوڵتان هاشم .(٢) بروانە

بەڵگەنامەکانی کۆتایی هێرشەکانی قۆناغی ئەنفالی چوار بەچەندقۆڵێکی جیابەم شێ وەی لای خوارەوە دابەش کرابوو

قۆڵی یەکەم/ لەسلێمانیەوە بەرەو گوندەکانی: خەرابە، چەمی ڕێزان، کەڵەشێرە، گۆپتەپە، عەسکەر، گەورەدێ، کەلکەسماق وکلسە.

قۆڵی دوەم/ لەشارۆچکەی تەق تەق وسەربازگەی قەلاتەوە هێزەکانی ڕژێم بەم شێوەهێرشیان کرد:

یەك/ لەتەق تەقەوە بەرەوگوندەکانی: ئەسکەندەربەگی، جەلەمۆرد، دارئەختیار، شێخانگردخەبەر، گەڵناغاز، قەرەناو، قەسرۆك، مامەلێسی.

دوو/ لەچۆم حەیدەرەوە بەرەو گوندەکانی: خەرابە، کانی ڕەش، گۆمەشین، قزڵوو، موخەڕەس، مەلازیاد.

سێ/ لەگەرمکەوە بەرەوگوندەکانی: کانی لەلە، ئۆمەرگومبەت، سێگردکان ،سێکانی، ئاومال، سارتك، شەیتان، قەمبەر.

چوار/ لەکانی ڕەشەوە بەرەوگوندەکانی: دەرماناو، عەمدۆن، مەرزیخە.

قۆڵی سێ یەم/ لەسمایل بەگی سەر بەشارۆچکەی شوانەوە بەرەو گوندەکانی: تەپەکوڕە، تەوەکەل، پەڵکانە، حەسەن قەپاغ، خدرشیرن، شەوگێڕ، کارێزە، کاولەسوار،مام ڕەش، مۆردخواردە، قەرەسالم.

قۆڵی چوارەم/ پەلاماری ئەم قۆڵە بەم شێوەیەبوو:
یەك/ لەگوڵم کەوەی ئاغجەلەر هەروەها لەچەمچەماڵەوە بەرەوگوندەکانی: تلیان، تیژە، دەلۆ، کلاوقوت، مام ڕەش، مەشخەلان.
دوو/ لەتەکیەوە بەرەوگوندەکانی: دالاوە، شێخ پاڵەوان، عەسکەر،گۆپتەپە، هەیدەربەگ.(٣)
قۆڵی پێنجەم/ پەلاماری ئەم قۆڵەبەم شێوەیەبوو:
یەك/ لەسەربازگەی تۆپزاوای سەربەشاری کۆیەوە بەرەوگوندەکانی: پێبازۆك، حاجی قەلا، کانیکوردە، قەسرۆك وقوڕەبەرازە،
دوو/ لەبانی تاڵەبانەوە بەرەوگوندەکانی: باغەجنێر ، تەکەڵتوو، پەڵکانە، شیوەجانی،کونەگورگ.
سێ/ لەبانی تاڵەبانەوە بەرەوگوندەکانی: مەرزان ،ئیلنجاغ، شیواشۆك، داربەسەرو گوندەکانی دەوروبەری .
چوارەم/ هێزێکی تریشیان بەرەو دۆڵی سماقوڵی بەرێکەوت، بەڵام لەبەر بەرگری هێزی پێشمەرگە بۆماوەیەك وەستان .(٤)
لەئەنجامی ئەم شالاوەدازیاترلە (١٠٠٠٠)کەس خەڵکی سڤیل وبێتاوان لەژن ومناڵ وپیاولەلایەن هێزەکانی ڕژێم کەپێك هاتبوون لە ئەمن وئیستخبارات ومەفرەزەخاسەوفەوجی جاشەکان بەفەرمانی سەدام حسن، علی حسن المجید، سەرکردەکانی تری بەژداربووی پرۆسەی ئەنفال تەواوی خەڵکە بەرکەوتوەکانی ئەم شالاوە بەرەو گۆڕە بەکۆمەڵەکان بران لەلایەن تیمەکانی گولەباران کردنەوەکوژران(٥).

سەرئەنجام ڕژێم لە ڕۆژی ٨ /١٩٨٨/٥کۆتایی بە شالاّوی ئەنفالی چوار هێنا، کەدەشتی کۆیەوتەق تەق ودەوروبەری ئامانجی سەرەکی بوو، گەورەترین زیانی بەرکەوت، بەدەست گرتن بەسەر ناوچەکانی ئەمبەرو ئەوبەری کەناری زێی بچووك، ڕژێم توانی شوێنی حەشارگەکانی پێشمەرگەو دەستگرتن بەسەر ناوچەیەکی جوگرافی گرنگ لەنێوان هەرسێ پارێزگای کەرکووك، سلێمانی، هەولێردا بگرێ، مەبەستیش لە ئەنفال کردنی ئەم ناوچەیە دەست گرتن بەسەر ناوچەیەکی یەدەکی نەوتی خاودا بگرێ کە بیرە نەوتەکانی شیواشۆك خاوەنی گەورەترین یەدەکی نەوتن، بۆیە ڕژێم مەبەستی چۆڵ کردنی ئەو ناوچانە بوو لە شالاوەکانی ئەنفال دا .(٦)

١–جمعە کانی لەلەیی:ئەنفال نەوەیك بۆ لەناوبردن ،کوردستانی نوی ،ژمارە٥٧٦٩ ،٢٠١٢/٥/٤،ل٨

٢ –ئەبوبەکرمحەمەد حاجی (مەلاشاخی):–ئەنفالی خاڵ خالاّن،چاپی یەکەم چاپخانەی داناز،سلێمانی٢٠٠١ل١٥

٣– ڕەهبەر سیدبرایم :لەنفالی چوار لە ڕۆژ ژمیری بیرەوەری پێشمەرگایەتیمدا،یادنامەیەکی کوردستانی نوی ،ژمارە ٥٧٦٩،ل٢

٤–دەرسیم دیبەگەیی:ئینسکلۆپیدیای تاوانبارانی ئەنفال وکوردۆسایدکردنی گەلی باشوری کوردستان،چاپی یەکەم ،هەولێر،٢٠١١،ل٤٨–,٤٩

٥–شۆڕش حاجی ڕسوڵ : ئەنفالی کوردو دەولەتی عێراق ،چاپی دوەم ،چاپخانەی شڤان ،سلێمانی ،٢٠٠٣،ل ١٠٧ .

٦–یادگار عبدولا:ئەنفالی چوار ڕەهەندەسیاسیەکانی ،یادنامەی کوردستانی نوێ،ژمارە٥٧٦٩،لە٢٠١٢/٥/٤،ل٤.

باسی سێیەم:-
شاڵاوی ئەنفال لەرۆژهەڵاتی تەق تەقدا:-

لێرەش وەکو گەرمیان، لەوە دەچێت هێزەکانی سوپای بەعس ستراتیجی گەمارۆدانیان پەیرەو کردبێت ، چونکە لەکاتی پەلاماردانی ناوچەی ئەنفالی چواردا بەلایەنی کەمەوە دە بۆ دوانزە ڕەتلی جیاجیا لەچەند قۆڵێکەوە لەیەك کاتدا هێرشیان کرد، لەبەشێکی ڕاپۆرتە دەست نووسەکانی ئەنفالی چوار کەلەلاین فەرماندەی فەیلەقی یەکەوە، فەریق روکن سوڵتان هاشم،

ئەوە دەردەخەن .(١)ڕەتلی هێزەکان لەهەموو قۆڵێکەوە لەگەڵ یەکەم گزنگی بەرەبەیانی ٤ی مایسدا داویانە بەسەر دۆڵی زێی بچوکدا،١٢سعات دوای بۆردوومانە کیمیایەکەی گۆپتەپەوعەسکەر. بەشێکیان لەکۆی سنجاقەوە پێشڕەویان کرد بۆگوندەکانی لێواری باکوری دۆڵی زێی بچوك، بەشێکی تریش لەرۆخی باشورەوە مۆڵیان خواردبوو، لەسوسێ و چەمچەماڵەوە پێشرەویان کرد، دوو ڕەتلی کاروانیتریش لەتەق تەقەوە بەرێ خران، یەکەمیان بۆباکور ڕوەو کۆی سنجاق و گوندەکانی دەشتی کۆیە ڕۆیشت، دوەمیان لەزێی بچووك پەڕیەوە بۆناوچەی شێخ بزێنی، زۆربەی ڕاپۆرتی ڕەتلەکان باس لە بەرگریەکی کەمی هێزی پێشمەرگە دەکەن لەناو چەکەدا کەژمارەیەکی کەمی هێزەکانی یەکیەتی نیشتمانی کوردستان لەناوچەکە لەبەرگری دابوون.(٢)لەسەر ئەوبەرگریانەی لەناوچەکە کراوە بەرامبەرهێزی بێشوماری ڕژێم، ڕەهبەر سەیدبرایم بەناونیشانی ئەنفالی چوار، لەڕۆژمێری بیرەوەی پێشمەرگایەتیمدا، لەیادنامەی کوردستانی نوێ دەڵێ: ئێمە ئاگادار نەبوین کەبڕیاری کشانەوەدراوە، لەئاغجەلەرو گەرگەرپوین، توشی تەقەوشەرپوین، هەلی کۆپتەرو پیلاتۆز لەئاسمانی شەرەکەدابوون، زانیمان لەچ لایەکەوە تەقەوبەرگری وانیەو شەڕی خۆفەوتێنە، وەهێزی دوژمن نابەرامبەرە،پاشەکشەمان کرد بۆپشت گەرگەڕ بەدوو بریندارەوە، بەلام تیپی (٢٣)ی سورداش لەگوندی گەورەدێ توشی شەڕوبەرگری بون، بەلام شەڕی قارەمانانەو بەرگری مەردانە لەشاخی (تەکەڵتو)کرا، کەپێشمەرگە قارەمانەکانی تیپی (١٧)ی زمناکۆو تیپی (٥٥)ی قەرەداغ بەفەرماندەی کاك (جەمیل هەورامی)گەورەترین

داستانیان تۆمارکرد، بەڵام بەداخەوە(١٧)شەهیدیان دابوو، ئەوداستانە بووەمایەی دەربازبونی پێشمەرگەکانیتر، ئیترهەزا ڕپێشمەرگە زیاتر بەدەشتی کۆیە بەرێکوپێکی بەفەرماندەی شێخ جەعفەرپەڕینەوە بۆولاتی کۆیەو لەوێشەوە بۆدۆڵی سماقوڵی.(٣) ئەوەی شایەنی باسە لە٤مایس فەریق ڕوکن سوڵتان هاشم ڕاپۆرتی لەسەر بەرە نگاری توند داوە لەچیای تە کەڵتوو کەوا چەند میلێك لە باکوری ڕۆژ هەڵاتی تەق تەقەوە دورە.(٤)

١-میدڵ ئیست وۆچ :جینۆسایدلەعیراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،وەرگێرانی جمال میرزاعزیز،سەرچاوەی پێشو،ل٢٤٥

٢-سامی قادر:ئەنفالی چوار،پادنامەی کوردستانی نوێ ،ژمارە٥٧٦٩لە٢٠١٢/٥/٤،ل٧

٣-ڕەحیمەرسەیدبرایم:ئەنفالی چوار لەڕۆژمێری بیرەوەری پێشمەرگایەتیمدا،یادنامەی کوردستانی نوێ،ژمارە٥٧٦٩،لە٢٠١٢/٥/٤ل٣

٤-راپۆرتی دەست نوسی فەرماندەی فەیلەقی یەك لەلاین سولتان هاشم بۆعەمەلیاتی سەربازی بەژمارە١٩/٨١٧٩/لەرۆژی ٥/مایسی ١٩٨٨.

بەڵام لەدۆڵی سەخت وهەڵەتی چەمی ڕێزانیشدا، لەرۆژهەلاتی گۆپتەپـەوە، ئەو ڕتلەی لەسوسێوە بۆی چوو، گوند بەگوندوشوێن بەشوێنی ئـەو دەڤـەرە تەگەرەی دەهاتەرێ کەلەلایەن هێزی پێشمەرگەوە بەرپەرچـی باشـی هێـزی سەربازی ڕژێم دەدرانەوە، بەتایبەت لەسورقاوشـان گـورزێکی گـورج بڕیـان لەهێزەکانی ڕژێم گەیاند کەژمارەی هێـزی پێشـمەرگە ٢٠ بـۆ ٢٥کەسـێك دەبوون، بەڵام سـوپای ڕژێـم تـوانی گونـدەکانی عـەودالان وسـورقاو شـان وکەلەباش بسوتێنێت، پاش تێکشـکاندنی هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان کەئەو بەرگرییە باشەیان کردبوو، سوڵتان هاشمیان ناچار کردبوو داوای هێزی زیاتر بکات بۆ یار مەتی دانیان .(١)

ئەوەی شایەنی باسە بۆ ئیوارەکەی رۆژی ٤ مایسی ١٩٨٨دۆلی چەمی ڕێزان بەتەواوەتی کپ وبیدەنگ بوو، بەتەواوەتی لەلایەن سوپای رژێمەوە کـۆنترۆل کراوتەواوی خەلکەکەی بەرشالاوی ئەنفال کەوتن بەسـواری ئیڤـاو زیلـەکان گوازرانـەوە بارەگـای سـەرەکی عەمـەلیاتی ئـەنفال لەشـاری کـەرکوك، بەتەواوەتی لێواری ئەم بەرو ئەو بەری زێی بچووك ویـران کرابـوو، تـەواوی گوندەکان سوتێنران لەگەڵ زەوی تەخت کران تەنیا ژمارەیەکی کەمی خەڵك ڕزگاریان بوو، نزیکەی (١٦٨٠)کەس ناونوس کراون کە بێ سەروشوین کراون لەشەش گوندی گەورەی وەك (کلێسـە، بـۆگرد، کـانی بـی ، قزلـو، کـانی هەنجیر، گۆمەشین) تەواوی ئەم گوندانە لەشاڵاوی ئەنفالی چواردا وێران کران، بەپێی ئەو ڕاپۆرتە دەست نوسەی کەلەرۆژی ٦ی مایس لەلایەن فەرمانـدەی فەیلەقی یەکەوە دەرچووە، باس لەوەدەکات تەواوی ئەوانەی دەست بەسەر کراون ژن ومناڵن، بەڵام ئەوخەلکەی کەوا لەباکوری زێی بچوك دەژیان هیچ ڕێگایـەکیان نـەبوو هـەواڵی کیمیابـارانی گۆپتەپـەیان پێبگـات، چـونکە

هێزەکانی ڕژێم ئەو قەیاغـەیان لەکارخسـت بـوو کەگوندنشـینان بـەکاریان دەهێنا بۆڕاکێشانی کەڵەکەکانیان بۆپەڕینەوە لەم بەر بۆ ئەو بەر دروسـتیان کردبــوو، بــەڵام هــاتنی بەشــێك لــەدەرباز بــوانی کیمیایەکــەی گۆپتەپەکەبەشێکیان کوێر بووبون بەشێکیان لەڕێگـادا مردبـوون خـەڵکی باشوری زێی بچوکی لەشاڵاوی ئەنفالی چوار بەئاگا هێنایـەوە، بەشـێکیان هەر ئەو شەوە ڕایان کردوو گوندەکانیان چۆڵ کرد، بەڵام بەشێك لەگوندەکان ئەو شەوە مانەوە بۆسبەی نێکەی لەگەڵ گزنگی ڕۆژدا ئەوڕتلـەی کەلەتـەق تەقەوە بەرێکرابوون، چواردەوری گوندی داربەرویان دا، جاشەکان هێرشـیان کردە گوندەکەو بەبڵندگۆ بانگەوازیان کرد: وەرنەدەرەوە لێ بووردنی گشتیتان بۆ دەرچووە، بـەم جـۆرە خـەڵکی گوندەکـەیان بـەژن ومنـاڵ وپـیرو لاوەوە لەئیڤاکان بارکران وتەواوی خانووە کانیان سوتاندو لە گەڵ زەویدا خاپور یان کرد.(٢)

١-میدل ئیست وۆچ: جینۆ سایت لەعیراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد، سەرچوەی پێشو، ل٢٤٦
٢-راپۆرتی دەست نوسی رۆژنەی فەرماندەی فەیلەقی یەك بەژمارە، ٨٢٧٦، لەرۆژی ٦مایسی ١٩٨٨.

بەڵام بەشێکیتری دەرباز بووانی گۆپتەپە لەنیوەشـەودا لایـان دابـووە گـرد خەبەر، کەگوندێکی ناوچەی شیخ بزینی بوو، خەڵکی ئێرە پێشتر هەسـتیان کردبوو کەدەقەومێت، بۆیە هەندێك لـەپیاوەکان ژن ومناڵـەکانیان نـاردبوو بۆشارۆچـکەکان، خۆشـیان پـەنایان بردبـووە بـەر ئەشـکەوتەکان ودۆڵ وهەردەکانی چیاکانی دەورویشتیان، هـەروەك لەگـەرمیان رووی دا لێـرەش هەمان بەڵێنی ساختەی لێبوردن دەدرا بەوانەی خۆیـان تەسـلیم دەکـردەوە، بەجاشەکانی (قاسم ئاغـا) کەموستەشـارێکی یەکەڵەچاوی خـەڵکی کـۆی سنجاق بووخەڵك بە(قاسمـە کـوڕ)ناویـان دەبـرد. بـەهۆی ئـەم فێڵەیانـەوە جاشەکانی قاسم ئاغا (٢٠٠)پیاویان دەست گیر کرد، لەوانەی لەگوندی گرد خەبەروو گوندە کانی دەورو بەری هەڵا تبوون، بەڵام هەندێکی تریان هێشتا لە گرد خەبەردا مابوونەوە کاتێك کەرز گاربوانی گۆپ تەپە گەیشتن، بۆرۆژی دوایـی لـەتاریك وروونـی بەرەبەیانـدا کۆبوونـەوە بـۆ ئـەوەی بڕیـار بـدەن چـیبکەن.(١) هەنـدیك لەگەنجـەکان بریاریانـدا چارەنوسـی خۆیـان ببەسـتن بەپیشمەرگەوە، بچنە شاخ وادیارە بەشێکیان بـەم ڕێگایـە ڕزگاریـان بـوو، بـەڵام زۆریـەی خەڵکەکـە وای بۆچـون کـەهیچ چـارێکی تریـان نیـە لەخۆبەدەستەوەدان بەولاوە، بەم چەشنە ئەو بەیانیە بەرەو گونـدی قامیشـە ڕێگایان گرتە بەر ، چونکە دەیـان زانـی کـە سـوپای ڕژێـم لەوێیـەو لـەوە دەترسان ئـەوەك ئـەمانیش کیمیایـان بەسـەرابکرێت خەڵکەکـە بـە(نـۆ) عارەبانەی تراکتۆر دەرچـون و نزیکـەی دووکاتـژمێری خایانـد تاگەیشـتنە گوندی قامیشە، لەوەدەچێت سوپای ڕژێم بەتاکتیك گوندی قامیشەی دیاری کردبێت کەهەمان ڕۆڵی گوندەکانی وەك ملەسورەو ئەلیاوای گەرمیان بـبی نێت، وەك سەنتەرێکی کۆکردنەوەی ئەنفالی چـوار بـۆ ئـەوەی گوندنشـینە

هەڵاتوەکانی بۆ ڕابکەن ئاوارەکانی گردخەبەر کەگەیشتنە گوندی قامیشە سەیریان کرد پڕە لەجاشوجەیش لەوانە فەوجێکی جاش بەفەرمانەدەی موستەشارێك کەناوی (بورهان شوانی) بوو، وەهەروەها هێزێکی نیزامی سوپای تیابوو لەگەڵ هێزێکی کۆماندۆی مغاوێر جارجاردەست ڕێژی تەقەبەسەرخەڵکەکە دادەکرا بۆ ئەوەی چاوترسێنیان بکەن، ملازمێکی دوونەجمە خەڵکەکەی دەپشکنی، پارەو ئاڵ تونی ژنەکانی لێ سەندن لەگەل ناسنامەکانمان بەشێوازێکی زۆر نائینسانانە هەڵسوکەوتیان دەکرد لەگەڵ ئەو خەڵکە دەست بەسەرەی لەسنوری ئەوگوندانەی بەری باشوری زێی بچووك.(٢)

١-ڕاپۆرتی دەست نوسی ڕۆژانەی فەرمانەدەی فەیلەقی یەك بەژمارە، ٨٢٨٠،لە٦مایسی ١٩٨٨،بڕوانەبەلگەنامەکان

٢-میدل ئیست وۆچ :جینۆساید لەعیراقداپەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،وەرگێرانی محمد حەساڵح ،سەرچاوەی پیشو،ل٢٤٨.

شایانی باسە پێدەچێت هێزەکانی سوپا هەندێك ئیجرائاتی جیاوازی پـەیرەو کردبێت لەپەلاماردانی گوندی جەلەمۆردا، کەگوندێکی تری ناوچـەی شـێخ بزێنی بوو بەدووری ماوەی چەندمیلێك دەکەوتە خوار گردخەبەرەوە، سـوپای ڕژێم لە٦مایس گەیشنە گوندی جەلەمۆرد، بەڵام زوتر خەڵکەکە دەنگوباسی کیمیاباران کردنی گۆپتەپەیان پێگەیشت لـەلاین خەڵکـە دەربازبووەکـان و هێزی پێشمەرگەی ناوچەکە، تەواوی خەڵکی گوندەکە هەڵ هاتن بۆشاخەکان لەگەڵ هەزاران لەخەڵکی ئاوارەی گوندەکانی تر لەناو ئەشکەوتو ژێر دارەکان خۆیان حەشاردابوو، بەڵام هەرزوو جاشەکان کەوتنـە تەقەکرنـدو ئابڵوقـەی شوێنەکەی داو دووپیاوی لێ کوشـتن بۆیەخەڵکەکـە زۆرشـپرزەبوون خۆیـان بۆنەگیراو دەستیان بەرز کردەوە خۆیان تەسلیم سوپای ڕژێـم کـرد. هەرلـەو شوینەدا ژن وپیاو منالَیان لێك جیـاکردەوە لێـرەش وەك گونـدی قامیشـە ئـالَتون وپـارەو ناسـنامەکانیان لەخەڵکەکـە سەند،پاشـان هێنایانیـان بۆناوگوندەکە بۆئەوەی ئەودیمەنە تراژیدیایە ببینن کەواگوندەکەیان دەسوتێت و خانووەکانیان بەر شۆفڵ دراوە ماڵ وسامانیشیان دەسـوتێت وسـێ چـوار زیلی سەربازیش ڕاوەستاوە واتاڵان باردەکات .(١)

سەیری ئەو دیمەنە تراژیدیایە کام ویژدانی مرۆڤایـەتی خـۆی پـی دەگیرێـت بەبەرچاوی خۆتەوە سوکایەتی بەشـەرە ف وکەرامـەتت بکرێـت کەسیشـت نەبێت لەسەرت بێتە جواب لەو ڕۆژەدامیللەتی کورد کەس پشتیوانی نەبوو لـەخوداو شاخەسەرکەشـەکان بترازێـت، جگەلـەوڵاتی عێـراق و ڵاتـانی ئیسـلامیش پشـتی وانیـان دەکردکـەخۆیان بـە والی موسـلمانان دادەنـا کواویژدانی مرۆڤایەتی لـەکوێ نوسـتوی واسـوکایەتی بـەمرۆڤی کـوردەوە

دەکرێ لەسەر خاکو ئاوی خۆی بۆدەنگتان لێ بڕانەی کۆمــەڵی نێودەوڵــەتی ڕێکخراوانی مافی مرۆڤ بۆیــەدەنگ نایــەن لەوتاوانــە قێزەونــە کــەئافرەتی پاکیزەی کورد بەزۆر لەلاین جەلادەکان و جاشە بێشەرە ف و خۆفرۆشەکانەوە بەزۆر تەعدایان لێدەکرێت بۆ ویــژدانتان ناتــان جوڵێنێــت کوائینسـانیەتان بەرامبەر مێژوو چی جواب دەدەنەوە؟ خۆیاش دەزانن مێژوو ڕووداوەکان وەك خۆی تۆماردەکات لەکەس نابوریت. جاش بەجاشایەت و خـائین بەخیانــەت بەرامبەر گــەل ونەتــەوە دەنوسـێتەوە کــەتادنیاماوە نــەوە لــەدوای نــەوە ئەوڕوداوە قێزەونە بەنەفرەت لێکردن بگێرنەوە بۆنــەوەی دوای خۆیــان، بــۆ ئەوەی جارێکی تر نەتوانن خیانەتی وادووبارەبکەنەوە.

١-میدل ئیست وۆچ :جینۆسید لەعیراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،وەرگێڕانی محمد حمە ساڵح ،سەرچاوەی پیشو،ل٢٤٩.

بـەڵام لەگونـدی قەرەناوکەلـەنزیك شارۆچـکەی تـەق تەقدایـە، سـتراتیجی پرۆسەکەشیوازێکی تری وەر گرت، ئەمیش لەبەرئـەوەی هەڵکەوتـەی ئـەم گوندە وایە کەوتۆتەبناری چیای خالخالان دەشتاییەکی پان وبەرینـە تـەواوی زەویەکەی ڕوتونە لای خواروی گوندەکەش کەنار زێی بچوکە ڕێك بەرامبـەر تەق تەق چەمێکی باشی لێبوو بۆخۆحەشاردانی ئاوارەکان، بەڵام جاشەکانی عەبە قەرەناوی ئاگریان لەو چەمە بەر داوتـەواوی خەڵکەکـەی ناوچـەمەکە شیان لەئیڤاو زیلەکان بار کرد، واتاشوێنێك نەما لەسنوری گوندی قـەرەناو بۆخۆحەشاردانی خەڵك لەهەمان کاتدا بارەگایەکی سەربازی لەمعەسـکەری قەڵاتەبوو کە(عەقید محمد)سەرپەرشتی دەکرد بەتەواوی ئەوناوچەیە مین ڕێژ کرابوو، توانای دەربازبوون لەم گوندە زۆر ئەستەمە بۆیە زۆرتـرین ژمـارەی خەڵك ئەنفال کرالەم گوندە.(١)

دوای ئەوەی هێزی جاشـەکانی عەبـە قـەرەناوی چـواردەورەی گوندەکـەیان داتەواوی خەڵکەکەیان بەپیاو ژن و منداڵـەوە لەشـوێنێك کـۆکردەوە لەگـەڵ کوێخای گوندەکەبەڵێنی ئەوەیان بەخەڵکەکـەدا گیانیـان پـارێزراوە، بـەڵام هەرلەناوگوندەکە پیاوەکانیان جیاکردەوە و چاوەڕێی سەنتەری کۆکردنەوەیان نەکرد بردنیان بۆ ئەمنی کەر کوك، بەڵام ژنەکانیان لەناودۆڵەکـە هێشـتەوە بـۆڕۆژی دوایـی ،لـەو کاتـەدا ئاگرلـەخانوەکان بـەردرابوو دەسـووتان وخانووەکانیش بەشۆفل تەخت دەکران بێ جیگەوبێ لانە ئـەو ژن ومناڵانـە لەوچۆلاییە مانەوە(٢) بەڵام لـەپاش دوو ڕۆژ ئـەو ژن ومناڵانـەیان بەپاسـی سـەربازی بـران بـۆ چەمچـەماڵ لـەوێ لەسەرشـەقامەکان هـەڵیان ڕشـتین لەسەربازێکم پرسی بۆچی ئاوابەم شێوەیەیە لەم شارە دامان دەگرن؟ خۆ ئێمە کەس ناناسین لەم شارە ڕولەکوێ بکەین لەوڵامـداوتی ئێـوە زۆرخۆشـبەختن

کەلێرە وازتان لێ هێنراوە ئەزانن پیاوەکانتان هەمویان ڕەوانەی دۆزەخ کران، لەوکاتەدا تەواوی سەروماڵمان تیاچوبوو، نەشمان ئەزانی ڕوولەکوێ بکەین؟ پەنایەکمان شك نەئەبرد تیایا بحەسێینەوە، بێ پارەو پوڵ بێ کەس ئەو ڕۆژەی بەس لەڕۆژی حەشر ئەچوو، باوك ئاگای لەمناڵەکەی نەبوو، دایك لەشین وگریان بووبۆپیاو و باوك و براکانی، کە بەبەرچاویانەوە لەیەك دابڕێنران ئائێستاش مناڵەکان دەڵێن دایە باوکمان کەی دەگەڕێتەوە بۆلامان؟ ئاخ ئەودیمەنە تراژیدیایە چەند جەرگ بڕە مناڵ باوکی خۆی نەدیوە بێ ناز گەورەبووە، نازانێت نازی باوك چۆنە؟ کەدەبینێت باوکیان لە جەژنداجلی جوان بۆمناڵەکانیان دەکڕن ئەمان زیاتر هەست بەئازار دەکەن ئەڵێن خوایە بۆئێمەت والێ کرد تاوانمان چی بوو؟(٣)

١-د.سالارحەسەن باسیرە :پرۆسەی ئەنفال کارەساتیکی سروشتی نەبوو،عەرعەر،سالی دووەم ١٤،٢٠٠٧/٤/١٤،ل١٤

٢-چاوپێکەوتن لەگەل (حەلاوەحەمەمولود)گوندی قەرەناو،٢٠٠٨/٤/٢٠،لەدایك بوی گوندی قەرەناو,١٩٧٠

٣-چاوپێکەوتن لەگەل (سەرکەوت فائیق)گوندی قەرەناو ،٢٠٠٨/٤/٢٠،لەدایك بووی گوندی قەرەناو١٩٨٥.

باسی چواره م: وێران کردنی ناوچەی شوان وشیخ بزێنی لەشاڵاوی ئەنفالی چواردا.

پاش ئەوەی سوپا بەدڕندانەترین شێوە ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی تەق تەق ودەشتی کۆیەو گۆیتەبەوعەسکەروقەڵاسێوکەی خاپورکردوتەواوی خەڵکەگیراوەکانی پرۆسەی ئەنفالی شوێن بزرو سەرنگوم کران ،ئینجا ڕووی کردەناوچەی شوان کەدەکەوێتە لای باشوری ڕۆژئاوای تەق تەق ناوچەیەکی تاڕادەیەك نزماییەو گوندەکان نزیکن لەشەقام و ڕێگای سەرەکی، گوندەکانی ئەم سنورە ژمارەیان(٧٦)گوندە، ئەم گوندانەپێشترلەمانگی ١٠ی ١٩٨٧بەشێکیان ڕوخینران وتەواوی خەڵکەکەی ڕاگوێزرانە کۆمەڵگا زۆرەملێکانی دارەتوو بنەسڵاوەی نزیك شاری هەولێر .(١)هێزەکانی ڕژێم بەتەواوی هێزو توانایەکیانەوە لەفرقەی سەربازی وجاشبەخۆفرۆشەکان ومەفرەزەخاسەوە لە٥ی مایسی ١٩٨٨هەڵیان کوتایەسەرئەم ناوچەیە کەیەکەم گوند بەرئەم شاڵاوە کەوت گوندی دەلۆی ناوچەی شوان بووکەدانیشتوانەکەی نزیکەی(٨٠)ماڵ دەبوو، لێرەش وەك تەواوی ناوچەکانی تری ئەنفال سەرەتا بەفرۆکە موشەك باران دەکراپاشانیش هێزی زەمینی هێرشیان دەکرد، هەرلەهەمان ڕۆژداسوپای ڕژێم هێرشی کردەسەرتەواوی گوندەکانی سنوری ئەم بەروئەوبەری زێیێ بچوك بەدرێژایی سنورەکە، لەورۆژەدا ڕژێم وەك فەنێك ئاوی زێی بچوکی تەواو بەردابوەوە بۆئەوەی خەڵکەکە توانای ڕاکردن یان نەبێت بەکەڵەك وئامرازەکانی تری پەرینەوەلەئاوی زێی بچوك، واتاتەواوی گوندەکانی ئەم دەڤەرە خاپورکران، خەڵکە گیراوەکان ڕەوانەی بیابانی مەرگ کران و ئەوانەشی ڕزگاریان بوو لەناچەم و شیوو دۆڵەکانی ئەوناوچەیەخۆیان حەشاردا، تانزیکەی دوومانگ هەتا بڕیاری

لێبووردنی ٦ی‌ئەیلولی ١٩٨٨دەرچوو، ئینجا بەترسوو دڵەڕاوکێ خۆیان گەیاندە ئۆردوگاکان وشارە نزیکەکانی ئەوناوچەیە.(٢).

بەم شێوەیەی باسمان کردلە شاڵاوی ئەنفالی چواردا، ڕژێم سەرجەم ناوچەکانی دەشتی کۆیەو تەق تەق وشوان وشێخ بزێنی سەرو خواروو ئاغجەلەروو سنوری خاڵخاڵان وچەمی ڕێزانی وێرانکرد. بەپێی ئامارێك کەدەست ڕێکخراوی (MEW)کەوتووە، باس لەوێران کردنی گوندەکانی ئەم سنورانە دەکات بەم شێوەیە، لەسنوری ئاغجەلەر(٧٥) گوندوو لەناوچەی شوان(ڕێدار) (٦١) گوندوو لەسنوری تەق تەق (٥٢) گوندوو لەمەرکەزی کۆیەش (٢٦) گوندو لەگەڵ(٢٣) گوندی پردێش، کەسەرجەمی هەموویان دەکاتە (٢٣٧)گوند.سەرەڕای ئەم وێران کاریەی گوندەکان ژمارەیەکی زۆری خەڵك لەژن ومنال وپیرولاو شوێن بزرکران، بەپێی ئامارەکان شوێن بزرکراوانی ئە م شاڵاوە زیاترلە(٢٥٠٠) کەس لەدەشتی کۆیەو دەورویەری زیاترلە(٣٠٠٠) کەس لەناوچەی شوان وشیخ بزێنی و قەڵاسیوکە، بەڵام ئەگەر سەرژمێری ورد بکرێت لەم ژمارەیە زیاتر ئەنفال کراوە.(٣)

---

١ –میدل ئیست وزچ :وەرگێرانی محمد حمە صالح،سەرچاوەی پیشو،ل٢٥٢.

٢ –دەرسیم دیەگسی :سەرچاوەی پێشو،ل٤٧.

٣– یوسف دزەیی :سەرچاوەی پیشو ،ل١٢٦.

باسی پێنجەم: - ئاماری تەواوی هێزەبەژداربووەکان لەشاڵاوی ئەنفالی چواردا.

ئەنفالی چوار بەسەرکردایەتی لیوای ڕوکن(سوڵتان هاشم ئەحمد) فەرماندەی فەیلەقی یەك، وەبەسەرپەرشتی ڕاستەوخۆی فەریقی یەکەمی ڕوکن (عەدنان خەیروڵا)وەزیری بەرگری، (عەلی حسن المجید) بەرپرسی هەرێمایەتی باکوری حزبی بەعس، وەفەریقی ڕوکن (نزارئەلخەزرەجی) سەرۆك ئەرکانی سوپا(نزارئەلخەزرەجی)لەنزیکەوە سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی شالآوی ئەنفالی چواری کردوە، فەریق ڕوکن(حسین ڕشیدمحمد) یارمەتی دەری سەرۆکی سوپا بۆکاروباری ئۆپراسوێنەکان، لیواڕوکن(سابیر عبدولعزیزحوسین ئەلدوری) بەڕێوەبەری هەواڵگری گشتی سەربازی، عەقیدڕوکن (فەرحان موتڵەگ سالح خەلەف جبوری)بەڕێوەبەری ڕێکخراوی هەواڵگری ناوچەی خۆرهەلآت، وەهەروەها بەبەژداری ئەم هێزانەی لای خوارەوە.

١- تیپی پیادەی (٢) ی ناسراو بەهێزەکانی (خالیدی بنی وەلید) سەر بەفەیلەقی یەك کەعەمیدی ڕوکن(عبدولمجیدعباس وهەیب) فەرماندەی تیپەکەبووە.

٢- تیپی پیادەی ئالی (٥) ی ناسراو بەهێزەکانی (محمد قاسم) سەر بەفەیلەقی یەك کەعەمیدی ڕوکن(مەحمودفەیزی محمدئەلهەزاع) فەرماندەی بووە.

٣- تیپی پیادەی (٨) ی ناسراو بەهێزەکانی (موسەنا)سەر بەفەیلەقی یەك فەرماندەی تیپەکە عەمیدی ڕوکن (ناتق شاکرمحمودڕامزبوە).

٤- تیپی زرێپۆشی(١٠) ی ناسراو بەهێزەکانی (نەسر)ی سەر بەفەیلەقی چوارو فەوجەکانی کۆماندۆی سەربەوتیپە، کەفەرماندەی تیپەکە عەمیدڕوکن (خالیدئەحمەد ئیبراهیم ئەلدلێمی) بووە، فەوجی کۆماندۆی تیپی(٢٨) ی سەربەفەیلەقی یەك، کەفەرماندەی تیپەکە لیواڕوکن (ئەحمدحسن ئەلعوبەیدی بوە).

٥- تیپی پیادەی(٣٨) ی ناسراو بەهێزەکانی(عومەربن عبدالعزیز) ی سەربەفەیلەقی یەك کەفەرماندەی تیپەکە عەمیدی ڕوکن(عبدولئەمیرعەلوان حوسێن) بووە.

٦- لیوای(٤٤٨) ی سەربەتیپی(٣٨) هێزەکانی(عومەربن عبدلعزیز)، فەرماندەی تیپی (٤٦)بەفەرماندەی عەمیدی ڕوکن (عەلی ئەحمدمحمد سالح).

٧- لیوای(٦٦) ی هێزی تایبەت عەمید ڕوکن(جەعفەر سادق)بووە، وەهەریەك لەلیوای ئالی وزرێپۆشی(٤٦) ی فەرماندەی هێزەکانی جەحفەلی پارێزگاری نیشتمانی یەکەم، لەژێر فەرماندەی عەمیدڕوکن (سەعدشەمسەدین خالس)، فەرماندەی هێزی تایبەتی پارێزگاری لەبارەگاکانی فەیلەقی یەك بەسەرکردایەتی عەمید ڕوکن (علا ءمحمد تەها)، وەفەرماندەی هێزەکانی پارێزگاری نەوت کەفەرماندەکەی عەمیدی ڕوکن(بارەق عبدولا)، بەبەژداری هەریەك لەعەمیدڕوکن(فوئادحوسێن عەلی وموقەدەم هاشم کامل مەحمود) کەهەردووکیان جێگری بارەق بوون،

٨-لیوای پیادەی (١١٠)وەلیوای کۆماندۆی یەکی سەربەفەیلەقی یەك ،هێزەتایبەتەکانی لیوای (٧٧).

٩-هێزەکانی گەرۆکی سێیەم: کەرتی سەربازی سوسێ بەفەرمانده‌ی (عەمید خالید).

کەرتی سەربازی کۆیە بەسەرکردایەتی عەقید (محمدیاسین الجبوری) .لەگەڵ مەفرەزەکانی تەواری سەربەئەمنی کەرکوك وسلێمانی، دەستەی ئەرکانی سوپای سەربەهەوالگری تیپ وفەیلەقەکان.

دەستەی کیمیایی ، فڕۆکەوانی سوپا، هێزی ئاسمانی، تواناکانی سەربازی ڕاسپێردراو بەکاولکاری گوندەکان ویەکەکانی هەوالگری سەربازی.(١)

سەبارەت بەبەژداری جاشە خۆفرۆشەکان لەشاڵاوەکانی ئەنفالی چواریەم شێوەی لای خوارەوەبوە.

کەلەکتێبی ئەنفالی کوردو دەوڵەتی عێراق ی شۆڕش حاجی ڕەسوڵ لەلاپەرەی ١٦٢-١٦٤.

مەفرەزەی تایبەتی ژمارە(٧٧)ی کەبەفەرماندەی یوسف فەتحولاگۆرانی (قەرەهەنجیری بوە.

وەهەروەهافەوجەکانی سەریەفەرماندەی جەحافلی یەکی جاشەسوکەکان کەلەناویاندانا‌وی (٢٧)ی فەوجی جاش هاتوەکەبریتین لەمانە :فەوجی (١)ی سەریەقەدری ئەحمدزێباری ،فەوجی (٢٠)ی سەریەئیبراهیم عەلی حاجی مەلۆی مزوری،فەوجی (٢٣)ی عاسیف ئەحمەد ئاغای زیباری، فەوجی (٣٧)ی سەریەتاریق فایەق کاکەیی، فەوجی (٥١)ی سەر بەمامەند حەمە مولودگەردی، فەوجی (٥٥)ی سەریەکامل هادی شێخ نوزوری بەرزنجی، فەوجی (٧٢) ی سەر بەفەئاد کەریم محمد کاباییز هەمەوەندی، فەوجی(٧٨) ی سەر بەرەشید ئەحمد ئەمین شێروانی، فەوجی(٧٩) ی سەر بەجلال ئەسعد ڕەزا چەرمەگا، فەوجی(٨١) ی سەر بەمحمد عومەر ئەمین باساکی، فەوجی(٨٥) ی سەریەفارس تاهیر مستەفا ئاغاکۆیی، فەوجی(٩٨) ی سەر بەسەلیم مامەند رەسول ئاغای میراودەلی، فەوجی(٩٩) ی سەر بەتاهیر عەلی عبدلرحمان جباری، فەوجی(١٠٧) ی سەر بەمحمد تاهیر زیناوە، فەوجی(١٣٢) ی سەر بەئاکۆ عەباس باییز ئاغار سەرکەپکان، فەوجی(١٧١) ی سەر بە عومەر ئەحمد عەلی عومەرە بچکۆل، فەوجی(١٧٢) ی سەر بە تەحسین شاوەیس، فەوجی(١٧٥) ی سەر بەحوسین محمد عوسمان پشدەری، فەوجی(١٩٥) ی سەر بەلەتیف محمد ئەمین قادر جاف، فەوجی (٢٠٤) ی سەر بەمحمد هەمزە محمد ژاژڵەیی، فەوجی(٢٠٧) ی سەریە میرزا ئیسماعیل میرزاکۆیی، فەوجی(٢١١) ی سەر بەرەزا تەها محیدین بەرزنجی ، فەوجی(٢١٢) ی سەر بە عدنان عبدولانجم جاف، فەوجی(

٢٣٧) ی سەر بەقاسم کەریم شینکی، فەوجی(٢٤٨) ی سەر بەسابیر ئەحمد ئەمین، فەوجی(٢٥٧) ی سەر بەمحمد عبدالکریم بەرزنجی، فەوجی(٣٥٦) ی سەر بەئەحمد سۆفی ئیسماعیل .(٢)،بەلام بەگوێرەی کتێبەکەی(زیاد عبدالرحمان: تونی مەرگ لەلاپەڕە٢٣٧-٢٤٥.)

ئەو سەرۆك جاشو مەفرەزە خاسانەی بەژداری شالاوی ئەنفالی چواریان کردووە بریتین لەمانە:سابیر ڕەفیق سورچی سەرۆك جاشی فەوجی (٢)،محمد قادر عزیزئاغای سورچی سەرۆك جاشی فەوجی (١٩)، شێخ موعتەسەم عبدل کەریم بەرزنجی سەرۆك جاشی فەوجی (٦٤). لەڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە (٩٩٥) ی ڕۆژی پێنج شەمە ڕێکەوتی ١٩٨٨/٨/٤داهاتووە، فەوجەجاشەکان بریتین لەمانەی لای خوارەوە: سەعید محمود باریکەیی سەرۆك جاشی فەوجی (٧٣)، بورهان محمد مستەفا شوانی سەرۆك جاشی فەوجی (٩٢)، عومەرحەمەعەلی ڕۆستەم چەرمەگایی سەرۆك جاشی فەوجی (١٠٤)، عەزیزحەمەد مەولود مەلا عوزێر سەرۆك جاشی فەوجی (١٣٠)، شێخ جلال شێخ نجمدین شێخ کریم سالەیی سەرۆك جاشی فەوجی (١٣٥)، شێخ محمود سید گولێ کارێزەیی سەرۆك جاشی فەوجی (١٣٧)، هۆمەر ئەحمد ئاغای پشتدەری سەرۆك جاشی فەوجی (١٤٠)، زاهیر تایر تۆفیق کۆیی سەرۆك جاشی فەوجی (١٥٠)، رەزا تەها محێدین سەید مانگا سەرۆك جاشی فەوجی (٢١١)، مەفرەزەی ئیستخبارات عبدولا کاکەمین عبە کەرکوکی

مەفرەزەی تایبەت مالێ حاجی علی نەبیاوە،محمد کاوانی فەرماندەی مەفرەزەی تایبت، فەرماندەی فەوجی (١٣٨) روناك ئیبراهیم شێخ ڕوناك ، قاسم ئاغای کۆیە فەرماندەی فەوجی (٨٥)ی جاشەسوکەکان.(٣)

١-دەرسیم دیبەگەیی :سەرچاوەی پێشو،ل٤٤

٢-شۆڕش حاجی ڕەسول :سەرچاوەی پێشو،ل١٦٢-١٦٤,

٣-زیاد عبوالرحمان :تونی مەرگ،سەرچاوەی پێشو،ل٢٣٧-٢٤٥.

بەشی سێ یەم :-

جاش وتراژیدیاکانی ئەنفال

باسی یەکـەم:- ڕۆڵـی تێکـەڵ ودووسـەرەی جـاش ومستەشـارەکان لەئەنفالدا.

ڕاستیەکی حاشاهەڵ نەگرە کەجاش و مستەشارەکان درۆیان کـرد، یـان بـا ڕونتربڵێن بەڵێنێکیان دا کەواپایەو شوێنیان شیاوی بەڵێنی ئاوانەبوو، دەبـێ بەوردی باسی ڕۆڵی جاشەکان بکەین لەپرۆسەی ئەنفالـدا. وەك بـەڵدار لـەو تاوانەی سوپای ڕژێم ئەنجامی دا بەرامبەر بـەکورد، گومـانی نـاوێ ئـەوان هاوکاربوون لەناردنی هەزاران پیاو ژن ومنالی کورد بەرەو مردن، یەکەکانی جاش فەرمانێکی بەربڵاویان لەئەستۆ گرتبوو. ئەوان کاروانی سوپای ڕژێمیان دەپاراسـتوو پـێش هێزەکـان دەکـەوتن بۆگونـدەکان بـۆڕێ خـۆش کـردن وسۆراخکردنی هەواڵ وزانیاری پێویست ، یان بەواتایەکی تر کەواسوری بەر لەشکر بوون.

ئەوان گشت هەردووچـیاکانی کوردسـتان شـارەزابوون کـون بـەکون دەیـان پشکنی لەدوای ئەو کەسـانە دەگـەڕان کەلەدەسـت پێشـڕەوی سـوپا هـەڵ هاتبوون دەست گیریان دەکـردن و لەزینـدانیان دەکـرد وەك چـالاکی بۆیـان هەژماردەکراو مەدالیایی ئازایەتیان پێ وەر دەگـرت، جارجـاریش بـەڵێنی خۆیان دەشکاند، بۆڕێ بەدەیی وبەسەلامەتی گەیانـدنی گیراوەکـان، ئـەوان ئاوارەکانیان تەفرەداو بەڵێنی لێبوردنێکیان دانێ کەهەرگیز لەئارادانەبوو.(١) واتا بـەڵێنی ئـەوەیان پـێ دان کەئەمـەش زنجیرەیـەکی کۆتـای نـەهاتووی پەلامارەکانی حکومەتە بۆسـەرلەنوێ نیشـتەجێ کردنـەوە، بـەوەی گوایـە ژیـانێکی هاوچـەرخ بۆخەڵکەکـە دەخـوازن لەکۆمـەڵگای ژێـر دەسـەڵاتی حکومەتدا، ئەوەی شایانی باسە جاشەکان وموستەشـارەکان بـەردەوام وەك باس دەکرێت درۆیان بۆئەفسەرەکانی سوپادەکرد، کەوا گوندنشـینە دەسـت

بەسەرەکان لەشەڕدا گیراون وەك دیلی جەنگ حساب دەکران، بۆ دەست خۆشیەك یان وەرگرتنی پارەیان شتومەك خەڵات بکرێن.(٢)

خەڵاتی شتومەك دەرفەتی بۆڕەخساندبوون جاشەکان ڕاستەوخۆ کەڵکیان لەبەرێوەچونی ئەنفال وەردەگرت، کەپڕبەپێستی واتاقورئانیەکەی(تاڵلان کردنی کافران)، چونکەلەپەلاماردانی ئەنفالدا مەرجی ئەوە هەبوو هەرشتێك لەلایەن فەوجەکانی جاش و مستەشارەکانەوە دەستی بەسەردا بگیرێت ڕاستەوخۆدەدرێت بەخۆیان، تەنهاچەکی قورسو ئیسنادوو مامناوەندی نەبێت،پیاوەکان وئافرەتە جوانەکان بۆ ئێمەو ماڵ وکەل وپەلیش بۆئێوە، ئەمەقسەی ڕەفیق حزبیەکی بەعسی فاشی بوو، بۆیەکێك لەسەرۆك جاشەکان، وەپێشمەرگەش کافروێدینن دەبێ وەك کافر ڕەفتاریان لەگەڵدابکەن.(٣)

بۆزانیاری بروانە بەڵگەنامەکانی کۆتایی

١-میدل ئیست وۆچ :ینۆساید لەعیراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،سەرچاوەی پیشو،ل٢٢٦

٢-ڕاسپاردەیەکی مەکتەبی باکوربەژمارەس.ف.٨٠٠٤لە٢٠حوزەیرانی ,١٩٨٨

٣-چاوپێکەوتن لەگەل (حسین سلیمان)تەق تەق ٢٠٠٨/٢/٢٥،لەدایك بوی گوندی حاجی جردیس ١٩٤٥.

لەکاتێکــــدا ئــــەم مستەشــــارانە شــــەرەفی نەتــــەوەیی وکەرامــــەتی هاونیشتمانیەکانی خۆیان دەفرۆشت نوقوم بوویــون لــەتاوانی خیانەتکاریــدا مانگانە بەبۆنەی لەدایك بونی سەدامی گۆڕیــەگۆڕو بۆنــەکانی تــری حزبــی بەعس و سەرکەوتنەکانی پرۆسەی ئەنفالەوە، دەیان بروســکەی پیرۆزباییــان ئاراستەی سەر سەخت ترین دوژمنــی نەتەوەکــەیان دەکــرد، وەنــەبیت ئــەم موستەشارانە تەنها لەناوچەیەکی دیاری کراوی کوردستان ولەیەك خیل وچین و کۆمەڵایەتی بن، بەڵکو لەکفریەوە تازاخۆیــان کردبــووە دۆزەخ لەخــەڵکی گوندنشین وپێشمەرگە، بێگومان جاشو مستەشارەکان تاوان بــارن بەئــەنفال کردنــی هــەزاران خــەڵکی بــیّ تــاوانی کــوردو خــاپورکردنی ســەدان گوندوخولقاندنی دەیان گرفتی دەرونی وکۆمەڵایەتی کەتائیستاس کەسوکاری ئــەنفال کــراوان پێــوەی دەنــاڵێنن، بــەڵام ئــەوەی جێگــای داخــە جــاش ومستەشــارەکان ســەرباری ئــەو تــاوان وخیانەتــەی کــەکردیان بەرامبــەر میللەتەکەیان ......

تائیستاش وەك بەرزەکی بانان بۆی دەرچون وکەسیش پێیــان ناڵێــت پشــتی چاوتان برۆیە؟؟؟؟؟

ئەمەش ئەو بۆچونە لەراستی نزیك دەکاتەوە کەدەڵێت"سروشتی کوردئاوایە زۆر بەزوویی وسانایی غەدرووخیانەتیان لەبیر دەچێتەوە، نەوەکانیان ســود لەئەزموونە تاڵەکان وەرنــاگرن وەرقیشــیان لەخیانــەتکارانی میللەتەکــەیان نابێتەوە ".(١)

زۆرجاریش خیانەتکاران وخــۆ فرۆشــان توانیویانــە ســودلەدڵ ســافی کــورد وەربگرن بەچەندپاساوێکی ناواقیعی وبەڵێنی بیّ بناغەخۆیان بکەنە بــەفری بیّ پەڵەو دواتریش هەندێکیان لەریزی پیاوانی مزگەوت یان تەکیەو خانەقاو

دیوەخانەکانداخۆیان بینیوەتەوە، تائەمرۆش بەشێکیان نەسریەی ئەوشوێنانە وەردەگرن لەبچوکترین دەرفەتیشدا ئامادەن خیانەتەکانیان دووبارە بکەنەوە کەمێژووی کوردپڕیەتی لەم جۆرەکەسانە، ئەوەی شایانی هەڵوستەلەسەرکردنە ئەوجاش ومستەشارانەی بازرگانیان بە گیان وشەرەفی نەتەوەکەیانەوە دەکرد.....تاوەکو ئەنفالیان بۆبەعس کرد، ئێستاش لەسایەی حزبەسیاسیەکاندا، نەك دادگایی نەکران، بەڵکو کران بەفەرماندەو بەپلەی زۆربەرز خانەنشین کران، بەشێکیان خانووی باشیان وەرگرت وپاسەوانیشیان بۆدانراوە، بەبیانووی ئەوەی ئەمانە لەکاتی بەعسدا پەیوەندیان بەرێکخستنەکانی حزبە سیاسییەکانەوە هەبووە، بەڵام زۆر بەداخەوە ئێمەی کورد سود لەمێژووی خۆمان وەرناگرین، زۆربەی جارهەڵەکانمان دووبارە دەکەینەوە، لەئێستادا لەبری ئەوەی دادگاییان بکەین و بیان کەین بەعیبرەت بۆئەوەی جارێکی تر کەس لەخەیاڵیش نەتوانێن نەخشەی خیانەت دارێژێت بۆمیللەتەکەی .(٢)

بۆزانیاری زیاتربڕوانەبەلگەنامەکانی کۆتایی .

١-محمودسەنگاوی :جاشوجینۆساید،دەزگای چاپو پەخشی حەمدی ،چاپی دوەم ،٢٠٠٧،ل٦

٢-لەتیف فاتح فەرەج :جاش وەك بەشێك لەمێژوی کورد،گۆڤاری ئەنفال،ژمارە٥،سالی پێنجەم، سلیمانی ٢٠٠٤،ل٢٦٨.

باسی دووەم:
ئامانجی ڕژێمی عێراق لەئەنفال کردنی ئافرەتاندا.

کارەساتی ئەنفال – وێڕای ئەوهەمووتاوانەی دەرهەق بەنەتەوەی کورد ئەنجام دراوە، زیاتر برینی تاکی کوردی بەتایبەتیش کەسوکاری ئەنفال کراوەکانی قووڵ ترکردوە ئاسەوارێکی نێگەتڤانەشی لەسەرڕوخساری کۆمەڵگەی کوردی جێهێشتووە، کاریگەری بەهێزیشی لەسەرژیانی کۆمەڵایەتی خەڵکی کوردستان نواند کەخێزان بەپلەی یەکەم دیت،چونکە خێزان بەردی بناغەی کۆمەڵگایە وکۆمەڵیش لەڕێگەی خێزانەوە دەتوانێت زۆر لەئەرك ومافەکانی جێبەجێ بکات وبەسەریاندا زاڵ بێت، هەروەها(خێزان بناغەوبنەڕەتی دروست بوونی هەموونەتەوەیەکە کەبەچەند قۆناغێکدا تێدەپەڕێت تاکو نەتەوەکە دروست دەبێت، ئەمەلەلایەك لەلایەکی ترەوە خێزان گرنگیەکەی لەوەدایە، بەتایبەتیش لەکۆمەڵگای کوردەواریدا کەبەچەند ئەرکێکی زۆر بنەرەتی وسەرەتایی هەڵ دەستێت، لەوانەپەروەردەکردنی منداڵ ونەوەی نوێ بۆجێبەجێ کردنی ئەو ئەرك وکارانەی پێیان دەسپێردرێت هەروەها گواستنەوەی دابوونەریت وکلتووری نەتەوەیی لەنەوەیەکەوە بۆنەوەیەکی تر لەڕێگەی خێزانەوە دەگوازرێتەوە،پەیوەندی نێوان ئەندامانی کۆمەڵ لەڕێگای خێزانەوە بەشێوەیەکی گشتی دروست دەبێت.

بۆیەخێزان گرنگترین وکاریگەرترین دەزگای ناو کۆمەڵ دەبێت).(١) دیارە ئافرەتیش وەك توێژێکی سەرەکی کۆمەڵ وڕەگەزێکی کاریگەری کۆمەڵگای کوردەواری کەتێیدا بەشی هەرەزۆری ئەوزەرەرو وزیانانەی بەرکەوت وبووە کۆچی قوربانی ئەو ئۆپراسیۆنە بەدناوەی بەناو ئەنفال، کەئاسەوارە

نێگەتڤەکانی لەسەر ئافرەت تاوەکوئەمرۆش بەردەوامە وبەڵکو ڕۆژ لەدوای ڕۆژ لەزیادبوندایە بەتایبەتی ئەو ئافرەتانەی پیاوەکانیان تاك وئەمڕۆش بێسەرو شوینن ورووبەرووی کۆمەڵێك گیروگرفتی خێزانی بوونەتەوە وچارەنوسیان نادیارە، هەروەها ئەوئافرەتانەی لەشالاوەکانی ئەنفالدا گیراون لەبەرامبەریاندا ئەوپەڕی بێ ویژدانی وتەنانەت سوکایەتیشیان دەرهەق ئەنجام دراوە، وادیارەئامانجی سەرەکی ڕژێمی بەعس لەئەنجامدانی ئەم کردارە بەدئەخلاقیە تەنها بۆئەوە بووە بنەماکانی کۆمەڵگای کوردەواری وخێزانی کورد بڕوخێنێت ودواتریش لەناوی ببەن، چونکە ئەوان باش دەیانزانی خێزان وئافرەتی کورد تاچ ڕادەیەك پابەندن بەو ئەرکانەی لەسەرشانیانە تاچ مەودایەکیش جێبەجێیان دەکەن .(٢)

١-یوسف دزەیی :سەرچاوەی پێشو،ل٢٢٧

٢-عەدالەت عمر صالح:ئەنفال وئافرەتی کورد،چاپی یەکەم،چاپ خانەی وەزارەتی پەروەردە ،هەولێر ،٢٠٠٣،ل٩٨.

سوكايەتی كردن بەرەوشت وكەرامەتی ئافرەتان وئازاردانیان دوور لەهەموو دابوونەریتێكی مرۆڤایەتی یەكێك بووە لەئامانجە هەرە سەرەكییەكانی رژێمی عێراق لەئۆپراسیۆنی ئەنفالدا، بەتایبەت كاتێك ئافرەت وپیاوەكانیان لەیەك جیاكردۆتەوە ، جەلادەكانی بەعس دەست درێژیان كردۆتەسەر ناموسی ئافرەتەكان وسوكایەتیان پێكردوون، ئافرەتێكی هەڵاتووی عەرعەر دەڵێت: (رۆژی واهەبووە دوانزە پیاو هاتونەتەلام و دەست درێژی یان كردۆتەسەرم). رێكخراوی (mEw)لەو باوەرەدایە كە(دەنگوباسی زۆرترسناك هەیە لەبارەی كۆمەڵێكی گەورەی كچی عازەبەوە دەدوێ گوایە بەجیا لەبەندیەكانی تردا یان ناون بەردەوام ئەمنەكان بەتایبەت(حەجاج) دەست درێژییان كردونەتەسەر، وەباسی ئەوەش دەكات یەكێك لەئافرەتەكان لەئەنجامی ئەم كارەقێزەونەی ئەمنەكان بەچەقۆ خۆی كوشتوە، دەست درێژی كردنەسەر ئافرەتە بەندیەكان لەعێراقدا لەهەموو شوێنێك زیاتر بەڵگەی لەسەرە تەنانەت واباسیش دەكرێت لەسەركاسیتی ڤیدیۆش تۆماركرابێت).(١)

ئەوەی جێگای هەڵوەستە لەسەركردنە هەڵبژاردنی ئافرەتە جوانەكانە لەلایەن جەلادەكانی رژێم بردنیان بۆشوێنی نادیار كەرێكخراوی (mEw) بەبەڵگەوەئەوە باس دەكات كەبەشێك لەو ئافرەتانە بەوڵاتانی كەنداو فرۆشراوە، یان وەك پێشكەش دراوە بەوڵاتانی عەرەبی، كەچی ئەوان خۆیان بەموسلمان وخەلیفەی ئیسلام دادەنێن، ئەمە جێگای قێز لێكردنەوەیە رژێم ئەم جۆرەكارانەی بەرامبەر گەلێكی موسلمانی وەك كورد ئەنجامداوە كەفرۆشتنی ئافرەت وبازرگانی بەكەرامەتی ئافرەتی كورد ئەوەمان دەخاتەوەبیر كەلەچەرخەكانی ناوەراست بەندەفرۆشی دەكرا

واتاگەڕانەوەبۆسەردەمی(عبودیە) لەم بارەیەوە زۆر بەڵگەهەن، کەئافرەتەکان فرۆشراون بەوڵاتانی کەنداو،(کنعان مکیە) دەڵێت:(بەرلەوەی بڕۆمـەباکوری عێراق گویٚ بیستی گەلێك چیرۆکی سەیرو سەمەرەو نامۆدەبووم وەك ئەوەی ئافرەتـەکوردەکان چـۆن لەبازارەپـەرت وبڵاوەکـانی کەنـداو فرۆشـراون).(٢)هەروەها باس لەڕوداوێکی سەیروسەمەرە دەکـات کاتێـك شـوفێرێکی کورد لەڕێگای بەغدا- عومان کاری کردووە کاتێك ئۆتۆمبێلەکەی لـەنزیك شاری ڕومادی لەکارکەوتووە، دووئافرەتی کوردبـەزمانی کـوردی لەگـەڵی کەوتوونەتە قسـە داوایـان لێکـردووە کەبیانگەیەنێتـە سـلیمانی، لـەپاش گفتوگۆیـەکی زۆر ئافرەتـەکان وتویانـە ئێمـە لەشـاڵاوی ئـەنفالی سـاڵی ١٩٨٨ئەفســەرێکی ســوپای ڕژێــم ئێمــەی بەشــێخی عەشــیرەتێك فرۆشتووەلەڕومادی .(٣)

١- عەدالەت عومەر :سەرچاوەی پێشو،ل٩٩

٢- (mEw):میدل ئیست وۆچ:سەرچاوەی پێشو،ل٤٠٣

٣- تەهاسلیمان : کاردانەوەی پەلاماری ئەنفال لەسەر ژنان ،گۆڤاری ئەنفال ،ژمارە٣،سلیمانی ٢٠٠٢،ل١٤.

ئەوەی جێگای سەرنج دانەلەکارەقێزەونـەکانی سـەرانی ڕژێـم هەڵسـوکوتی نامەردانەیان بەرامبەر ئافرەتەگیراوەکان جۆرەهائازاری لەش(تعزیب جسـدی)دراون سوکایەتی وئیهانەیان پێکراوە، بەتایبەت لەزیندانی (نوگرەسـەلمان) بەدڕندانەترین شێوە ئەشکەنجە دراون، وەك لەچاوپێکەوتنەکانی ڕێکخـراوی (mEw) کەلەگەڵ ئەو ئافرەتانـەی لـەکاتی شـاڵاوی ئـەنفال گـیراون پاشـان لەلێبوردنە گشتیەکەی ١٩٨٨/٩/٦.(*) ئازادکراون ئەوڕاستیانە دەردەخـەن لەزینـدانی نوگرەسـلمان (حـەجاج).(**) وپیاوەکـانی چ هەڵسـوکەوتێکی ناشـرینیان بەرامبـەر ئافرەتـەکان ئـەنجام داوە، یـەك لەئافرەتـەکان باسـی دڕندایەتی حەجاج دەکات ودەڵێت: کاتێـك حـەجاج ئـافرەتێکی حامیلـەی ببینیبوایـە، بەسـۆندەکەی دەسـتی لـە زگـی ئافرەتەکـەی دەداو دەی وت: ئەمانە لاوو زۆڵەکوردن .(١)هەروەها زۆر دیمـەنی ترسـناك وجـەرگ بـڕ کـە بەندیەکان لەبەندیخانەی ڕژێم بینیویانە وەك ئەوەی زۆر ئافرەتیـان بینیـووە بەقژ هەڵواسراوە، یان مەمکیان لێکردونەتەوە بەهەڵواسـراوی، بەشـێکیان نینۆکەکانیان هەڵکێشراوە، وەدەگێرنەوە لەشایەت حالەکانی ئەنفال دەڵـێن: بەشێك لەئافرەتـەکان بەعامودەکانـەوە هەڵدەواسـران، لەبەرئـەو گەرمایـە تائێوارە نەدەبوو کەسیش بچێت بەلایانەوە، بەشێکی تری ئافرەتەجوانەکانی بەندیخانـەی نوگرەسـەلمان شـەوانەکەجەلادەکان سـەرخۆش دەبـوون بـەزۆر سەمایان پێـدەکردن وپاشـانیش دەسـت درێـژیان دەکـردە سـەر کەرامـەت وناموسیان تاوەك گورگی برسی تێردەبوون.(٢)

ڕێکخراوی (mEw) لەسەر زاری شایەت حالەکانەوە ئەوە دەدرکێنێت ئافرەتە بەندکراوەکانی نوگرەسەلمان جگەلە ئـازاری جەسـتەیی و سـوکایەتی کـردن بەناموسیان، زۆرجارئازاری دەرونیشیان دەدان، پێیان دەوتن کەوا باوك وبرا

ومێردەکانتان زیندەبەچاڵ کراون ئێوەش بۆئارەزوی خۆمان بەکارتان دێنین، تەنانەت دەگێرنەوە کەیەکێك لەزیندانیەکان وەفاتی بکردایە، سەربازەکان نەیان دەهێشت بەشێوازێکی ئاینی کفن ودفنی کەین، بەبەرچاوی خۆمانەوە لاشەکانیان فڕێ دەدایە بەردەم سەگەڕەشەکان، کەس نیەهەواڵی سەگە ڕەشەکانی نەبیست بێت کەبەمرۆڤ خۆرەکان ناسرابوون .(٣)

*ڕژێمی عیراق بڕیارێکی گشتی ساختەی دەرکردزۆربەی ئەوکەسانەی بروایان کرد خۆیان تەسلیم کردرژێم شوێن بزری کردن.

**حەجاج: گەنجێکی کەتەی کەچەل بوو کەسێکی ترسناکی قیزەونی بێ ئابروی سەربەبارەگای لەمنی بەغدابوو،بەرپرسی بەندیخانەی نوگرەسەلمان بوو،لەدڕندایەتی وئازاردانی بەند کراوەکان ناوبانگی دەرکردبوو،بڕوانە mEw،ل٢٠٤

١-تیشکێك لەسەرترکەوتنەکانی بەناوئەنفالەکان،لەبلاوکراوەکانی بزوتنەوەی اسلامی لە کوردستان،زنجیرە١،ل٩

mEw-٢ :میدل ئیست ووچ:سەرچاوەی پێشو،ل٤٠٣

٣-عەدالەت عومەر ساڵح :سەرچاوەی پێشو،ل١٠١.

وەك لەسەرەتاوەباسمان كرد ئافرەتى ناوبەنـدى خانـەكان چ سـوكايەتيەكيان بەرامبەر كراوە، بۆيەئەم ڕوداوانەى كەڕوياندواە، واى لەئافرەتەكان كـردوە لەلايەنى دەرونييەوە دوچارى چـەندان نەخۆشـى دەروونـى قـوولّ بـن كـەتا ئەمرۆش پێوەى دەناڵێنن، ئەوەجگە لـەو ئافرەتانـەى كـەوا مێردەكانيـان شوێن بزر كـراون تائێسـتاش چـاوەڕێى گەڕانـەوەيانن يـان ئەوئافرەتانـەى كەوادەستگيران داربوو، نەو نەچۆتنەپەردەى بوكێنيەوە تائێستاش چـاوەڕێى هەواڵى دەست گيرانەكانيانن، يـان ئەوئافرەتـەى مناڵێـك يـان دوومنـاڵى بەسەرداماوە نەدايك ماوەنەبرا نازانێت ڕوولەكوێ بكات بۆ پارويـەك نـان، ئەمانەوچەندين گرفتى تر كەئەمڕۆ لەكۆمەڵگاى كورديدا بەئاشكرا ديـارە، وەك باسمان كرد بەهۆى فاكتەرى كۆمەڵايەتى وسياسييەكانيشەوە دوچـارى گەلێك كيشەو گيرو گرفت بوونەتەوە بەدەستيەوە دەناڵێنن كەگرنگ ترينيان لەم چەند خاڵە دەخەينەڕوو:-(١)

يەكەم : خراپى بارى ئـابوورى خێزانـە ئـەنفال كراوەكـان كەبەدەسـت كـەم دەرامـەتييەوە دەناڵێنن.

دووەم: نـەبوونى ڕادەى ڕۆشـەنبيرى ئـافرەت ونەخوێنـدەوارى كەئەمـەخۆى لەخۆيدا كێشەيە كەلەبەردەم بەڕيوەچونى خێزان.

سى يەم: بەشێكى زۆرى ئافرەتـانى پـاش مـاوەى ئـەنفال كـەمێردەكانيان ئەنفال كراوە لەبەرناوو ناتۆرەى خەلكى نەيان توانيـوە شـويكەنەوە بۆپێـك هێنانى ژيانێكى باشتر.

چوارەم: بەشيكى زۆرى ئافرەتانى پاش ماوەى ئەنفالەكان لەبەر خراپى بارى گوزەرانيـــان ناچـــاردەبن هەمووجۆرەئيشـــێك بكـــەن بۆنـــان پەيـــداكردن، زۆرجاركۆمەڵگا بەچاوى سووك سەيريان دەكات ويان ناوناتۆرەى خراپيان بۆ

هەڵ دەبەستن.(٢) بۆیە بەڕای من وەك توێژەرێكی بـواری كارەسـاتی ئـەنفال حەقەحكومـەت تـەواوی جوهـدی خـۆی بخاتـەگڕ بۆئـاوەدان كردنـەوەی ناوچەئەنفال كراوەكان وفەراهەم كردنی ژیانێكی خۆش بۆكەس وكاری ئەنفال كراوەكـان ودامـەزرانـدنی دەرچـوانی زانكۆوپـەیمانگاكان لەشـوێنی بـاش كەشیاوی كوروكچی ئەنفال كراوبێـت، بۆئـەوەی هـەرهیچ نـەبێت سـاڕێژی ئەوزامەقوڵەی كەلەجەستەی كەس وكاری ئەنفال كراوان هەیـەپر بكەینـەوە بۆدوبارەئاوەدان كردنەوەی كوردستانی وێران وسوتماكی ئـەنفال وكیمیابـاران كەداروپـــەردووی بـــەپێوە نەماڵەهەڵەتـــەكانی بەناوئـــەنفالی ســـاڵی ١٩٨٨دژبەگەلەكەمان ئەنجام درا .

١-یوسف دزەیی :سەرچاوەی پێشو،ل٢٢٧

٢-عەدالەت عومەرساڵح :ئەنفال وئافرەتی كورد،سەرچاوەی پێشو،ل٩٦.

باسی سێ هەم:-

سەنتەرەکانی کۆکردنەوەی ئەنفالی چوار.

خەڵکی ئەوگوندانەی لەئەنفالی چواردالەماڵ وحاڵی خۆیان دەر پەرێنران ماڵ وحاڵیان سوتێنرا، سەرئەنجام بردنیان بۆلایەنیکەم سێ سەنتەری کۆکردنەوەی کاتی لەدۆڵی زێی بچوکدا، ژمارەیەك لەگیراوەکانی گوندی گۆمەشین وگوندەکانی دەوروبەری لەدوای گرتنیان ماوەی سێ رۆژ لە(هەرمۆتە) هێشتیانەوە، کەسەربازگەیەك بوو لەدامێنی شاری کۆیە. کۆمەڵگای(تەکیە)کەساڵی ١٩٨٧لەسەر رێگای سەرەکی لەرۆژهەڵاتی چەمچەماڵ دروستکرابوو، یەکەم قۆناغی وەستانی ئەو زیل وئیفا سەربازیانەبوو کەدەربازبووانی هێرشە کیمیایەکەی(گۆپتە پەو) دەوروبەریان پێ دەگواستەوە.

هەروەها دوا بەدوای شالاوی ئەنفال زۆر لەوخەڵکە رێی(تەکیە) یان گرتەبەر بەئومێدی ئەوەی پەنایەك بدۆزنەوە بۆئەوەی تیای نیشتە جی بن، بەڵام تاوان بارانی رژێم خەلکەکەی ئاگادار کردبوەوە کەدالدەی کەس نەدەن ئەگینا دواتر خانووەکانتان بەسەردا دەروخێنین.(١)

بەڵام شارۆچکەی(تەق تەق) وەك سەنتەرێکی ناوچەیی گرنگی نزیکەی (١٠٠٠٠) کەسی بوو لەلێواری باکوری زێی بچوك، کرابووە شوێنێکی سەرەکی کۆکردنەوەی ئەوگوندنشینانەی کەلەماوەی ئەنفالی چواردا رەش بگیر کرابوون، لێرەش رژێم وەك ناوچەی قادر کەرەم گیراوەکان هێند زۆربون زیاتر لەسەنتەرێکیان بۆخرابووە کار، هەندێك لەشایەت حالە کان باسی ئەوە دەکەن کەبراون بۆ(قەڵاتە) سەربازگەی شارۆچکەکەیە، یەکێکە لەو سەربازگایانەی رژێم بەپێی نەخشەیەکی ستاندارد لەساڵانی ١٩٧٠دروستی

کردبوون.(٢) پیاوێکی خەڵکی قەسرۆك بۆی گێرامەوە کەبەسواری ئیڤا براون بۆئەوێ خەڵك ومەڕوویزن پێکەوەبارکرابوون .(٣)

دوەم شوێن کەدەریاز بووەکان بەشێوەی جۆراوجۆر ناوی دەبەن وەك(گەوڕ) شوێنێکی تەلبەند کراو بوو بۆ ئاژەڵ، تەویلەیەکی ژەڵ بوولەنزیك پردەکەوە، یان وەك ساپیتە بوو بۆمانگاو ئەسپ بەکار دەهات، لێرەش سەدان خەڵکی گوندەکانی دۆڵی زێی بچوك کۆکرابونەوە، هەندێك لەشایەت حالەکان باس لەوە دەکەن لەم شوێنە ژن وپیاوە کان لێك جیاکراونەتەوە، وەدەڵێن پیروگەنجەکانیش لێرەلێك جیاکرانەوە، پاشان ڕوەو ناوچەکانی بیابان نێردراون.(٤)

١-میدل ئیست ووچ :جینۆ ساید لەعێراقدابەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،س،پ،ل٢٥٨

٢-یوسف دزەیی: سەرچاوەی پێشو،ل١٢٧

٢-چاوپێکەوتن لەگەل (حسین احمد)تەق تەق ،،٢٠/٢/٢٠٠٨لەدایك بووی ساڵی ١٩٥٣قەسرۆك.

٣-چاوپیکەوتن لەگەل (بدریەعبدولا)تەق تەق ،٢/٢٢/ ٢٠٠٨لەدایك بووی سالی ١٩٥٠خەرابە.

هەندێك لێكۆلینەوەی سەرەتای کراوە چەند سەعاتێك ماونەتەوە بەڵام زۆربەوردی چاودێری نەکراون چونکە ژمارەی پاسەوانەکان کەم بوون، نەیان توانیووە کۆنترۆلی خەلکێکی ئاوازۆربکات، لێرەش وەك ناوچەی گەرمیان جاشەکان فریای ژمارەیەك خەلك کەوتون دەربازیان کردوون بەتایبەت لەکاتی گەیشتنی کاروانی ئیڤاو زیلەکان چەند کەسیك رزگاریان بووە، باسی ئەوەیان دەکرد کەبەشێکی زۆری جاشەکان بەچپەپێیان وتوون: ئیستا هەلەو بۆخۆتان راکەن ئەگینا چاوتان بەم دوونیایە ناکەوێتەوە، کورد وتەنی پیاو لەرۆژی تەنگانەیدابۆت دەردەکەوێت، دیارەجاشە ئەنفال چیەکانیش غیرەتیان جولاوە لەورۆژە رەشەدا کەئەت وت رۆژی حەشرە، باوك ئاگاداری منالی خۆی نەبوو، دایك کۆرپەی باوەشیان لێدەفراند.(١)ئەوەی جێگای تێرامانە هەلوێستی ئەوجاشانەیە کەیارمەتیەکی ئێجگار زۆری خەلکی ناو حەزیرەکەیان دا، بەتایبەت دوای ئەوەی دنیا تاریك بوو، خەلکێکی زۆر بەناو رەزوو باخەکاندا خۆی گەیاندەوە ناوشاری تەق تەق،چونکە خەلکی شارەکە پارێزراوبوون،یەکێك لەو کەسانەی کەرۆلی زۆر سەرەکی هەبوو لە رز گار کردنی ئەو خە لکەدا، (مستفا محمد نجم)بوو، ئەو بۆی گێرامەوە کەوا لەدرەنگانی شەودا بەپارە جاشەکان خەلکیان بۆمان دەر باز دەکردە ئەم دیوی(گەورە) کەوە وادیارە خەلکێکی زۆر توانراوە دەر باز بکرێت،لەوشەوو رۆژەی کەلەو سەنتەرە مابوونەوە، دواتر بۆ رۆژی ١٩٨٨/٥/٦ گوازرانەوە کەتا ئەمرۆش کەسوو کارەکانیان چاویان لە رێگایە.(٢)لەکاتی گواستنەوەی خەلکی گوندەکانی رۆژهەلاتی تەق تەق بۆشوێنی حەزیرەکە لە

٧/مایس/١٩٨٨ئیڤایەك کە پربوولە ژن ومنال لەلێژی کارەباکەی تەق تەق وەستابوو سەربازەکان بەو خەلکەیان وتبوویۆ خۆتان برۆن دنیا تاریکە کەس

ناتان بینێت، بەوکۆلانانەداپەرتەی لێبکەن، ئێوە ئەنفال دەکرێن، ئێمەش هەریەکەوخۆمان کرد بەماڵێکدا، بەشێکمان چوینە ناو دایانگەو باخەکەی (محمدسۆفی) تادرەنگانی شەو، دواتر ڕومان لەماڵە خزمان کرد بۆ خۆشاردنەوەمان .(٣)

١- میدل لیست ووچ:جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد،ل ٢٦٠

٢- چاوپێکەوتن لەگەل (مصطفا محمد نجم)تەق تەق ٢٠٠٨/٢/٢٢،لەدایك بویگوندی کالی لەلە ,١٩٦٦

٣- چاوپێکەوتن لەگەل (حسین عمر)تەق تەق ٢٠٠٨/٢/٢٥،لەدایك بووسالی ١٩٥٠گزمەشین.

باسی چوارەم:-

ئەوئافرەتەی لەپێناوی پاراستنی شەرەفیدا خۆی لەئاوی زێی بچوکدا خنکاند.

ئاشکرایە شالاوەکانی ئەنفال کەلە ٢٣شوبات تا٦ ی ئەیلولی ١٩٨٨ی خایاند، بەشێوەیەکی بەرنامە بۆدارێژراوی چروپڕ هێزەکانی ڕژێم خۆیان بۆئامادەکردبوو، بەگوێرەی ئەوبڕیارەی کەعلی حسن المجید لە٢٠ی حوزەیرانی ١٩٨٧بەژمارە(س ف ٤٠٠٨)دەری کرد بۆفەرماندەی فەیلەقەکانی یەك و- دوو-پێنج بەمەبەستی ڕەفتارکردن لەگەڵ خەڵکی گوندە ڕاگوێزراوەکان کەلەپێشوتردەقی بڕیارەکەمان نوسیوەلەبڕگەکانی باسی چی دەکات .(١)

ئەوەی ئێمە مەبەستمانە بیخەینەڕوو هەڵسوکەوتی ئەفسەرەکانی سەرانی ڕژێم و جاشەکان ومستەشارەکانە لەگەڵ ئەوخەڵکە دەست بەسەرکراوانەی لەشالاوەکانی ئەنفالدا ڕەش بگیر کرابوون لەگوندەکانەوە بەئیڤاکان دەگوازرانەوە بۆ سەنتەرەکانی کۆکردنەوەی ئەنفال لەوشوێنەی بۆیان دیاری کرابوو، لەکاتی دەست بەسەرکردنیانەوە بەشێکیان هەرلەناو گوندەکان ئەفسەرانی سوپاو جاشەخۆفرۆشەکان پارەوزێڕەکانیان لێدەسەندن،پاشان ژن وپیاوەکانیان لێك جیا دەکردنەوە وڕەوانەی سەنتەرەکانی کۆکردنەوەی ئەنفال دەکران جاری واش هەبوو ژن وپیاوەکان بەتێکەڵی دەبران بۆسەنتەرەکانی کۆکردنەوەی ئەنفال پاشان لەوێ ژن وپیاوەکانیان لەیەك جیادەکردەوەو ڕەوانەی ئەمنی کەرکوك یان بیابانەکانی خواروەدەکران

واتابەشێوازی جۆراو جۆر ڕەفتاریان دەکرد لەوناوچانەی بەرشالاوی ئەنفال دەکەوتن .(٢)

ئەوەی ئێمە مەبەستمانە هەڵ سوکەوتی سەربازەکا ن وجاشەکانە لەگەڵ گیراوەکان لەکاتی پرۆسەکەدا کەمەبەستیان لەجیاکردنەوەی ئافرەتەکان چی بووە؟ بۆچ مەرامێك ئەم کارەیان دەکرد؟ وەك لەسەرچاوەکان باس کراوە وەبەشێك لەوبەڵگەنامانەی دەست ڕێکخراوی MEW کەوتون بەئاشکراباس لەسوکایەتی سەربازەکان وجاشەکان دەکات بەرامبەر ئافرەتە بەند کراوەکان وەك ئەنجامدانی کاری سێکسی وتەعداکردنی بەزۆر بەرپرسانی ڕژێم لەکەمپەکان و لەنوگرەسەلمان کەلەپێشوتریش باسمان کرد(حەجاج)و پیاوەکانی چی خراپ بوو لەگەڵ گیراوەکانی نوگرەسەلمان ئەنجامیان دەدا وەك تەعداکردنی بەزۆرو لەداربێچان ومەمك برین

کەلەگەڵ دابوونەریتی کوردەواریدا نەدەگونجاو تاوان بوو، بەڵام چیبکەین ئەوکات ڕۆژی حەشربوو، جاشەکان پیاوەتیان بەکەرامەت وشەرەفی ئافرەتی کوردەوە دەکرد وکەس نەبوو لەدنیادا بڵێ ئەمەتاوانی دژی مرۆڤایەتیە .(٣)

١–مەلاشاخی :ئەنفالی رەش،سەرچاوەی پێشو،ل٤٩

٢–عەدالەت عومەر ساڵح:ئەنفال وئافرەتی کورد ،سەرچاوەی پێشو،ل١٠٠

٣–میدل ئیست وۆچ :جینۆساید لەعیراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد ،و محمدحەساڵح،س پ ،ل٣١١.

ئەوەی ئێمە دەمانەوێت باسی بکەین لەم لێکۆڵینەوەدا ونوکی قەڵەمەکەمان بخەینە سەری و بەتێرامان و سەرسوڕمانەوەلێی بڕوانین وباسی ئەم ڕوداوە دڵ تەزێن وناخ هەژێنەبکەین وڕوی ڕەشی جاشەکان بخەینەبەرچاوی خەڵکی ئەنفالکراوی کوردستان وکەس وکارەکانیان وخەڵکی بەویژدان، بۆئەوەی بزانن کەجاشەکان بوون سوکایەتیان بەشەرەف وکەرامەتی ئافرەتی کوردەوە کرد، ئەوان بوون لەپێناوی دەست خۆشیەك وپێدانی مەدالیای ئازایەتی ئافرەتەپاکیزەکانی کوردیان کردە دیاری بۆئەفسەرانی ڕژێمی گۆڕبەگۆڕی بەعس.(١) ئەوەی ئێمەلەم لێکۆلینەوەیەدا باسی دەکەین بەسەرهاتی ڕاستەقینەی ئەوئافرەتەپاکیزەیەی کوردەکەلەپێناوی پاراستنی شەرەف وناموسی خۆی لەناوی زێی بچوکداخنکاند، کەمردنی پێ باشتربوو بەسەربەرزی بچێتەلیقای پەروەردگاری بۆشکایەت کردن لەئەنفال چیەکان، نەك سوکایەتی پێکردن بەشەرەف وناموسی لەلایەن جەلادو خوێن ڕێژەکانی بەعسی گۆڕبەگۆڕ، ئەویش بەسەرهاتی (ڕەمزیە بکر مستفا) یە کەخەڵکی گوندی دارەختیارە، لەشاڵاوەکانی ئەنفالی چواردا لە٤مایسی ١٩٨٨ڕەش بگیر کرابوون لەگوندەکەی خۆیان لەگەڵ سەرجەم گیراوانی تری گوندەکەیان گوازرابونەوە بۆسەنتەری کۆکردنەوەی ئەنفالی چوار لەتەق تەق، پێیان دەوت سەربازگەی (قەلاتە)، کەشوێنێکی کۆکردنەوەی ئەنفالی چواربوو، لەلایەن ئەفسەرێك وسەربازێکی سوپای ڕژێم لەگەڵ چەند کچێکی تری ناو گرتوخانەکە جیاکرابوونەوەو برابوون بۆ کاری ڕابواردن و دەستدرێژی سێکسی، کچەی ناوبراو کەدەزانیت جاشەکان واخەریکە ئارەزووبازی لەگەڵ یان ئەنجام بدەن، پێش ئەوەی وەك دیاری بۆئەفسەرەکانی سوپا بیان بەن، ئەم ئافرەتەپاکیزەیەی کورد خۆی ناداتە دەست و دەیەوێت بەسەربەرزی وبەپلەی شەهید بگاتەبەردەم بارەگای خودا. ئەوکیژۆڵەیەلەگەڵ کچێکی تەمەن یەك ساڵەی خوشکی خۆی کەبەباوشیەوە بوو لەدەستی جاشەکان ڕادەکات بۆسەر زێییەکەو خۆی لەناوی زێی

بچوکداخنکاند، ئەم کیژۆلەپاکیزەیەی کوردهەزار جار مردنێکی شەرەف مەندانەی پێ باشتربوو لەوژیانەی لەژێر جێگەی پیس ونگریسی ئەفسەرانی بەعس بیباتەسەر. لەچاوپێکەوتنم لەگەڵ(جومعە کانی لەلەیی) ئەم ڕوداوەی بۆم گێرایەوە وتی : ئەوسا من بەهۆی ئاشکرابونم لەڕێکخستنەکانی (ی-ن-ك)لەگەڵ پێشمەرگەو ڕاکردنی سەربازیدا، لەناوچەکە مابومەوە، ڕۆژی ١٢مایسی ١٩٨٨جومە چەمی کانی لەلە، بینیم چەند ڕاکردوویەکی زۆر نیشتمان پەروەر لەناودا، لاشەی ئافرەتەکەیان دەرهینا بوو، هەربەجلە کوردیەکانی خۆیەوە ناشتبوویان، بەمنیان وت: ئەمەگۆڕەکەیەتی ،ئەوەی شایانی باسە کەسوکارەکەی دوای ٢٢سال لەون بونی ئەوپاکیزەیەلەم ماوەیە پەیوەندیان پێمەوەکردم بۆبردنەوەی لاشەی کۆچ کردوەکەیان بۆزێدی خۆی، کەوابڕیارە وەزارەتی ئاوارەوئەنفال ڕێورەسمێکی شایستەی بۆڕێکبخات لەکاتی بردنەوەیدا.(٢)ئەمەی باسمان کرد گێرانەوەی ڕوداوێکی ڕاستەقینەی ئەنفالکراوانی کوردستان بوو لەو هەزارەها ڕوداوانەی بەسەرمیللەتەکەماندا‌هات، لەشالاوەکانی ئەنفالداکەلەزاری شایەت حالەکانەوەیان لەڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوی mewلەکتێبی جینۆساید لەعێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەرکوردا باسی کردوە.(٣)

بۆیە دەکرێت ڕۆشەنبیران و لێکۆڵەرانی بواری ئەنفال بەجدی هەوڵ بدەن لەسەرئاستی نێودەوڵەتی ئەم کارەساتە بەجینۆساید بناسێنن، بۆئەوەی لەورێگەیەوە ئێمەی میللەتی ستەم دیدەی کوردستان بەخەونی لەمێژینەی خۆمان شادبین کەسەربەخۆیی کوردستانە.

١-عەدالەت عومەرساڵح:ئەنفال وئافرەتی کورد ،سەرچاوەی پێشو،ل١٠١

٢-چاوپێکەوتن لەگەڵ (جومعەکانی لەلەیی)،ئەق ئەق،٢٠١٢/١١/٢٠،لەدایك بوی ١٩٧٠،گوندی کانی لەلە.

٣-میدل ئیست ووچ: جینۆسایدلەعێراقداپەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد،وەحمەدحەساڵح،سەرچاوەی پێشو،ل٢٥٩.

باسی پێنجەم:-
بەرگری هێزی پێشمەرگە لە پرۆسەی ئەنفالدا.

لەکاتی ئەنجامدانی شالاوەکانی ئەنفالدا کەسەرجەم ناوچەکانی کوردستانی گرتەوە، بەچەند قۆناغی جییاجیا کەچەند ناوچەیەکی جوگرافیای جیای کردبوەئامانج، لەکاتی دەست پێکردنی شالاوەکانی ئەنفال لە٢٣شوبات - ٦ی ئەیلولی ١٩٨٨، ڕژێم تەواوی ئمکانیەتێکی خۆی کەهەیبوو لەوشالاّوەدا بەکاری هێنا، وەك لەپێشوتریش ئاماژەمان پێداسەرەتا بەدەست پێکردنی ڕاگواستنی تەواوی گوندەکانی نێوان شارو شارۆچکەکان وگوندەکانی نزیك ڕێگاسەرەکیەکان، بۆئۆردووگا زۆرەملێکان پاشانیش تەخت کردنی ئەوگوندانەو وەقەدەغەکردنی هاتوچۆبۆئەوگوندانە بەمەبەستی پچراندنی پەیوەندی نیوان هێزی پێشمەرگەو خەڵکی گوندەکان، چونکە گوندەکان لانکەی شۆرش بوون بەدرێژایی مێژووی کوردخەڵکی گوندەکان ماڵەکانیان هەردەم ئاواللاّبووە بۆهێزی پێشمەرگەی کوردستان، چونکە ئەوان هێزی پێشمەرگەیان بەپارێزەری کوردستان وسەروماڵیان زانیووە، بۆیە زۆربەی جارەکان ڕوویەڕووبونەوەکان لەناوگوندەکان ڕوی دەدا، بۆیەڕژێم هەرزو بڕیاری چۆڵ کردنی گوندەکانی دەرکرد لە٢٩/حوزەیرانی ١٩٨٧. پاشانیش گوندەکانی تەخت کرد، دواتریش شاڵاوەکانی ئەنفالی ڕاگەیاند بەمەبەستی لەناوبردنی میللەتی کورد،وەسڕینەوەی تەواوی ئاساری کوردلەسەرخاکی کوردستان وەخاپورکردنی زیاترلە(٤٥٠٠)گوندی کوردستان وەتێك دانی زیاترلە٢٠قەزاوناحیەی کوردستان وئەنفال کردنی زیاترلە(١٨٢٠٠)کەس لەخەڵکی بێتاوان وشوێن بزرکردنیان .(١)بەکارهێنانی قەدەغەترین چەکی دژبەمرۆڤایەتی ئەویش چەکی کیمیایە لەدژی خەڵکی

کوردستان ڕژێمی بەعس بەکاری هێنالەقۆناغی ئەنفالدا کەزیاترلە(٥٠٠٠)خەڵکی بێتاوانی شاری هەڵەبجەی کردەقوربانی، جگەلەم شارە ڕژێم لەقۆناغەکانی تری ئەنفالیشدابەکاری هێنا وەك هێرشی کیمیایی بۆسەر گۆپتەپەوعەسکەر وناوچەی بالیسان وشێخ وەسانان وبادینان، کەژمارەیەکی زۆرخەڵکی بێتاوانی لەژن ومناڵ وپیرو لاو کردە قوربانی، ئەوەی شایەنی باسە لەشالاوەکانی ئەنفالدا هێزی پێشمەرگە ڕۆڵی بەرچاویان گێڕا لەڕزگارکردنی خەڵکی گوندەکان و ڕێ نوێنی کردنیان تاگەیشتن بەشارەکان ئەمەسەرای بەرەنگاری بەردەوامی هێزەکانی پێشمەرگە لەسنوری شاڵاوەکانی ئەنفالدا، قۆناغی یەکم بۆسەربارەگاسەرەکیەکانی یەکیەتی نیشتمانی کوردستان بوو لەسەرگەڵوو بەرگەڵو کەئامانجی سەرەکی بوو.(٢)

١-میدل ئیست وۆچ:جینۆسایدلەعیراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد،وەرگێرانی محمدحمەساڵح تۆفیق،سەرچوەی پێشو،ل ٢٧١

٢-یوسف دزەیی :سەرچاوەی پێشو،ل ٣٣.

ئەوەی شایەنی باسە ناوچەی سەرگەڵوو بەر گەڵو، شوێنێکی زۆرسەخت بوو، بارەگای سەرەکی یەکیتی نیشتمانی کوردستانی لێ بوو، بۆیەڕژێم لەتاریکی شەوی ساردو سوڕەی ئەوزستانەدا لەشەوی ٢٢لەسەر٢٣ی شوباتی ١٩٨٨یەکەم شاڵاوی خۆی بۆسەرناوچەی دۆڵی جافایەتی پڕپیت وبەرەکەت وناوچەی سەرگەڵووبەرگەڵو دەست پێکرد لەهەرچوارلاوە ئەوهێزە زەبەلاحەی ڕژێم لەپێش ڕەویدابوون، ئەوهێزەی ڕژێم هێندە زۆربوو، وەك ئەوە وابوو ئەوناوچەیەی لەکوردستان دابڕیبێت، لەبژێر گردەوە لەرۆژهەلاتی نزیك دەریاچەی دووکانەوە تاسلێمانی وشارۆچکەکانی ماوەت وچوارتا کەهێزەکانی (ی ـن-ك) زیادلەسێ هەفتە توانیان بەرگری بکەن، بەڵام هێزە زەبەلاحەکەی ڕژێم، کەلەسوپای نیزامی وگاردی کۆماری وهێزی ئاسمانی لەگەڵ جاشەخۆفرۆشەکان پێك هاتبون، کەئامانجەکانیان تەنها بنکەو بارەگاکانی (ی-ن-ك) نەبوو بەتەنیا، بەڵکو تێکدان وێرانکردنی گوندەکانی ئەودۆڵە بووکە ٢٥بۆ٣٠گوندەبوون، بەپێی ئامارەکان نزیکەی ٢٠٠ کەس بۆ ٢٥٠کەس لەو گەمارۆیەدا کوژراون کەزۆربەیان پێشمەرگەی کارای (ی-ن-ك)بوون .(١)

وەك لەراپۆرتەدەست نوسەکانی فەرماندەی فەیلەقەکانی سەرپەرشتیاری ئەنفالدابەدەردەکەوێت کەبەرگری باش هەبووە لەهەموناوچەکاندا، وەك لەپێشوتریش لەقۆناغەکانی ئەنفالدا باسمان کرد، هێزی پێشمەرگەی کوردستان بەیارمەتی خەڵکی ناوچەکە بەرگری باشیان کرد، بەڵام ئەم بەرگریانە لەناوچەیەکەوە بۆناوچەیەکیتر جیاوازیان هەبووە، بەگوێرەی سەختی ناوچەکە، تاناوچەکەسەختتربوایە بەرگری باشیان دەکرد ،

لەدوای ناوچەی جافایەتی وسەرگەڵو بەرگەڵو قۆناغی ئەنفالی قەرەداغ دەستی پێکرد، کەبنکەو بارەگاکانی (ی-ن-ك)لەسالی ١٩٨٣وەئەو ناوچانەیان لەجاش وهێزەکانی ڕژێم پاك کردبووەوە، بۆیەڕژێم زۆرلەهەوڵی کۆنترۆڵکردنیدابوو، تەواوی ئەو ناوچەیە تەختاویە جگە لەگوندەکان شوێنیتر نییە بۆدالدەدانی پێشمەرگە، بەڵام بەرگری باش کرا لەلایەن هێزی پێشمەرگەوە بەتایبت لەگوندی شیخ تەویل کەتاقە ناوچەیە بەرگری باشی لێکراوە لەگەڵ یاخسەمەر وەك لەڕاپۆرتە دەست نوسەکانی فەرماندەی فەیلەقەکانەوە ئاماژەی پیکراوە .(٢)

١-میدل ئیست ووچ :سەرچاوەی پیشو ،وەرگیرانی جمال میرزاعزیز،ل١٧٧

٢-راپۆرتی دەست نوس بەژمارە٧٠٥٩لە٢٢مارتی ١٩٨٨.

بەڵام شالاوی ئەنفال لەم ناوچەیە گەورەبوو، چونکەئەم دەڤەرە پانتایەکی فراوان بوو شوێنی خۆحەشاردانی نەبوو، وەهێزەکانی پێشمەرگەش زۆرماندوو هیلاك بوون لەشەڕەکانی ئەنفالی یەکەم ودووەم، بۆیەتوانای بەرگری باشیان نەبوولەم سنورە، بۆیە سوپای عیراق زۆربی بەزەیانە لاوازی هێزی پێشمەرگەی قۆستەوە لەم ناوچەیە ئێرە نەسەرگەڵو بەرگەڵو نەیاخسەمەربوو هێزی پێشمەرگەچەکی باشیانیش پێنەبوو، تاق وتەرابەرگری دەکرا لەناوگوندەکاندا، ئەویش بەکەمی، هەر لەوماوانەدا لەتوزخورماتوو لەتازەشا رکەنزیکەی دوانزەمیل دەکەوتەنزیك چەمی ئاوەسپیەوە، هێزی پێشمەرگە بەرگریەکی باشیان کرد، ئەم ناوچەیەبایەخێکی باشی هەبوو، چونکە دەکەوێتە نزیك ڕێگای توزخورماتوو قادرکەرەم، هێزی پێشمەرگە لێرە بۆسەیەکیان بۆهێزەکانی ڕژێم نایەوە بەژمارەیەکی زۆر کەمەوە لە٢٠بۆ٢٥پێشمەرگە پێك هاتبوون، بەو چەکە کەمەی پێیان بوو توانیان نزیکەی حەوت ڕۆژ هێزی پێشمەرگە بەرگری باشیان کرد، بەڵام لەبەرنابەرامبەری هێز بۆیە شکستیان هێنا، کەژمارەیەك پیشمەرگ ەشەهید بوون.(١)لەدوای شالاوی ئەنفالی سێ ڕژێم کەوتەخۆ بۆهێرش کردنە سەر ناوچەی دۆڵی زێی بچوك کەناوچەیەکی زۆرستراتیژی بوو، پردی پەیوەندی بوولەنێوان هەرسێ پارێزگای کەرکوك سلێمانی هەولێر لە٣مایس بۆ٨مایس ئەم ناوچەیە کەوتە بەرشالاوی ئەنفال، کەدابەش کرابوو بۆچەند بەرەیەکی جیاواز لەپێشتر، لەقۆناغی چواردابامان کر د، لێرەش وەك ناوچەکانی تری کوردستان هێزی پێشمەرگەبەرگری باشیان کردلەچەندناوچەیەك ، وەك ڕەهبەر سەید برایم لەژمارە(٥٧٦٩ی) کوردستانی نوێدا لەلاپەڕەی بیرەوەریەکان دەڵێ: ئەنفالی چوارلەڕۆژمیری

بیرەوەری پیشمەرگایەتیمدا، لەدوای کۆتایی هاتنی شالاوی ئەنفالی یەك و دوو سێ، زۆربەی پێشمەرگەکان گەڕابونەوەسنوری خالخالان وشێخ بزێنی ودەشتی کۆیە خەریکی پشودان وخۆئامادەکردن بووین بۆڕوویەڕوبوونەوە، واشمان دانابو ناوچەی شێخ بزێنی ناوچەیەکی دلگیرو سەوزپۆش وبەهات وبرپیت و بەرەکەتە بەرشالاوی ئەنفال ناکەوێت، بۆیەهێزی پێشمەرگەپێش نیازیان کرد: تیپی (٢١)ی کەرکوك وتیپی (٢٥)خالخالان کەسەریەمەلبەندی (دوو)بون، بخرێنە سەرمەلبەندی (یەك) وبارەگای مەلبەندیش لەکانی هەنجیری برایماغالەسەر زێ دابنێین، هێزەکانیان یەك خستەوە وبریاریاندا بەرگری بکرێت ئێمە وەك هێزی (٢٥)خالخالان، لەکەلاوەکانی ئاغجەلەرو گەرگەڕدانراین. لەئێوارەی ١٩٨٨/٥/٣سێ هەلیکۆپتەری باری جەنگی بۆردومانی بناری خالخالانیان کرد، بۆچەند کاتژمێرێك، دواتر لەکات ژمێر٥/٤٥ دەقیقە هەشت فرۆکەی مەرگ هێنەر، کیمیابارانی گۆپتەپەو عەسکەریان کرد، ژمارەیەکی زۆرلەژن ومنال وخەلکی بێتاوان کوژران .(٢)لەسنوری ئەنفالی چواردابەرگری باش کراوە وەك لەڕاپۆرتەکانی فەرماندەی فەیلەقی یەك (سواتان هاشم)بەدەردەکەوێت کەدەست میدلێ ئێست وۆچ کەوتون ،دەلێت لەدوشوێن بەرگری باش کراوە لەبەرامبەر ئەورتلانەی هێزەکانی ڕژێم لەرۆژ هەلاتی تەق تەق .(٣) لەسەرئەویەرگریانەی لەناوچەکەکراوەبەرامبەرهێزی بێشوماری ڕژێم ،ڕە هبەرسەیدبرایم بەناونیشانی ئەنفالی چوار، لەرۆژمێری بیرەوەی پێشمەرگایەتیمدا، لەیادنامەی کوردستانی نوێ دەلێ: ئێمەئاگادارنەبوین کەبڕیاری کشانەوەدراوە، لەئاغجەلەروگەرگەڕبوین، توشی تەقەوشەڕبوین، هەلی کۆپتەرو پیلاتۆز لەئاسمانی شەڕەکەدابوون، زانیمان لەچ لایەکەوە

تەقـــەو بـــەرگری وانیـــەو شـــەڕی خۆفەوتێنـــە، وەهێـــزی دوژمـــن نابەرامبەرە،پاشەکشەمان کرد بۆپشت گەڕگەڕیەدووبریندارەوە، بەڵام تیپـی (٢٣)ی سورداش لەگوندی گەورەدێ توشی شەڕوبەرگری بوون، بەڵام شـەڕی قارەمانانەوبـــەرگری مەردانـــە لەشـــاخی (تەکـــەڵتو)کـــرا، کەپێشـــمەرگە قارەمانەکانی تیپی (١٧)ی زمناکۆو تیپی (٥٥)ی قـەرەداغ بەفەرمانـدەی کـــاك (جـــەمیل هـــەورامی) گـــەورەترین داســـتانیان تۆمـــارکرد، بـــەڵا بەداخـــەوە(١٧)شـــەهیدیان دابـــوو، ئەوداســـتانەبوەمایەی دەربـــازبونی پێشمەرگەکانیتر، ئیترهەزار پێشمەرگەزیاتر بەدەشـتی کۆیـە بـەرێکوپێکی بەفەرمانـدەی شـێخ جەعفـەر پەڕینـەوە بـۆ کۆیـەو لەوێشـەوە بـۆدۆڵی سماقولی.(٤)

١-میدڵ ئیست وۆچ :جینۆسایدلەعیراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،وەرگیرانی جمال میرزاعزیز،سەرچاوەی پێشو،ل٢٤٥

٢- ڕەهبەرسەیدبرایم:ئـەنفالی چـوار لـەڕۆژمێری بـیرەوەری پێشـمەرگایەتیمدا،یادنامەی کوردستانی نوێ،ژمارە٥٧٦٩،لە٢٠١٢/٥/٤ل٣

٣- راپۆرتی دەست نوسی فەرمانـدەی فەیلـەقی یـەك لـەلاین سـولتان هاشـم بۆعەمـلیاتی سـەربازی بەژمارە١٩/٨١٧٩/لەرۆژی ٥/مایـی ,١٩٨٨

٤-ڕەهبەرسەیدبرایم:ئـەنفالی چـوار لـەڕۆژمێری بـیرەوەری پێشـمەرگایەتیمدا،یادنامەی کوردستانی نوێ،ژمارە٥٧٦٩،لە٢٠١٢/٥/٤ل٣.

ئەورەتلەی بۆ گوندەکانی دۆڵی چەمی ڕێزان ڕۆیشت، لەسوسێوە بەریکەوتبون گوند بەگوند بەرگری باشیان دەکردپێشمەرگەکان، بەڵام لەبەرکەمی ژمارەیان لەبەرامبەر سوپای ڕژێم زوو دەشکان، وەك ئەو بەرگریەی لەسورقاوشان وگوندی تەلان ڕویدا کەژمارەی پیشمەرگەکان ٢٠بۆ٢٥کەس دەبوون، توانیان لەبەیانی تائیوارە شەڕبکەن، کەسولتان هاشم ناچاربوو داوای هێزی زیاتربکات لەدەزگای ئەمنی سلیمانی .(٣)لەدوای تەوابونی ئەنفالی چوارو لەناوبردنی نزیکەی (١٠٠٠٠)کەس وشوێن بزرکردنیان هێزەکانی پێشمەرگە بەتەواوی لەناوچەکان کشانەوە بۆسنورەکانی دۆڵ وچیکانی شەقلاوەو ڕەواندوز، چونکەئەم شوێنانە زۆرناوچەی قایم بوون بۆبەرگری کردن، بەتایبەت ئەوپێشمەرگانەشی لەشەڕەکانی ناوچەی دۆڵی زێی بچوك ڕزگاریان بوو خۆیان گەیاندەوە سنوری بالیسان کەبارەگای مەڵبەندی سێ ی (ی-ن-ك)ی لێبوو، لەگوندەکانی بیرۆ وتووتمەوە کۆنترۆڵی عەمەلیاتی پارێزگای هەولێری دەکرد.هێزەکانی پێشمەرگە سەنگەرەکانی خۆیان باش قایم کرد وزەخیرەی باشیان کۆکردەوە بۆمقاوەمەتی کەم بۆی کەڵ بۆی ئیحتیاتی خۆیان وەرگرتبووبۆشەڕی درێژخایەن بەسەدان پێشمەرگەلەدەوروپشتی هەردو گوندی گەڕەوانی سەروخوارو لەباشوری ڕەواندوز کۆبوونەوە، لەهەمانکاتدا بەشێکی تریان لەمەلەکان وتاکۆیانو وەرتێ لەئامادەباشیدابوون .سەرلەئێوارەی ١٥ی مایس گوندی وەرێ کیمیاباران کرا کەژمارەیەکی زۆری خەڵکی شەهید کرد ئیتر

وردەوردەگەمارۆدان وهێرش دەستی پێکرد،لەپاش نیوەڕۆیەکی ٢٣ی مایسی ١٩٨٨شەپۆل شەپۆل فرۆکە بەئاسمانی ناوچەکەدا دەسورانەوە بۆمبی کیمیایان بەسەر بالیسان وشێخ وەساناندا دەباراند، هاوکات هێزی زەمینیش لەسێ قۆڵەوەهجومیان کرد.(٤)

١- ملاشاخی :ئەنفالی رەش،چاپی یەکەم ،چاپخانەی کارۆخ،٢٠٠٧كەركوك،ل١٧

٢- مەبەرسەیدبرایم :ئەنفالی چوار لەرۆژمێری بیرەوەری پێشمەرگایەتیمدا،کوردستانی نوی پاشۆی بیرەوەری، ژ٥٧٦٩ل٢

٣- راپۆرتی دەست نوسی مەیدانی فەرماندەی فەیلەقی یەك بەژمارە١٩/٨١٧٩لە٥مایسی ,١٩٨٨

٤- میدل ئیست ووچ :سەرچاوەی پێشو،ل٢٦٨.

ئەوەی شایەنی باسە لەدوای ئەوبەرگریەزۆرەی کەهێزەکانی یەکیەتی نیشتمانی کوردستان لەسنورەکە کردیان، کەوای لەسوپای ڕژێم کرد تووشی شۆك بێت، وەك لەراپۆرتەکانی فەرماندەی فەیلەقەکان بەدیاردەکەوێت کەهێزەکانیان چەند شپرزە بوون بەدەست هێزی پێشمەرگەوە.(١)ئەوەی شایانی باس کردنەو جێگای هەڵوەستەلەسەرکردنە، بەرگری هێزی پێشمەرگەی کوردستان لەشالاوەکانی ئەنفالدا کەزۆر جوامێرانە بەرگریان لەقۆڵەکانی ئەنفال دەکرد لەناوچەجیاجیاکان لەماوەی ئەنفالی پێنج وشەش وحەوت کە بۆناوچەکانی دۆڵ وچیاکانی شەقلاوەو ڕەواندوز ئەنجامی دا، بۆماوەی سێ مانگ زیاتر شەڕوشۆردرێژەی کێشا لێرەو لەوێ بەبەینێك گەرم وبەبەینێك سارد، لەسەرویەندی شەڕەکاندا وەك (سلێمان احمد) کەپێشمەرگەیەکی بەشداربوولەشەرەکانی دەشتی کۆیەبۆی گێرامەوە: ئاسمان هیچ ڕۆژێك بێ فرۆکە نەبووە، بەبەردەوام ئەوناوچانەبۆردەمان دەکرا کەبەرگری تیابوولەلایەن هێزی پێشمەرگەوهێزی پشتگیری لەڕۆژێکی گەرمای هاوینی ئەوساڵەدا کەتەواوی ناوچەی دەشتی کۆیە ئەوانەی بەرشاڵاوی ئەنفال کەوتبوون، شوێن بزرکرابوون، بەڵام ئەوانەشی ڕزگاریان بوبوو لەدۆڵ وئەشکەوتەکان خۆیان حەشاردابوو لەدەست جاشە خۆفرۆشەکانی ڕژێم، ئەوەی دەمەوێت ئاماژەی پێبدەم ئەوبەرگریە قارەمانانەی پۆلێك پێشمەرگەیە لەگەڵ کۆمەڵێك خەڵکی جوامێری گوندی ئۆمەرگومبەت کەپێیان دەوتن هێزی پشتگیری، لەڕۆژئاوای شاری تەق تەق لەناوهەڵەت وپەڵەتەکانی گوندی ئۆمەرکومبەت خۆیان حەشاردابوو لەدەستی جاشەخۆفرۆشەکان، چونکە تەواوی ناوچەکەلەلایەن سوپای ڕژێمەوە کۆنترۆڵ کرابوو، وادیارە جاسوسیان لێکرابوو، لەلایەن کەسانی نەفس نزمەوە، لەڕۆژی ١٠/٧/١٩٨٨هێزێکی ڕژێم کەپێك هاتبوولە١٠مەفرەزەخاسە، ٥ فەوجی جاش، ٢ فەوجی عەسکەری و، ٢ دەبابەو، ٢ ناقیلە، لەبەرەبەیانی ئەوڕۆژەدا لەقەڵاتەی تەق تەقەوە کەوتنەڕێ بۆسەرئەوپێشمەرگانەی لەناوئەشکەوتەکانی دەوروبەری

چاکی ئۆمەرگومبەت خۆیان پەنادابوو لەگەڵ خەڵکی گوندەکەوهێزی پشت گیری . (٢) وەك (ایسماعیل حمدامین علی) بۆی گێرامەوە لەگەڵ گەیشتنی ئەوهێزە زەبەلاحەی ڕژێم ئێمەش خۆمان لەم بەروئەوبەری ئەشکەوتی (ڕۆستایل)لەناو ئەوکونانەی پێشوترد روستمان کردبوو بۆبەرگری کردن قایم کرد بەشێوەی شەری پارتیزانی مان ونەمان، بەڵام ژمارەی ئەوکەسانەی کەچەکمان پێبووتەنیا(١٢) کەس بوین، چەکەکانیشمان تەنیاکلاشینکۆف بوو ئووانیترمان بێ چەك بوین، بەڵام ورەمان بەرزبوو بەدەست وقامکی خۆمان چونکە دەمانزانی ئەوهێزە بۆشەڕی دەستەویەخە هاتووە، بۆیەچارمان تەنیا شەڕبووتامردن، جاشەکان سەرەتا کەوتنە قسەلەگەڵ کەسێکمان کەناوی ناهێنم پی وت خۆتان تەسلیم کەن هیچتان لێناکەین،دیاربوومەبەستیان گرتنمان بوو بەزندوویی پێیان ئەوت چ جۆرە چەکێکتان پێیە دیاربوو زانیاری تەواویان وەرگرتبوو لەجاسوسەکانی ناوچەکەوە .(٣) ئەوەی من مەبستمە باسی بکەم شێوازی بەرێوەچونی شەڕەکەیە کەجێگای شانازی کردنە بۆخەڵکی ناوچەکەوسەرکردایەتی (ی-ن-ك)وەك (دلێرکانی لەلەیی) بۆی گێرامەوەوتی: شەڕلەکات ژمێر٩ی بەیانی دەستی پێکرد تاکات ژمێر٣٠/٤ی ئێوارە بەردەوام بوو، شەڕەکە تادەهات سعات لەدوای سعات گەرم تردەبوو، هێزەکانی سوپاوجاشەخۆفرۆشەکانی عەبەقەرەناوی وفتاح کتکەیی وبورهان شوانی و ماڵ حاجی علی وایان دانابووەمان گرن، بەلام نەیان زانی دەرسێکی وایان دەدەینێ نەوە لەدوای نەوە بیگێرنەوە.

بەبەردەوامی بەدۆشکەوییکەی سیو ئارپیجی لێمانیان دەدا، بەلام جارجار دۆشکەکان تەوقیفیان دەکرد، شوێنەکەی ئێمەواهەڵ کەوتبوو کەنەیان ئەتوانی بەئاسانی بەسەرماندا زاڵ بن، ئێمە زاڵتربوین بەشێوەیەك شەڕمان دەکرد کەفیشەکمان لێنەبڕێت، تادەگەینە ئێوارە، چونکەسوپای ڕژێم ڕەوشتی وابوو سەرلەئێوارەپاشەکشەی دەکرد، لەشەڕەکاندا ئەوەی شایەنی باسەلەوشەڕەدا

تاتێواره هێزەکانی ڕژێم زیاترله٨جارهێرشیان کـرد، تـەواوی هێرشـەکانمان تێـك شکاند، بۆیە بەناچاری لەکات ژمێر ٣٠/٤بەدواوه پاشەکشەیان کرد، لەئـەنجامی ئەوشەڕە گەورەیەدا ٢جاش کوژران و٢تا ٣کەسی تریانیش لێ بریندار‌بوو کەدواتر بۆمان دەرکەوت، خۆش بەختانە ئێمەبێ زیان دەرچوین وتوانیمـان بەتەقـەدوایان کـەوین بەشـێك لەومێگەلەمەڕانـەی بـەتاڵان پێشـیان دابـوو توانیمـان لێیـان بسەنینەوه لەگەڵ چەڵەبێك جوانەگای خەڵکی گوندەکە .(٤)

١-میدل ئیست وۆچ:سەرچاوەی پێشو،وەرگێرانی سیامەندی موفتی زادە،ل٢٥٢

٢-چاوپێکەوتن لەگـەڵ(سـلێمان احمـد)تـەق تـەق ،٢٠١٢/١١/٢٢،لـەدایك بـوی ١٩٥٤گونـدی ئۆمەرگومبەت.

٣-چاوپێکەوتن لەگەڵ (اسماعیل حمدامین علی)تـەق تـەق ،٢٠١٢/١١/٢٣،لـەدایك بـووی گونـدی سیگردکان.

٤-چـاوپێکەوتن لەگـەل (دلێرکـالی لطـیفی)تـەق تـەق ،٢٠١٢/١١/٢٤،لـەدایك بـوی گونـدی ئۆمەرگومبەت.

بێگومان هێزەکانی ڕژێم لەتەواوی سنوری ئەنفالی چوارو پێنج وشەش وحەوتداپێشڕەویان دەکردبۆسەربنکەوبارەگاکانی (ی-ن-ك)لەسنوری دەشتی کۆیەوسماقوڵی ودیوی بیتوێن وناوچەی ڕەواندزو بالیسان وسێوسێنان کەوەك پیشەی هەمیشەییان لەناوچەکانی بەرگری توند چەکی کیمیاییان بەکاردەهێنا، بەڵام دواجار لەبەرنابەرانبەری هێزومانەوهیلاکی هێزی پێشمەرگە وئەوهێرشەچڕانەی کەدەکرانەسەریان ناچارلەڕۆژی ٢٧-٢٨ی ئابدائەوناوەیان چۆڵ کرد بۆسنوری ئێران، سوپای ڕژێم کۆتای بەئەنفالی پێنج وشەش وحوت هێناو دەستی گرت بەسەرتەواوی سنوری ژێردەسەڵاتی یەکیەتی نیشتمانی کوردستاندا.(١) دواقۆناغی بەرگری هێزی پێشمەرگە ناوچەی بادینان بووکە بارەگای سەرەکی پارتی دیموکراتی کوردستانی لێ بوویەلاماری ناوچەی بادینان بەئەنفالی هەشتەم وکۆتایی ناودەبرێت کەجەنەراڵ زەرب دەنوسێت بەپێی فەرمانی زۆر نهێنی وتایبەت بەژمارە(١٠٧٦٩)لە١٦ئابی ١٩٨٨کەلەلایەن سەرۆکی ئەرکانی سوپاوە دەرچووە کەئەنفالی بادینان لە٢٥ی ئاب دەست دەکریت بەبۆردومان کردن بەفرۆکەولەناوچەسەختەکانیش کیمیایی بەکاردێت، پاشان دەست دەکرێت بەهێرشی زەمینی لەگەڵ یەکەم گزنگی بەرەبەیانی ٢٨ئاب دەست بەکاردەبن، ئەم پەلامارەلەڕۆژی ٢٥ئاب بۆ٦ی ئەیلولی ١٩٨٨بەردەوام بووکە بەهێرشی چەکی کیمیایی لەبناری شاخی (گارا) دەستی پێکردوپاشان هێرشکردن بۆسەرجەم گوندەکانی سنوری بادینان کەپێك دێن لەگوندەکانی سنوری ئامێدی(٢٣) گوندولەسنوری ئاکرێ (٣٥) گوندولەقەزای شێخان(١٩) گوندولەسنوری زاخۆ(١٠٠) گوندولەمەڵبەندی دهۆك(٦٣) گوند، بەرشاڵاوی ئەنفال کەوتن، لەپرۆسەی ئەنفالی بادینادا بەرگری کەم

کرا، ئەوەش لەبەرئەوەی ئەم ناوچەیە بۆردومانێکی سەخت کرا لەلایەن فڕۆکەکانەوە گەورەترین فیرقەی سەربازی بەیارمەتی جاشەکان بەژداریان کرد، بۆیەهەرزوئەوخەڵکەی توانای دەربازبوونی هەبووپەنایان بردە بەرسنورەکاتی تورکیا لەکەمپەکان مانەوە بەشێکی زۆری خەڵکی سنوری بادینانیش دەست بەسەرکران گواسترانەوەبۆقەڵاکەی دهۆك وبەندیخانەی ئافرەتان لەسەلامیە کەژمارەیان (١٣٣٩٥) کەس بوون لەخەڵکی بێتاوان بەژ ن و منالّ وپیرولاو، ئەنفالی بادینان کۆتایی هات لە٦ی ئەیلولی ١٩٨٨بەوەی کەواناوچەی باکوری عێراق بەتەواوی کۆنترۆڵ کراوە لەلایەن هێزەکانمانەوە.(٢)

١-میدل ئیست ووچ :سەرچاوەیپیشو،ل ,٢٧٨

٢-مەلاشاخی :ئەنفالی رەش ،سەرچاوەی پێشو،ل٢٠.

بەشی چوارەم :-

ئاکامەکانی پرۆسەی ئەنفال لەدۆڵی زێی بچوك

و

دەشتی کۆیە وتەق تەق ودەورووبەری.

باسی یەکەم :-

ناکامەکانی پرۆسەی ئەنفال لەرووی سیاسیەوە:- پرۆسەی ئەنفال پیلانی سەرەکی (علی حسن مجید) بوو بەرامبەر بە ناوچە ڕزگارکراوەکانی ژێردەستی ڕژێم کە ئەم ناوچانە بوو:-

١- ئەو ناوچانەی ڕژێم دەسەلاتی تەواوەتی بەسەریاندا نەبوو، سەرجەم هاولاتیانی ڕاگوێزران و گوندەکانیان خاپوور کران ڕێگەیان پێنەدرا چیتر بگەڕێنەوە سەر زێدی باب و باپیرانیان، ماڵ وێران بوون

٢- سووتانی گوندەکان و ڕەزو باخەکان سەرجەم بەروبوومە ئاژەڵی و کشتوکاڵیەکان لە ناوچوون ژەهراوی کردنی سەرچاوە ئاویەکان بەتایبەت کارێزوکانیاوەکان .

٣- گەمارۆی ئابووری خرایە سەر ناوچە ڕزگارکراوەکان کە ئەوکات ڕژێم بە ناوچە قەدەغەکراوەکانی لە قەڵەم دەدا.[1]

شالاوەکانی ئەنفال بە چەند قۆناغێك دەستی پێکرد کەهەر قۆناغێك مەبەستی سەرەکی خۆیی هەبوو، چونکە باسەکەی ئێمە لەسەر ئەنفالی چوارو دۆڵی زێی بچوك ودەشتی کۆیەو تەق تەق و دەوروبەری تەنها لەناوبردنی خەڵکەکە نەبوو، بەڵکو ئەم ناوچەیە ناوچەیەکی سەرەکی بوو بۆ پێشمەرگە ،چونکە کەناری زێی بچووك شوێنێکی گرنگی پێشمەرگە بوو بۆیە ڕژێم ئەم ناوچەیەی هەڵبژارد بۆ دەست گرتن بەسەر کێڵگە نەوتیەکانی شیواشۆك و دابڕانی ئەم ناوچەیە ناوچەیەکی زۆر گرنگ بوو بەتایبەت کە دەکەوێتە هەر سێ پارێزگای (کەرکووك ، سلێمانی ، هەولێر) لەرووی سیاسی و سەربازیەوە گرنگ بوو. بۆیە ڕژێم زۆر تەرکیزی لە دەست بەسەردا گرتنی کەناری زێی بچووك و دەشتی کۆیە دەکرد، چونکە پردی پەیوەندی بوو لەنێوان پێشمەرگەو خەڵکی گوندەکانی ئەم دەڤەرە.[2]

---

(١) پ.دلاوەر عبدالعزیز : س . پ ، ل ١٥٠ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ: شایەد حالکی ئەنفال (مستفا محمد نجم) تەق تەق، ٢٠٠٨/٢/٢٢ ز .

لەسنوری ئەنفالی چواردا بەتایبەت لە دەڤەری دەشتی کۆیەو تەق تەق بەرگری باشی پێشمەرگە هەبوو بە یارمەتی خەڵکی گوندەکان، بەڵام جاشەکانی قاسم ئاغا ڕۆڵی سەرەکیان بینی لە ئەنفالکردنی ئەم ناوچەدا، بۆ یەنێمە لێرەدا ڕۆڵی پێشمەرگە لەم دەڤەرە دەخەینە ڕوو، هێزەکانی حکومەت و هێزی پێشمەرگە لە چەند شوێنێك لە دەوروبەری تەق تەق شەڕ ڕوویدا، بەتایبەت هێزی پێشمەرگە لەم شەڕەدا ئازایەتی باشیان نواندوپێشڕەوی هێزەکانی دوژمنیان بۆماوەیەك ڕاگرت.(١)

بەرزایی تەکەڵتوی ڕۆژهەڵاتی تەق تەق شوێنی ڕووبە ڕوو بوونەوەی پێشمەرگەو دووژمن بوو کە شەڕێکی زۆر سەخت ڕووی دالەنێوان هێزی پێشمەرگەو هێزی فەرماندەی پاراستنی نەوت و جاشەکان،ئەم داستانە قارەمانیە نابێ لەبیر بکرێ بەڵام بەداخەوە ١٧پێشمەرگەی قارەمان لەم داستانەشەهیدبوون بۆ ماوەی چەند ڕۆژێك هێزەکانی دوژمن نەیان توانی هیچ پێش ڕەویەك بکەن بەرەوقوڵای دەشتی کۆیە هەنگاو بنێن، ئەو شەڕەی چیای تەکەڵتو ژیانی هەزاران خەڵك و پێشمەرگەی ڕزگار کرد.[٢] .

سەرئەنجام هێزەکانی ڕژێم لە ١٩٨٨/٥/٧ توانیان دەست بەسەر ناوچەکانی دۆڵی زێی بچوك و دەشتی کۆیەو دەوروبەریدا بگرن، سەرجەم خەڵکی ئەم سنورە ئەنفال کران سەروەت وسامان وماڵیان لەلایەن جاشەکانەوە بەتاڵان بران وزەویەکانی ئەم دەوروبەرەی کەناری زێی بچووك کەڕەزو باخ بوو، سوتێنراو گوندەکانی لەگەڵ زەوی داتەخت کرد، بۆیە دوای تەواوبوونی ئەنفالی دۆڵی زێی بچوك ودەشتی کۆیە شوێنی حەشارگەی پێشمەرگە نەماو باری سیاسی کورد گۆڕانکاری بەسەر داهات، گرنگ ترین شوێنی پێشمەرگە دەستی بەسەرداگیرا، لەئەنجامدا هێزەکانی ڕژێم دەست بەسەر کێڵگەنەوتیەکانی شیواشۆك ودەست بەسەر ڕێگەی سەرەکی (هەولێر، کۆیە، کەرکوك، سلێمانی) دا بگرێت، بۆیە دەتوانین بڵێین لە ڕووی سیاسی وسەربازییەوە گەورەترین زیان بەپێشمەگە کەوت.[٣]

---

(١)چاو پێکەوتن لەگەڵ:(مستفا محمد نجم)شایەت حاڵی ئەنفال،تەق تەق،٢٠٠٨/٢/٢٢ .

(٢)شۆڕش حاجی ڕەسوڵ:س.پ،ل١٠٦ .

(٣)مەلا شاخی:س.پ،ل١٦ .

لە ڕاستی دا مستەشارەکان درۆیان کرد، یان با بڵێین بەڵێنیان دا کەوا پایەو شوێنیان شیاوی بەڵێنیکی ئاوها نەبوو، دواجار دەبێ لێرەدا باسی ڕۆڵی پێچەوانەی هێزەکانی جاش بکەین لەسەر وەختی ئەنفالدا، وەك بەژداری سەرەکی لە تاوانی ئەنفالدا ، گومانی تێدا نیە کە ئەوان بەژدار بوون لە کوشتن و لەناوبردنی (١٨٢٠٠) خەڵکی بێتاوان فەوجەکانی جاش ئەرك و فەرمانی سەرەکی ئەنفالیان پێ سپێردرابوو پێشڕەوی و پاراستنی ئەو هێزانەی ڕژێم بوون بۆ گوندەکان و قوڵایی ئەشکەوتەکان زانیاری تەواویان بە سوپای ڕژێم دەگەیاند.[1]جاشەکانی (قاسم ئاغا و، میرزا ، حاجی عەلی، مەلا عوزێر ، مەمند قەشقەیی، عبد قەرەناوی) ڕۆڵی سەرەکیان بینی لە ئەنفالی دۆڵی زێی بچوك ودەشتی کۆیەو تەق تەق دا بۆیە لێرەدا ناویان دەبەم، چونکە ئەوان نەبوونایە ئەو خەڵکە زۆرە ئەنفال نەدەکرا، تا ئێستاش ئەو تاوان بارانە دەست گیر نەکراون تا بە سزای خۆیان بگەیەنرێن، جاشەکان ڕاستەوخۆ سودیان لە بەڕێوەچوونی ئەنفال وەرگرت پڕبەپێستی واتای قورئانیەکەی (تاڵان کردنی کافران) وەك خۆدەرخستنێك بۆ ئەوەی فەرماندەکانی سوپا لێیان ڕازی بێت.[2]

جاشەکان قەولیان پێدرابوو لە پرۆسەکانی ئەنفالدا گرتنی خەڵك بۆ ڕژێم بەتاڵان بردنی سەروەت و سامانی گوندەکان بۆ جاشەکان سەرەڕای سوتانی ڕەزو باخەکان وە بەکارهێنانی زەویە کشتوکاڵیەکان بۆ سەرۆك جاشەکان، بۆ نموونە قاسم ئاغا زۆربەی زەویەکانی دەشتی کۆیەی بۆخۆی بەکاردەهێنا کەس نەی ئەتوانی بڵێ من خاوەن زەویم، حەزم کرد لەم باسەدا جاش وەك سەبەبی سەرەکی ئەنفال دابنێم، چونکە ئەوان ماڵی کوردیان وێران کرد ئەوان باب و خوشك و براکانی ئێمەیان ڕەوانەی بیابانی خواروو کرد ئەوان ئێمەیان بێ باوك کرد کەچی زۆربەیان ئێستا لە پۆستەکانی حکومەت دەسەڵاتدارن ئێمەش کرێکار.

(١) میدڵ ئیست وۆچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،و.سیامند مفتی زادە،س.پ.، ل ٢٩٢

(٢)هاوڵاتی:لیستە ناوی تۆمەت بارە کوردەکانی پرۆسەی ئەنفال ،ڕۆژنامەی هاوڵاتی ،ژ.(٣٣١) ،چوارشەمە ٢٠/٦/٢٠٠٧،ل١٧

باسی دووەم:-

ئاکامەکانی ئەنفال لەڕووی ئابووریەوە:

لە کەژێکی بەهاردا لەکاتێکدا سرووشت لە کوردستان وردەوردە بزەو جوڵەی ژیان دەهات ـە ناو گیانی، خەڵکی خەریکی ژیانی ئاسایی ڕۆژانەی خۆیان بوون، لەوڵاتی دێرینی سەدان ساڵەی باوباپیران، بەڵام لەم ڕۆژانەدا هەورێکی ڕەش کوشندە و سامناك باڵی بەسەر ئاسمانی هەرێمی کوردستاندا گرتەوە. ڕق و کینەی ڕژێم بەسەر ناوچەی کوردستاندا دابەزاند، لەوکاتەدا ڕژێم ناوچەکانی هەرێمی دایە بەر شاڵاوی بەناو ئەنفال سەدان هەزار مرۆڤی بێتاوانی کوردی لە گۆمی خوێندا نقوم کرد.[1] دێهاتەکانی کوردستانی لە وڵاتی دایکدا وێران کرد، هەر بۆیە پرۆسەی ئەنفال بەتەنیا زیانی گیانی لێنەکەوتەوە، بەڵکو زیانی ماددی و مەعنەوی زۆری لێکەوتەوە ئەوناوچانەی بە ڕوخانی ژێرخانی ئابووری کوردستان و ئیفلاس بوونی خەڵکی گوندەکان.[2] لە ئەنجامی سوتانی ڕەزو باخەکان بە تاڵان بردنی مەڕو ماڵات ووشك کردنی کانیاوەکان چۆڵ کردنی گوندەکان، ئەمانە بوونە هۆی خراپ بوونی باری ئابووری کوردستان، ئەگەر سەرنجێك بدەینە پێش ڕوودانی پرۆسەی ئەنفال بەووردی، ئەوا دەبینین خەڵکی گوندەکان بەکشتوکاڵ کردن و بەخێوکردنی ئاژەڵداریەوە خەریك بوون بەئاشکرا دیارە ئابووری کوردستان بە پلەی یەکەم پشتی بە کشتوکاڵ و ئاژەڵداری بەستبوو، واتا ئابوری کوردستان لەسەرپێی خۆی وەستابوو، چونکە

بەشێکی زۆری ناوچەکانی کوردستان بەتایبەتیش ناوچەی دۆڵی زێی بچوك دەشتی کۆیەو شوان وشێخ بزێنی وبەستی شەرغەوتەواوی ئەم بەرو ئەوبەری کەنارزێی بچوك، شوێنی گرنگی بەروبومی کشتوکاڵی بوون، بۆیە ئەم پڕۆسەی ئەنفالە ئەو سەروەت و سامانەی کەخەڵکی گوندەکان بەدرێژایی ژیانی ڕۆژنەیان وەدەستیان هێنابوو لە پڕۆسەی ئەنفال بە تالآن بران و ئابووری گوندەکان و خەڵی هاتە سەر سفر.[٣]

(١) میدڵ ئیست وۆچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،و.سیامند مفتی زادە،سەرچاوەی پێشوو، ل٢٤٥.

(٢) سالار حەمەسور باسیرە: هەڵەبجەو ئەنفال ،چاپی یەکەم،چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ،سلێمانی ،٢٠٠٣،ل ٤٩.

(٣) شێخ صدیق : کاریگەری ئەنفال لەسەر دەروونی کۆمەڵایەتی پاش ماوەی ئەنفالەکان ،گۆڤاری سەنتەری برایەتی،ژ.٢٤، سالی ٢٠٠٢،ل٢١٨.

دیاره پرۆسەی ئەنفال زیاتر لە ناوچە گوند نشینەکاندا روویدا ، چونکە ئەم گوندانە شوێن و لانکەی پێشمەرگە بوون زۆربەی بارەگاکانی پێشمەرگە لەم ناوچانە بوون بۆیە ئاسەواری پرۆسەی ئەنفال زیاتر لە گوندەکاندا بەدیار دەکەوێ بەتایبەت لەسەر کشتوکاڵ و لەوەڕگاو ئاژەڵداری سوتاندنی ڕەزو باخەکان کە هەرچی داهاتی گوندەکان بوو لەم شاڵاوەدا لەناو چوون، دەتوانین بڵێین شاڵاوی ئەنفال زیانێکی ماددی و مەعنەوی گەورەی بە گەلی کورد گەیاند کە تاسەر ئێسقان بەناخی کوردا ڕۆچووە.(١)

شاڵاوی ئەنفال ئەوەندە گەورەبوو هێندەی نەمابوو میللەتی کورد تێدا لەناو بچێ ئەو ڕەگەزەی چیا نشینەکان کە نەتەوەیەکی زوولم لێکراوی دەستی رژێمە یەك لەدوای یەکەکانی عێراق، بێگومان لەناوبردنی هەزاران گوندو شارو شارۆچکەو سوتاندنی سەدان پارچە زەوی دارستان و بە هەزاران سەر لە ئاژەڵ و مەڕو ماڵات لەناو بران و بە تالاَن بران لەلایەن جاشەکانەوە، بۆیە ئەنفال چەند زیانی گیانی لێکەوتەوە بگرە زیاتر لەوە زیانی ماددی لێکەوتەوە کە بەچەندان ملیار دۆلار مەزەندە دەکرێت، جگە لە لەناوبردن و بە تالاَن بردنی دوو ملیۆن سەر مەڕو ماڵات بە ئاژەڵی کێویشەوە.(٢)شاڵاوی ئەنفال و کیمیا بارانکردنی ناوچەکان بەتەنیا زیانی ماددی گیانی لێنەکەوتۆتەوە، بەڵکو کارەساتێکی ژینگەیی سایکۆلۆژی گەورەبوو کە بووە هۆی شێواندی ڕووالەتی گیانداری و ڕووەکی لە ناوچەکە، بووە هۆی لەناوبردنی ڕووبەرێکی فراوانی زەوی کشتوکاڵی کە ڕۆڵی هەبوو لە ژینگەی کوردستان بووە هۆیی تاراندن و تۆقاندنی باڵندە کێویەکان وە سوتاندنی گژوو گیاو سەیرانگاکان، کوێرکردنەوەی سەرچاوەی ئاوی کانیاوو بیروو کاریزەکان کەکوردستان دەوڵەمەندە بەئاوی سروستی بەتایبەت ئاوی سەرزەوی

کەرۆلێکی گرنگ دەبینێت لەبرەوپێدانی ئابوری کوردستان لەدانەوێڵەو سەوزەو میوە، چونکە دۆڵی زێی بچوك تەواوی زەویەکانی بەراوە بەهۆی کاری گەری ئاوی بەستی دووکان کەبەم ناوچەیەدا ڕێدەکات، ئەمەجگەلەسامانی ماسی کەزێی بچوك دەوڵەمەندە بەسامانی ماسی بەتایبەت بۆگەندەکانی لێوار ئەم روبارە سودێکی ئیجگار گەورەی هەیە لەڕاوکردنی ماسی وبەخێوکردنی ئاژە ڵ وپەلەوری جۆراوجۆرلەکەنارزێی بچوك بەتایبەت دەشتی کۆیەو تەق تەق وشوان وشێخ بزێنی .(٣)

(١) ئەیاد کەمال : تاوانی ئەنفال و پاش ماوەی ئەنفال لەنێوان ژیان و سزراغێك بۆ ئاینده،گۆڤاری ئەنفال،ژ.٢،سلێمانی ،٢٠٠١،ل٤

(٢) یووسف معروف دزەیی: تاوانی ئەنفال بەرامبەر کورد ،گۆڤاری سەنتەری برایەتی ،ژ.١٩،هەولێر ،بەهاری ٢٠٠١ ،ل٤٣ .

(٣) دێدەوان یعقوب:ئەنفالی چواروبادکردنەوەیەکی جیا،یادنامەی کوردستانی نوێ،ژمارە٥٧٦٩،لە٤/٥/٢٠١٢،ل٧.

دۆڵی زێی پچووك بەدرێژایی ئەم بەرو ئەو بەری کـەناراوی زێیەکەپڕلـەزەوی کشتوکاڵیە واتە خەڵکی ئەو گوندانەی کە هەڵکەوتـەی جوگرافییـان لەسـەر ئەم ڕووبارەیە بە کشتو کاڵی و ئاژەڵ دارییەوە خەریکن کە دەشتی کۆیەوتەق تەق وگوندەکانی دەوروبەری پشت بە کشتوکاڵ دەبەستن، لە بـواری ئـابووری دا ئەم ناوچەیە بەبڕبڕەی پشتی کشتوکاڵی هاوینەی هـەرێم دادەنرێـت کـە جۆرەها کشتوکاڵی وەك (سـەوزەو میـوەو، گـەنم و جـۆ، لۆکـە کـونجی) لێ دەکرێت، سەرەڕای ئەو پانتاییە گەورەیەی کە بۆ ڕەزوباخ تەرخان کـراوە لـە جۆرەکـانی(قەیسـی، هـەنجیر، هـەڵوژە) و سـەرەڕای بـەخێوکردنی چـەندان مێگەلی مەڕومانگا لە گوندەکانی ئەو دەڤەرە کە بەژمارەیەکی یەکجار زۆر لەقەڵەم دەدرێت.(١)

لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا کە ئەم ناوچەیە بەر شاڵاوی ئـەنفالی چـوار کـەوت، گەورەترین و زۆرترین زیانی ماددی و گیانی بەرکەوت لـەڕووی ئابووریـەوە ناوچەی دۆڵی زێی بچوك و دەشتی کۆیەو تەق تەق و ددەوروبەری کـەخاوەنی زۆرترین ژمارەی ئاژەڵ و مەڕو ماڵات بو کـە بـە (٤٠٠٠) سـەر مەزەنـدە دەکرێ، بە تالآن بران وە زەویە کشتوکاڵیەکان سـوتێنران ڕەزو باخـەکان و کانیاوەکان وشك کران، بەتایبەت لەو کاتەدا کـە خـەڵك خـەریکی شـینایی کردن بوو لە زەویە کشتوکاڵیەکانی کەنار زێی بچووك بۆیە زۆربەی خەڵکەکە ئەنفال کران، چونکە شوێنی خۆحەشاردانیان نـەبوو وە ڕژێمـیش چـەمەکانی دەسوتاند بۆ ئەوەی خەڵك خۆی تێدا حەشار نەدات، لەوکاتەدا سەرانی ڕژێـم ئاوی دەریاچەی دووکانیان بەردایەوە بۆ ئەوەی خەڵکی گونـدەکانی ئەمبـەو ئەوبـەری زێـی بچـووك هاتووچـۆکردنیان لێببڕێـت و زۆربـەی زەویـە کشتوکاڵیەکان بوون بەژێر ئـاوەوە، زیـانێکی زۆری بـە ناوچـەی کـەنارزێی

بچوك بەتایبەتیش دەشتی کۆیەو تەق تەق و گوندەکانی دەوروبەری گەیاند، کە بە ووتەی لقی کشتوکاڵی تەق تەق بە بڕی ١٠ ملیۆن دینـاری ئـەوکات مەزەندە دەکرێت.(٢)

بۆیە دەتوانین بڵێین ناوچەی دۆڵی زێی بچوك بەگشتی ودەشـتی کۆیــەو تــەق تەق و دەوروبەری گەورەترین زیانی مــاددی بەرکــەوت لــەڕووی ئابووریــەوە بەتەواوی ئابووری ناوچەکە بەرەو خراپی ڕۆیشت سەرەڕای ڕاگــوێزانی خــەڵك بــۆ ئۆردوگاکــان و بەجێهێشــتنی زەویــە کشــتوکاڵیەکان و ئــیفلاس بــوونی ئابووریان.

(١) دیدەوان یەعقوب :ئەنفالی چوارویادکردنەوەیەکی جیا،یادنامەیـەکی کوردسـتانی نـوی بۆیـادی ئـەنفالی چـوار ،ژمارە٥٧٦٩،لە٢٠١٢/٥/٤،ل٧.

(٢) میدڵ ئیست ووچ: جینۆساید لە عێراقـدا پـەلاماری ئـەنفال بۆسـەر کـورد،و.محمـد حمـە صـالح ،سەرچـاوەی پێشوو،ل٢٥١.

باسی سێیەم :-

ئاکامەکانی ئەنفال لەڕووی کۆمەڵایەتیەوە .

ئاشکرایە پرۆسەی ئەنفال لە بیری گشت کوردان هاوتای قڕکردن و کۆمەڵ کوژیە، ئەنفال کۆدێکی سەربازیە بۆ ئەو زنجیرە شاڵاوە بەر فراوانەیە کە سوپای عێراق لەنێوان ٢٣ ی شوبات تا ٦ی ئەیلولی ساڵی ١٩٨٨ لە دژی میللەتی کورد بەئەنجامی گەیاند ،بۆسەر ئەو ناوچانەی هەرێم کە ڕژێم بە ناوچەی قەدەغەکراو سەیری دەکرد ، شاڵاوەکانی ئەنفال چەندناوچەیەکی جیاجیای گرتەوە کە ڕژێم مەبەستی تایبەتی خۆی هەبوو ،بۆهەرناوچەیەك جۆرەبەرنامەوشێوازی تایبەتی خۆی بۆدانابو کەلەگەل سروشتی ناوچەکان بگونجایەبۆئەوەی زۆرترین مرۆڤی کورد لەناو ببات.[1] لە پاش تەواو بوونی پرۆسەی ئەنفال چەندان ئاکامی خراپی لێکەوتەوە لەڕووی سیاسی و ئابووری و کۆمەلآیەتیەوە ، خەڵکی ئەو ناوچانەی کە لە ئەنفالی چواردا لە ماڵ و حاڵی خۆیان دەرپەڕێنران ئەوانەی بە پاش ماوەی ئەنفال دادەنرێن کە بەر ئەو شاڵاوە نەکەوتوون لەئۆردووگازۆرەملێ کان کۆکرانەوە، دیارە زۆربەی ئەو ئۆردووگایانەی کە ڕژێم دروستی کردوون وەك جێگایەك بۆ نیشتەجێ کردنی پاش ماوەی ئەنفال کراوەکان، هەر شوێنێك بۆخۆی ناوێکی لێنرابوو وەك (ئۆردووگای دارەتوو، ئۆردووگای بنەسەڵاوە، ئۆردووگای کەورگۆسك).[2] ئەم ئۆردووگایانەبەشێوازێکی زۆر ناشارستانیانەو ناتەندروست بنیات نرابوون کەهیچ مەرجێکی ژیانی تیانەبوو، لەوئۆردووگایانە دەچووکە (هیتلەر) بۆجولەکە دروستی کردبوون، زۆربەی خەڵکی تەق تەق و دەوروبەری کەناری زێی بچووك گوێزرانەوە بۆ ئەم ئۆردووگایانە، گەر چاوێك بەژیانی خەڵکی ئەم ئۆردووگایانە دابخشێنین دەیان و سەدان پرسیار دروست دەبێ لەناخی

مرۆڤداو برینێکی پڕ بە سۆو قوڵ لە ناخی تاکی کورد دا بەجێ دەهێڵێ. ئەم کارەی ڕژێم مەرامی تایبەتی خۆی لەپشتەوەبوو، ئەو ئۆردووگایانە بە مەبەستی ئەوە دروست کرابوون کە خەڵك تەنازوول بۆ ئەو ڕژێمە بکەن، لێرەدا چاودێریان باشتر دەکرا، چونکە هەرماڵێك هی ناوچەیەکی کوردستان بوو بۆیە خەڵك شارەزای ئەو شوێنانە نەبوو تووشی زۆر کێشەو گرفت بوون.[٣]

١- د.جبار قادر: ئەنفال دەرهاوێشتەی ڕەگەزپەرستی و تۆتالیتاریزم و کۆمەڵگەی داخراوە،گۆڤاری ئەنفال،ژ.٥،سلێمانی ،٢٠٠٤ ،ل٢٤١.

٢- میدڵ ئیست وۆچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد،و. محمد صالح یۆفیق،س.پ.، ل ٢٥٨ .

٣- ئەیاد کەمال: تاوانی ئەنفال و پاش ماوەی ئەنفال لەنێوان ژیان و سۆراغێك بۆ ئاینده ،گۆڤاری ئەنفال ،ژ.٢ ،سلێمانی ٢٠٠١ ،ل٤ .

پاش ئەوەی ئەو خێزانانە خزێنرانە ئۆردووگاکانەوە هیچ کام لەپێداویستییەکان بۆئەم ئۆردوگایانە دابین نەکرابوو وەك خوێندنگا ئاوی خواردنەوە بنکەی تەندووستی ئەمانە هەموو کێشە بوون سەرەڕای ئەوەی خەڵکی گوندەکان لەگەڵ ئەو شوێنانە ڕانەهات بوون پێشتر لەژینگەی تایبەت بەخۆیان بوون بۆیە لێرەدا توشی زۆر گرفت بوون ئەویش گۆڕینی پیشەکەیان بوو لە کشتوکاڵی وئاژەڵداری بۆ کرێکاری کە ئەویش زۆر بەزەحمەت دەست ئەکەوت، بێگومان ئەم گۆران کارییە کاریگەری سلبی هەبوو لەسەر بارودۆخی دەروونی و کۆمەڵایەتی پاشماوەی ئەنفال بەتایبەت ژنان، چونکە بەشێکی زۆری ئەو ژنانەی کەمێردەکانیان ئەنفال کرابوو بژێوی ژیانیان بۆ خێزان ئەرکی سەرشانی ژنان بوو.[1] ئەو خیزانانە یا ئەوا دەستەو ئەژنۆ دائەنیشتن یان چاوەروانی مەرگ بکەن یان دەبوایە بۆبژێوی خێزانەکانیان هەوڵیان بدایە، بەڵام گەڕان بەدوای نان پەیداکردن لەوکاتەدا زۆر مەترسی داربوو، چونکە خەڵك لەژێر چاودیری ڕژێم دابوو لەلایەك، لەلایەکی تریشەوە گرفتی کۆمەڵایەتی زۆری بەدواداهات زۆرجار دەبووە هۆی لەدەست دانی کەسایەتی بەتایبەت ئافرەتان دەترسان بکەونەقسەو توانجی خەڵك کە ئەم شتانە زۆر لەناو کۆمەڵگەی عەشایەری کورد باوە .[2] چونکە ژنان سەربەستییەکی تەواویان پێنەدراوە لە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی دا، بەتایبەت خەڵکی گوندەکان کە لە کۆمەڵگا زۆرەملێکان دەژیان، بۆیە زۆر جار بۆ بژێوی ژیان پەنایان دەبردە بەر کاری خراپ

لەلایەن کەسانی نەفس نزمەوە سوکایەتیان پێدەکرا بەرامبەر پێدانی مەبلەغێکی کەم لە پارەو شتوومەك، ئەگەرکارەساتی ئەنفال نەبوایە مرۆڤی هەرگیز لەپیناوپارەو شتومەك چۆك بۆنەیارانی دانانەوینیت، بەلام ئەوە چەرخی رۆژگارە واگەرایەوە کوردی بەم مەینەتیە گەیان، کەتائەمرۆش کەسوکاری ئەنفال کراوەکان ئیش وئازاری ئەوتاوانەیان بەروخسارەوەماوە بەداخەوە حکومەتی کوردی دوای ٢٢سالّ لەحکومرانی، نەیتوانی ئاوریکی تەواویان لێبداتەوە.

(١) تەها سایمان : کاردانەوەی پەلاماری ئەنفال لەسەر ژنان ،گۆڤاری ئەنفال ، ژ.٣، سلێمانی ٢٠٠٢ ،ل٩١

(٢) ئەیاد کەمال : ئاوانی ئەنفال و پاشماوەی ئەنفال لەنێوان ژیان و سۆراغێك بۆ ئاینده ، گۆڤاری ئەنفال ، ژ. ٢، سلێمانی ٢.٠٠١ ، ل٥.

کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال هەموو ئەوانەی کە لە شاڵاوەکەدا ڕزگاریان بوو، دونیایەك کێشەو گرفتی سایکۆلۆژیان بۆ دروست بووە، سایکۆلۆژیەت لەناو پاشماوەی ئەنفالەکان دەگەڕێتەوە بۆ کاردانەوەی شاڵاوە دڕندانەکەی بەعس کە بۆهەر خێزانێك دەیان کێشەی جۆراوجۆری بۆ دروست کردوون .(١)

ڕەنگە لە هەر خێزانێك کێشەو گیروگرفتی جۆراوجۆر دروست بووبێ ئەویش بەهۆی ڕانەهاتنی پێشووتری لەگەڵ ژینگەی لەوجۆرە، دیارە لەدەست دانی گوندەکانیان و چۆڵ کرنی شوێنی نیشتەجێ بوونیان بەزۆر نیشتەجێ کردنیان لە ئۆردووکاندا سەرەڕای نەبوونی بێکاری و بژێوی ژیانیان و شوکردنەوەی ژنە ئەنفالەکان کە ئەمانە کۆمەڵێك پرسیاریان دروست کردووە لە هزری پاشماوەی ئەنفالەکان.(٢) بۆیە زێدەڕۆیی نیە گەر بڵێین نەخۆشییە دەروونییەکانی کەسوکاری ئەنفال کراوەکان بەڕێژەی نەخۆشییە جەستەییەکان یەکسانن، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ لە زیاد بووندایە، زۆربەی ئەو منداڵانەی کە باوکیان ئەنفالە لە خوێندن دابڕاون خەریکی کارکردنن بۆ بژێوی ژیانیان وەزۆربەشیان کاری قورسیش دەکەن، یان زۆربەی ئەو کچانەی منالَن دایکیان نایان نێرێت بۆ کارکردن لەبەر قسەی خەڵك کەچی بژێوی ژیانیان زۆر خراپە و کەس نیە ئاوڕیان لێبداتەوە، ئەو موچەی هەیانە بەشی بژێوی ژیانیان ناکات.(٣)ئەمانەوچەندان کێشەی تر کەمنالانی ئەنفال کراو پێوەی دەناڵێنن لەم ڕۆژکارەدا کە٢٢سال بەسەر ئەو شالاوەدا تیدەپەریت کەچی تاکو ئیستا حکومەتی کوردی بەخەیالیشیدا نەهاتووە کەمنالانی ئەنفال کراوو کەسووکارەکانیشیان دەبیت کەتەواوی پیداویستی ژیانیان بۆدەستەبەربکریت، وەك ئەرکی سەرشانی حکومەت، چونکەئەوان بوونەهۆی

ناسینی کیشەی کورد بەجیهانی دەرەوە کەئەمرۆی کوردستان بەخوینی ئەو شەهیدانە هاتۆتەبەرهەم. کەحکومەت وپەرلەمان وچەندان زانکۆو پەیمانگاو خویندنگای هاوچەرخە، بۆیە دەبوو حکومەت ئیمەی منالّی ئەنفال تەواوی داواکاریەکانمان جیبەجیّ بکرایەو ئیمەش لەباشترین زانکۆکانی جیهان وەربگیّین بۆتەواوکردنی خویندن.(٤)

---

(١) شیّخ صدیق : کاریگەری ئەنفال لەسەر لایەنی دەروونی و کۆمەلاّیەتی پاشماوەی ئەنفالەکان ، گۆڤاری سەنتەری برایەتی ، ژ.(٢٤)، هەولیّر ٢٠٠٢، ل٢٢١ .

(٢) ئەلوەند عبدالغفور حسن : ئەنفال و گرفتە دەروونیەکانی ژنان ، گۆڤاری ئەنفال ، ژ.(٢) ، سلیّمانی ٢٠٠١ ، ل٢٥-٢٦ .

٣ -تەهاسلیمان:کاردانەوەی پەلاماری ئەنفال لەسەرژنان،گۆڤاری ئەنفال ،ژمارە٣،سلیمانی ٢٠٠٢،ل٤.

٤ -چاوپیکەوتن لەگەلّ (سەرکەوت فائق)قەرەناو،٢٠٠٨/٤/٢٠،لەدایك بووی ١٩٨٥،گوندی قەرەناو.

پاشماوەی ئەنفال لە ئۆردوگاکانداژیان بەسەر دەبەن دوور لەهەموو بەها مرۆڤایەتیەکان هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەکرا، سەرەڕای کێشەی دەروونی ومادی کەبەدەسیەوە دەیان ناڵاند، بۆیە دەتوانین بڵێین ئەنفال بووە هۆی سەرهەڵدانی سەدان کێشەو گیروگرفت لەناو خێزانی کورد کەتا ئەمڕۆش گەلی کورد پێوەی دەناڵێنن، بۆیە مرۆڤی کورد بەتایبەت پاشماوەی ئەنفالەکان، لە ئۆردوگاکان کێشەی ژن وژنخوازی سەری هەڵدا کەزۆر کەس دووچاری ئەم گرفتەبوون سەرەڕای نەبوونی کار کردن لەگەڵ نەبوونی خزمەتگوزاری کەزۆربەی ئەو خێزانانەی لە ئۆردووگاکان بوون دەیگێڕنەوە کە مردنیان زۆر پێباشتر بووە لە ژیانیان لەو ئۆردووگایانە.[1]

ئەنفال ئەو زامەی کە هەرگیز لە جەستەی کورد دەرناچێ زامێکی قووڵە کە مرۆڤی کورد تا ئەمڕۆش پێوەی دەناڵێنێ بۆتە هۆی سەرهەڵدانی سەدان لەو کێشانەی کە پێشتر باسمان کرد، بۆیە دەمەوێ باسی ئەو زامە بکەم کە لە دڵی منداڵانی ئەنفال کراودا هەمیشە نازاریان دەدات، ئەوان خۆیان بەسوك دێتە بەرچاو بەرامبەر ئەو جاشانەی کە دایك و باوکی ئەوانیان ئەنفال کرد، کەچی ئێستا منداڵەکانیان لەوپەڕی ژیان دەژین، بەڵام کچ و کوری ئەنفال کراوەکان پەراوێز خراون، تا ئەمڕۆش گوزەرانی کەس وکاری ئەنفال کراوانی کوردستان لەپەڕی نەهامەتیدا دایە ژیانیان زۆر لەبارێکی نالەباردا بەسەر دەبەن کەچی کوردستان ئازادە.[2]

(١) کارا فاتح : ئەنفال ووشەیەکی ئاسان بەکارهاتووە یان کەرەسەیەکی فیکری ، گۆڤاری ئەنفال ، ژ.(٢) ، سلێمانی ٢٠٠١، ل١١-١٢

(٢) صلاح حسن : عەرعەری نیشتمانی دووەمی کورد ، سالنامەی عەرعەر ، ژ.(٢) ، ساڵی دووەم ،سلێمانی ، ١٤/٤/ ٢٠٠٧،ل١٨

مەلا شاخی:ئەنفالی خاڵخالان،چاپی یەکەم ،چاپخانەی دارناز،سلێمانی،٢٠٠١،ل١٠-١٣.

ژمارەی گوندە وێرانكراوەكان لەقۆناغی ئەنفالی چواردا			١
ژمارەی گوند	ناحیە	قەزا	ژ
٦١	شوان	ناوەندی پارێزگای كەركوك	١
٢٣	پردێ		
٧٥	ئاغجەلەر	چەمچەماڵ	٢
٤٠	سەنتەری قەزا-ئاشتی سیگردكان	كۆیە	٣
٧٢	تەق تەق -قەرەناو		
٢٦	شۆڕش		
٢٤	خەلەكان -سورداش -پیرە مەگرون	دووكان	٤
٣٢١	كۆی گشتی		

٢	ژمارەی سەرجەم ئەوکەسانەی لە قۆناغی چوارە مدا ئەنفال کران			
ژ	شوێن	نێر	مێ	ژمارەی ئەنفال کراوەکان
١	قەلاسێوکەو ناغجەلەر	٧٦٢	٢٨٧	١٠٤٩
٢	دۆڵی سورداش –دوکان	١١٦	٢٦	١٤٢
٣	شوان	٣٠٩	٧٦	٢٨٥
٤	شێخ بزێنی سەروو	٩٧٧	٦٨١	١٦٥٨
٥	شێخ بزێنی خوارو	٥٩	٣٣	٩٢
٦	تەق تەق ودەوروبەری	١٥٣	٤٦	١٩٩
٧	کۆیەودەوروبەری	٤٧٨	١٦٤	٦٤٢
	کۆی گشتی	٢٨٥٤	١٣١٣	٤١٦٧

ئەنجام

لە دووتوێی ئەم توێژینەوەیەدا گەیشتووینە ئەم ئەنجامانەی خوارەوە:-

١- پرۆسەیەکی نەخشە بۆدارێژراو و خۆ بۆ ئامادەکراوی هەمەلایەنە بوو بە مەبەستی سڕینەوەو لەناوبردنی مۆرکی نەتەوایەتی میللەتی کورد و لەناوبردنی هەموو ڕوکاڵ و شوێنەوارێکی ناسنامەی میللەتی کورد.

٢- شاڵاوەکانی ئەنفال کۆمەڵێك عەمەلیاتی لەنکاو و کتوپڕ نەبوو کە بەشێوەیەکی سادەو ئاسایی لەلایەن ڕژێمەوە پیادە کرابێ، بەڵکو ئەنفال زادەی درێژکراوەی ئەوتاوانانەی ڕژێمە کە بەردەوام بەر لە کارەساتی ئەنفال پیادەی کردوون، کەواتا ئەنفال بەشێکە لە جینۆسایدەکانی گەلی کورد .

٣- بەکارهێنانی ووشەی ((ئەنفال)) بۆ ئەو پرۆسەیە بۆ شەرعیەت دان بوو بۆ کارە دزێوەکانیانوو، بۆ ئەوەی ڕای وڵاتانی دەوروبەر بەلای خۆیدا ڕابکێشێت ، وە بۆ پیرۆزکردنی تاوانەکانی، لەلایەکی دی بۆ چاوبەستکردن لەوڵاتان، چونکە جینۆساید سزای نێودەوڵەتی لەسەرە .

٤- سەرەڕای لەناوبردن و زیندەبەچاڵ کردنی هەزاران مرۆڤ ، بەردەوام لە زیندانەکاندا ئازار دراون و لە هەوڵی تێکشکاندنیان بوونە و سوکایەتی بە کەرامەتیان کراوەو، بەردەوام دەست درێژی ناموسی کراوەتە سەر ئافرەتان ، وە بەشێکی زۆر لە ئافرەتە گەنجەکانیش فرۆشراون بە ڕەفیق حیزبیەکان و هەندێکیشیان بە وڵاتانی دەوروبەر.

٥- ئەگەر ئەنجامی شاڵاوەکانی ئەنفال بخەینە ژێر یاسای مافی مرۆڤ و لەگەڵ پەیماننامەی قەدەغەکردنی جینۆساید (١٩٤٨)، ئەوا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە ئەم هێرش و شاڵاوانە پێچەوانەی هەر هەموو بەندەکانی ئەم یاساو پەیماننامەیەن کە ڕژێمی عێراق خۆشی بەڵێنی قەدەغەکردنی داوەو مۆری کردوون.

لیستی سەرچاوەکان

یەکەم: سەرچاوەکان بە زمانی عەرەبی

١- قورئانی پیرۆز : سورەتی ئەنفال، ئایەتی (١).

دووەم: سەرچاوەکان بە زمانی کوردی:-

٢- ابوبکر محمد حاجی (مەلا شاخی): ئەنفالی خاڵخالآن، چاپی یەکەم ، چاپخانەی ناز، سلێمانی ، ٢٠٠١ز

٣- ابوبکر محمدحاجی (مەلاشاخی): ئەنفالی رەش، چاپی یەکەم ،چاپخانەی کارۆخ ،کەرکوك ٢٠٠٧.ز

.٤ - جمال فەتحوڵا تەیب: کۆیە لێکۆلینەوەیەکی مێژووی، سیاسی، کۆمەڵایەتی، بڵاوکراوەی مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی.ن.ك)سلێمانی ٢٠٠٦ز.

٥- دەرسیم دیبەگەیی: ئینسکلۆپیدیای تاوانبارانی ئەنفال وکوردۆساید کردنی گەلی باشوری کوردستان، چاپی یەکەم هەولێر٢٠١١ز.

٦- تەها سلێمان لە پەراوێزی ئەنفالدا، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەندان، سلێمانی، ١٩٩٩ز.

٧- پ.دلاوەر عبدالعزیز: لۆبیکردن بۆ نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٧ز

٨- زیاد عبدالرحمن: تونی مەرگ، هێرشەکانی ئەنفال لەبەڵگەنامەکانی رژێمدا، چاپی یەکەم، تەورێز، ١٩٩٥ز

٩- سالار حەمە سور باسیرە: هەڵەبجەو ئەنفال، چاپی یەکەم ،چاپخانەی وەزارەت رۆشنبیری، سلێمانی ، ٢٠٠٣ز.

١٠- شۆرش حاجی رەسول: ئەنفالی کورد و دەوڵەتی عێراق، چاپی دووەم، چاپخانەی شڤان، سلێمانی، ٢٠٠٣ز.

١١- شەوکەتی حاجی مشیر: کارەساتی کیمیا بارانکردنی هەڵەبجە لەبەهاری١٩٨٨، چاپی یەکەم، سلێمانی ١٩٩٩ز.

١٢- عەدالەت عومەرسالح: ئەنفال وئافرەتی کورد، چاپی یەکەم ،چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر٢٠٠٣ز.

١٣- میدڵ ئیست ووچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد، د.سیامند مفتی زادە، چاپی یەکەم، چاپخانەی خاك، سلێمانی ، ١٩٩٩ز.

١٤- میدڵ ئیست ووچ: جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد، و. محمد حەمەصالح تۆفیق، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارتی پەروەردە، سلێمانی ٢٠٠٥ز.

١٥- میدڵ ئیست ووچ: عێراق و تاوانی جینۆساید شالاوی ئەنفال دژی کورد ،و.جەمال میرزاعزیز،چاپی یەکەم ،بەرلین،٢٠٠٠ز.

١٦- محمد رەئوف عزیز: ئەنفال و رەهەندە سۆسیۆلۆژیەکان ، چاپی یەکەم ،چاپخانەی تیشك سلێمانی، ٢٠٠٥ز.

١٧- محمودسەنگاوی :جاش وجینۆساید، چاپی دووەم، چاپخانەی حەمدی، سلیمانی،٢٠٠٧ز.

١٨- یوسف دزەیی: ئەنفال کارەسات، ئەنجام و ڕەهەندەکانی، چاپی یەکەم چاپخانەی موکریانی، هەولێر، ٢٠٠١ز

سێیەم:گۆڤارەکان

١- ئەیاد کمال: تاوانی ئەنفال وپاشماوەی ئەنفال لە نێوان ژیان وسۆراغێك بۆ ئاینده، گۆڤاری ئەنفال، ژ.٢، سلێمانی٢٠٠١،ز.

٢- ئەڵوەند عبدالغفور حسن: ئەنفال و گرفتە دەروونییەکانی ژنان، گۆڤاری ئەنفال، ژ.(٢) ، سلێمانی، ٢٠٠١ ز.

٣- تەها سایمان: کاردانەوەی پەلاماری ئەنفال لەسەر ژنان، گۆڤاری ئەنفال، ژ.٣، سلێمانی، ٢٠٠٢ ز.

٢ د.جبار قادر: ئەنفال دەرهاوێشتەی ڕەگەزپەرستی و تۆتالیتاریزم و کۆمەڵگەی داخراوە،گۆڤاری ئەنفال،ژ.٥،سلێمانی، ٢٠٠٤ ز.

٣- خەلیل عبداللە: بەجینۆسایدکردنی گەلی کورد، بلاوکراوەی نامانج،ژ (١)،مەڵبەندی (١٤) کۆیە ،٢٠٠٧/٨/٧ ز.

٤- سیروان محمد: دەشتی کۆیەو حکایەتەکانی ئەنفال، گۆڤاری ئەنفال، ژمارە ٥،سلیمانی ،٢٠٠٤ز.

٥- شێخ صدیق: کاریگەری ئەنفال لەسەر لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی پاشماوەی ئەنفالەکان، گۆڤاری سەنتەری برایەتی ، ژ.(٢٤)، هەولێر ٢٠٠٢ ز.

٦- صلاح حسن: عەرعەر نیشتیمانی دووەمی کورد، ساڵنامەی عەرعەر ، ژ.(٢) ، ساڵی دووەم ،سلێمانی ، ١٤/٤/ ٢٠٠٧ز .

٧- کارا فاتح: ئەنفال ووشەیەکی ئاسان بەکارهاتووە یان کەرەسەیەکی فیکری ، گۆڤاری ئەنفال ، ژ.(٢) ، سلێمانی ٢٠٠١ز.

٨- لەتیف فاتح فەرەج: جاش وەك بەشیك لەمێژوی کورد، گۆڤاری ئەنفال ،ژمارە ،٥،سلیمانی ،٢٠٠٤ز.

١١- یووسف معروف دزەیی: تاوانی ئەنفال بەرامبەر کورد، گۆڤاری سەنتەری برایەتی ،ژ.١٩،هەولێر ،٢٠٠١ز.

١٢- تیشکیك لەسەرنرکەونالەی ئەنفال، بلاوکراوەیەکی بزوتنەوەی اسلامی زنجیرە(١)ل٩.

چوارەم: رۆژنامەکان

١- جمعە کانی لەلەیی: ئەنفال نەوەیەك بۆلەناوبردن، کوردستانی نوی ،ژمارە ٥٧٦٩،٤/٥/٢٠١٢ز.

٢-دیدەوان یعقوب: ئەنفالی چوارو یادکردنەوەیەکی جیا، یادنامەیەکی کوردستانی نویٚ بەژمارە٥٧٦٩،لە٤/٥/٢٠١٢.ز

٣-رەهبەر سەید برایم: ئەنفالی چوار لەرۆژ ژمێری بیرەوەری پیشمەرگایەتیمدا، کوردستانی نوی ،ژمارە ٥٧٦٩،٤/٥/٢٠١٢ز.

٣-سامی قادر ئەنفالی چوار،یادنامەیەکی کوردستانی نویٚ بەژمارە٥٧٦٩لە٤/٥/٢٠١٢.ل,٧

٤-محمد رەنجاو لەیادی کارەساتی دۆڵی بالیساندا ، کوردستانی نویٚ ، ژ.(٦٦٢) ،٧/٤/١٩٩٤ ز.

٥- هاولاتی : لیستی نـاوی تۆمـەتبارانی کارەسـاتی ئـەنفال ، ڕۆژنامـەی هـاولاتی ، ژ.(٣٣١) ، ٢٠٠٧/٦/٢٠ ز.

٦-د.سالارحمەسورباسیرە :پرۆسەی ئەنفال کارەساتیکی سروشتی نەبوو،عەرعـەر سـالی دوەم ١٤/٤/٢٠٠٧،ل١٤.

٧-یادگارعەبدولا تەنفالی چواروڕەهەندەسیاسیەکانی ،یادنامەیەکی کوردستانی نوێ،ژمارە٥٧٦٩،لە٤/٥/٢٠١٢،ل٤.

پێنجەم : چاوپێکەوتنەکان:

١. چـاوپیکەوتن لەگـەل (حسـین احمـد)تـەق تـەق ٢٠/٢/٢٠٠٨،لـەدایك بو١٩٥٣گوندی قەسرۆك.

٢- چاوپیکەوتن لەگەل(بدریە عبـدولا)تـەق تـەق٢٢ /٢/٢٠٠٨ لـەدایك بـووی ١٩٥٠گوندی خەرابە.

٣- چاوپێکەوتن لەگەل: (حسین سلیمان) تەق تـەق ٢٢/٢/٢٠٠٨،لـەدایك بـوی ١٩٤٥گوندی حاجی جردیس.

٤- چاوپێکەوتن لەگەڵ:(مصتفی محمد نجم)، تەق تەق ، ٢٢/٢/٢٠٠٨ . لەدایك بووی سالّی ١٩٦٦ کانی لەلە.

٥- چاوپێکەوتن لەگەڵ : (د. اکرەم خامۆش)،زانکۆیی کۆیە ، ٢٥/٢/ ٢٠٠٨ لەدایك بووی سالّی١٩٤٨کۆیە.

٦- چاوپێکەوتن لەگەڵ(حسـین عومـەر)تـەق تـەق، ٢٥/٢/٢٠٠٨،لـەدایك بـوی سالّی١٩٥٠سات وقەلاّ.

٧- چـاوپێکەوتن لەگـەل (حەلاوەحـەمولود)،گونـدی قـەرەناو/٢٠/ ٤ / ٢٠٠٨،لەدایك بووی سالی ١٩٧٠گوندی قەرەناو.

٨- پاوپیکەوتن لەگەل (سەرکەوت فائیق) گوندی قەرەناو ٢٠/٤/٢٠٨٨،لـەدایك بووی ١٩٨٥.گوندی قەرەناو.

٩- چاوپێکەوتن لەگەل (جومعە کانی لەلەیی)تـەق تـەق ٢٠١٢/١١/٢٠لـەدایك بوی ١٩٧٠گوندی کانی لەلە .

١٠-چاوپێکەوتن لەگەل (سـلیمان احمـد)تـەق تـەق ٢٠١٢/١١/٢٢لـەدایك بـوی ١٩٥٤گوندی ئۆمەرگومبەت.

١١-چاوپێکەوتن لەگەل (اسماعیل حمد امین علی)تەق تەق ٢٠١٢/١١/٢٣لەدایك بوی ١٩٥٤.گوندی سیگردکان .

١٢-چاوپێکەوتن لەگەل (دلیرکانی لەلەیی)تەق تەق ٢٠١٢/١١/٢٤لـەدایك بوی ١٩٥٦گوندی ئۆمەرگومبەت.

بەشی پێنجەم

پاشکۆی بەڵگەنامەو وێنەکان

بەڵگەنامەی ژمارە(یەك)

بەڵگەنامەی ژمارە(دوو)

/ / ١٩

(٢)

المدة المسموح بها [illegible] لمدة عشرة أيام لا [illegible] من اعلامنا عن مثل هذه
الحالات وإذا استوجب [illegible] هذه المدة عليهم اخذ موافقتنا هاتفيا او
برقيا عن طريق الرفيق طاهر العاني (٠) (٧) يحجز كل ما يحصل عليه مستشارو أفواج
الدفاع الوطني ومقاتلوهم ويوزع لهم مجانا عدا الاسلحة الثقيلة والساندة والمتوسطة
اما الاسلحة الخفيفة فتبقى لديهم ويتم اعلامنا بأعداد هذه الاسلحة فقط وعلى قيادة
الجحافل ان تنشط لتشجيع المستشارين وامراء السرايا والمفارز واعلامنا بالتفصيل
عن نشاطاتهم ضمن أفواج الدفاع الوطني (٠) شكر رئاسة المجلس التشريعي (٠) رئاسة
المجلس التنفيذي (٠) جهاز المخابرات (٠) رئاسة أركان الجيش (٠) محافظو (نينوى،
التأميم [illegible] ديالى، صلاح الدين، السليمانية، اربيل، دهوك.
(٠) امناء سر فروع [illegible] (٠) مديرية الاستخبارات العسكرية العامة (٠) مديرية
الامن العامة (٠) مديرية منطقة الحكم الذاتي (٠) منظومة استخبارات المنطقة الشمالية
(٠) منظومة استخبارات المنطقة الشرقية (٠) مدراء امن محافظات نينوى، التأميم،
ديالى، صلاح الدين، السليمانية، اربيل، دهوك (٠) يرجى الاطلاع والتنفيذ كل ضمن
اختصاصه (٠) انتهى.

الرفيق
علي حسن المجيد
عضو القيادة القطرية امين سر مكتب تنظيم الشمال

تەواوکەری بەڵگەنامەی ژمارە(دوو)

راگەیاندنی مەکتەبی سیاسی یەکێتی نیشتمانی کوردستان :

لەڕۆژی (٢٦ / ٣ / ١٩٨٨)وە تا ڕۆژی ١٨ / ٣ / ١٩٨٨ هەموو [illegible] پێشمەرگەی یەکێتی [illegible] جەیشی احتلالی بەعسی [illegible] (١٠) لیوا [illegible] (٢ و ٣ و ٤) [illegible] بالیستی [illegible] (١٣٠) ملم و (١٥٥) ملم [illegible] (١٢٢) ملم [illegible] دولی [illegible] کوردستان [illegible] (٧٥) [illegible] (٧٠) [illegible]

[illegible] (ی . ن . ك) [illegible] (صدام حسین) [illegible] عدنان خیر الله [illegible] (علي حسن المجید) [illegible] جەیشی احتلالی بەعسی [illegible]

[illegible] (٦٠) [illegible] (٦٢ جوتیاران) [illegible] (١ / ٣) [illegible] (٤٠٠) [illegible] (فرقەی ٢٤) [illegible] (فرقەی ٣٤) [illegible] (لیوا) [illegible] (لیوای قوات خاصەی ٦٥ و ٦٦) [illegible] (٢ و ٤ و ٥ و ٦) ـ لیوای ١٩ ـ لیوای ٢١ ـ لیوای ٣٢ ـ لیوای ٢٣ ـ لیوای ٢٥ ـ لیوای ١٦٦ ـ لیوای ٤٢٨ ـ لیوای [illegible] ـ لیوای ٤٤٥ [illegible] (٢٤) [illegible] (١٩٨٥) [illegible]

[illegible] (٢٧) [illegible] کوردستان [illegible]

[illegible]

مەکتەبی سیاسی
یەکێتی نیشتمانی کوردستان
٢٢ ی مارتی ١٩٨٨

بەڵگەنامەی ژمارە (سێ)

2487

بسم الله الرحمن الرحيم

الجمهورية العراقية
رئاسة الجمهورية
[illegible]

سري للغاية وشخصي

الرقم ٢/٩٢/١٧٧

التاريخ ٢٠ آذار ١٩٨٨

الى/ السيد نائب القائد العام للقوات المسلحة وزير الدفاع المحترم
السيد رئيس اركان الجيش المحترم

الموضوع/ توجيهات

١- امر السيد الرئيس القائد العام للقوات المسلحة حفظه الله باجتماع القيادة العامة للقوات المسلحة يوم السبت ١٩ آذار ١٩٨٨ بما يلي:

أ- يجب التفكير منذ الان في الترتيبات المطلوبة في المرحلة (عملية الانفال) عند حلول الصيف، لكي لا يتكرر تواجد المخربين فيها، وقد نحتاج المخططات الثانية او بدائل.

٢- في مناطق شرقي دربندخان وحيث تنتهي عمليات الانفال.. يجب الاستمرار بضرب العدو والمخربين بالنار، وضربهم بقوة جوية، وعدم اعطائهم فرصة للاستقرار أو التقاط الانفاس، يفضل ضربهم بالعتاد الخاص بالطائرات [illegible] ليلاً او نهاراً او تكثيف ضربات المدفعية [illegible] بضربات عتاد خاص.

٣- اعتباراً من يوم غد يقر كل شيء بعد ان يذهب اعضاء القيادة العامة الى قيادة الفيلق الاول وعمر ترفيق [illegible]

به‌لگه‌نامه‌ی ژماره (چوار)

2488

سري وبالغاية وشخصي

— المطلوب الآن .. تارة بعقل الغائب ، وليس ناس طيبين فقط ، إلا هذا يصدق في الجيش ، وفي الحزب ، وفي النقابة ، وفي إدارة الحكومة . انه دور القائد الجمهوري في تجهيز المهزوزين (بالإرشاد والردع) وإعادتهم الى رشدهم ، وفي تشجيع الشجعان ، حتى ما يصدر منهم تعبيراً عن القيم [illegible] ، وفي الدفاع الذي يجب أنه يمارسه الجميع .

٦. عشائرهم الموجودة ، تشغل الوظيفة في [illegible]

رجاء التفضل بما يقتضيه وإعادتها الينا بعد الفراغ منها ... مع التقدير

الفريق الركن
عامر رشيد كاظم حمـــاد
رئيس أركان الجيش / عضو القيادة العامة للقوات المسلحة

نسخة منه /

رئاسة الجمهورية (السكرتير) / يرجى التفضل بالاطلاع ... مع التقدير

تەواوکەری بەڵگەنامەی ژمارە (چوار)

سري للغاية

(سجل الوثيقة التي تم حجبها)

ع/١٢

١٠٦٦

١٦/٢/٥

سري وشخصي

قيادة الفيلق

رئاسة أركان الجيش

(مكتب [illegible])

الرقم / ٥/١٠/ ١١٩٩

التاريخ ٢١/٨/٨

الى / قائد الفيلق الأول

قائد الفيلق الخامس

المستشار فرهاد

الاجتماع الذي جرى بحضور نائب قائد الفيلق الأول في كركوك يوم ٢٠ آب ٨٨ بحضور مسؤولي الأجهزة الأمنية للمنطقة وعدد من القيادات العسكرية والحزبية لمناقشة خطة عمليات الأنفال الجديدة حسبما يلي :

١. بعد تحديد المنطقة المشمولة في عمليات الأنفال يتم التوجه المكثف على القرى المشمولة بـ (٤٨) ساعة لجمع أهالي القرى في مراكزهم ومنعهم من المغادرة من المنطقة ويتم جمعهم من قبل الجهة المختصة ومن ثم الفرق والأفواج المختصة بحدود المنطقة .

٢. يجب التنسيق بشكل جيد مع الجهات الأمنية حول عدد الأشخاص المرحلين بحدود مساحة المنطقة في كل قرية .

٣. التأكيد على إنجاز عمليات نقل الأهالي من المنطقة والحيلولة دون عودتهم الى المنطقة بالعمل الجدي لحين انتهاء العمليات .

٤. أن التوجيه الحالي للقضاء على المخربين في المنطقة الشمالية هي أهداف الحزب وهدف القيادة ... في المستقبل ... من المنطقة أو لم يبق منهم أحد أن تكون هناك مشاكل التخريب في المناطق الشمالية ... أية ...

بەڵگەنامەی ژمارە(پێنج)

[illegible]
[illegible]

سري للغاية وشخصي

٥ . يبقى مسلك عدد المتحمل وتعامل الرتلات بين المناطق التي تتركز بها المزيف خلال المرحلة الأخيرة وعدم تركها بدون تقدم الوحدات لمهاجم .

٦ . تتم سحب الاستخبارات العسكرية كافة وعناصر الاستخبارات من المناطق المتاخمة ومدن دخول المزيف وتأثير العمليات قبل خلال تنفيذ العملية لإمكانية توجيه ضربات إليهم وعدم التقاط أنفاسهم .

٧ . التخطيط لعمليات الإزالة والتسوية وتشكيل جرائد(؟) بعد تنفيذ العملية ويتم إزالة جزء من قرى منطقة(؟) والقسم المتبقي بواسطة التقدم على المحاور لقطعات الوحدات من التشكيل بعد تقدمه .

٨ . عدم استخدام أنواع الغطاء الجوي في نقص مناطق عشائرهم لمنع التراكم من سكان القرى .
ينبغي أن تكون هناك مرونة في إيقافات علاء الوحدات لإمكانية التحرك إلى الوحدات بأسرع ما يمكن .

٩ . عدم المطالبة بالاحتياطات للقطعات التي ستنفذ وإنما يجري تأمينها من قبل تشكيلات التنفيذ حيث بعد تطهير القسم الأكبر من المناطق سيتم توفير احتياط كافي .

١٠ . عدم الاستعجال في حالة التأثير على قوة الرصاص من قبل المزيف(؟)

(٢ - ٢)
[illegible]

بەڵگەنامەی ژمارە (پێنج)

سري للغاية وشخصي

١١. في خطوة الصدور العراقية – التركية عدم التزامها في الأراضي التركية
لعدم أفراد المتسللين عبر الحدود التركية .
استخدام أسلحة الثرابة والمسلحة في أنواع السلاح الإيرانية
وحملة أبو منشار في جبال ترويده .

١٢. تجمع تعداد ٤٩ بأمرة علاءا لفرقة الخفيفة ...
(٧) أيام أحيط ... ٥٠ آب ٨٨ .

١٣. جمع أفراد تحت التشكيلات لفرقة المشاة ...
ويرد الباقية لفرقة عمليات الانفال .
يوم (١٥) ... ٢٥ آب ٨٨ ...
... ٢٧ آب ٨٨ .

نرجو الاطلاع بالامر

الفريق الركن
نزار عبد الكريم فيصل
رئيس أركان الجيش

نسخة إلى /
أمانة سر القيادة العامة للقوات المسلحة
...
...
مديرية الاستخبارات العسكرية العامة – نرجو ... (٢ و ٦)
...

السيد ... العام
(٣ – ٢)
سري للغاية وشخصي

... ٨/٢٦

تەواوکەری بەڵگەنامەی ژمارە پێنج

سرية وفورية　　　　　وقت الانشاء ويومه

١٧٠٠ ٤/١

من / قيادة عملية الأنفال

الى / رئاسة أركان الجيش

ق / ق ق / ٥٠ - ق ق ج د وطني/١ - آمرية القوات الأولى

آمرية ج د وطني/٢ - آمرية قاطع قره داغ - أمن محافظة السليمانية

عمليات انفال ٢ / ١٢٦٨ / بعون الله وبعزيمة المقاتلين الابطال من
ابناء العراق الغيارى تمكنت قيادة عمليات الانفال الثانية والتشكيلات
الملحقة بها من قيادة ق / ٥٠ بقيادة العميد الركن
زهير يونس علي وقيادة قوات ج د وطني/١ بقيادة
العميد الركن سعد شمس الدين وآمرية القوات الأولى
وآمرية ج د وطني/٢ وآمرية قاطع قره داغ وقوة
شرطة أمن السليمانية وافواج الدفاع الوطني الشجعان
من تنفيذ عملية الانفال الثانية وتطهير كامل منطقة
قره داغ من دنس عملاء ايران الخونة بسحقهم وتدمير
معاقلهم في تكية وبلكجار وسيوسي وباني مورد
وجيرجسة كلا وبلكان ودربند فقيرة وقره داغ
واوكلا وجعفران وياوخوشين وسيوسنان
واحتلال كل من المناطق زردة وكلوش وبيركي

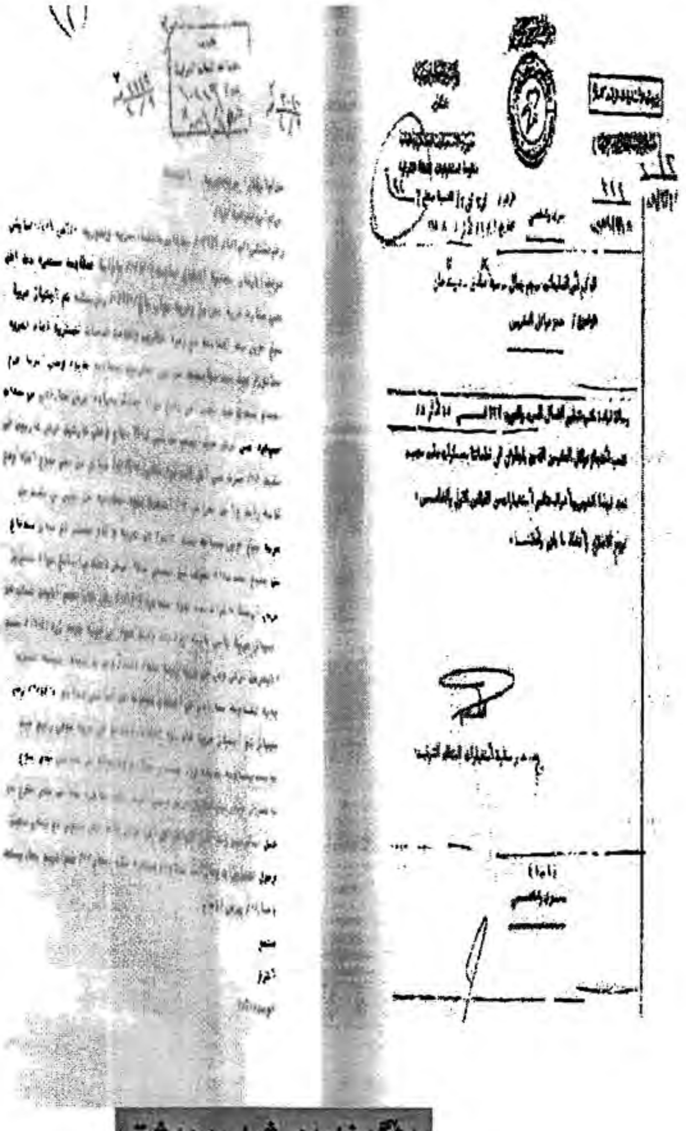
بەڵگەنامەی ژمارە (شەش)

سرية وفورية

وكلاوجمة وبخشي ومضيق باصرة وسكرمة وقوبه
قرة داغ وأجاغ واحداغ وبذلك يكون قد تـ
القضاء نهائياً على اولئك العملاء الخونة في هذ
المنطقة وتم الأستيلاء على عدد من المعدات والعجلات
والأسلحة والمواد الغذائية فالحمد لله على نصره إنه
نعم المولى ونعم النصير .

اللواء الركن
أياد خليل زكي
قائد عملية الأنفال الثانية

تەواوكەری بەڵگەنامەی ژمارە(حەوت)

بەڵگەنامەی ژمارە(هەشت)

سري للغاية   وقت الإنشاء ويومه

١٢٠٠   ٩/١

من / قيادة فيلق الأنفال

إلى / رئاسة أركان الجيش

[illegible] آمرية الجحافل [illegible]

[illegible] قره داغ - [illegible]

[illegible] /١٩٨٨ [illegible]

[illegible] تمكنت قيادة عمليات الأنفال [illegible]

[illegible] بقيادة العميد الركن

[illegible] بقيادة

[illegible] الركن محمد شمس الدين وآمرية الفوج الأول

وآمرية [illegible] وآمرية قاطع قره داغ [illegible]

[illegible] السليمانية وأفواج الدفاع الوطني [illegible]

[illegible] الأنفال الثانية [illegible]

قره داغ [illegible] بعضهم [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] كل من [illegible]

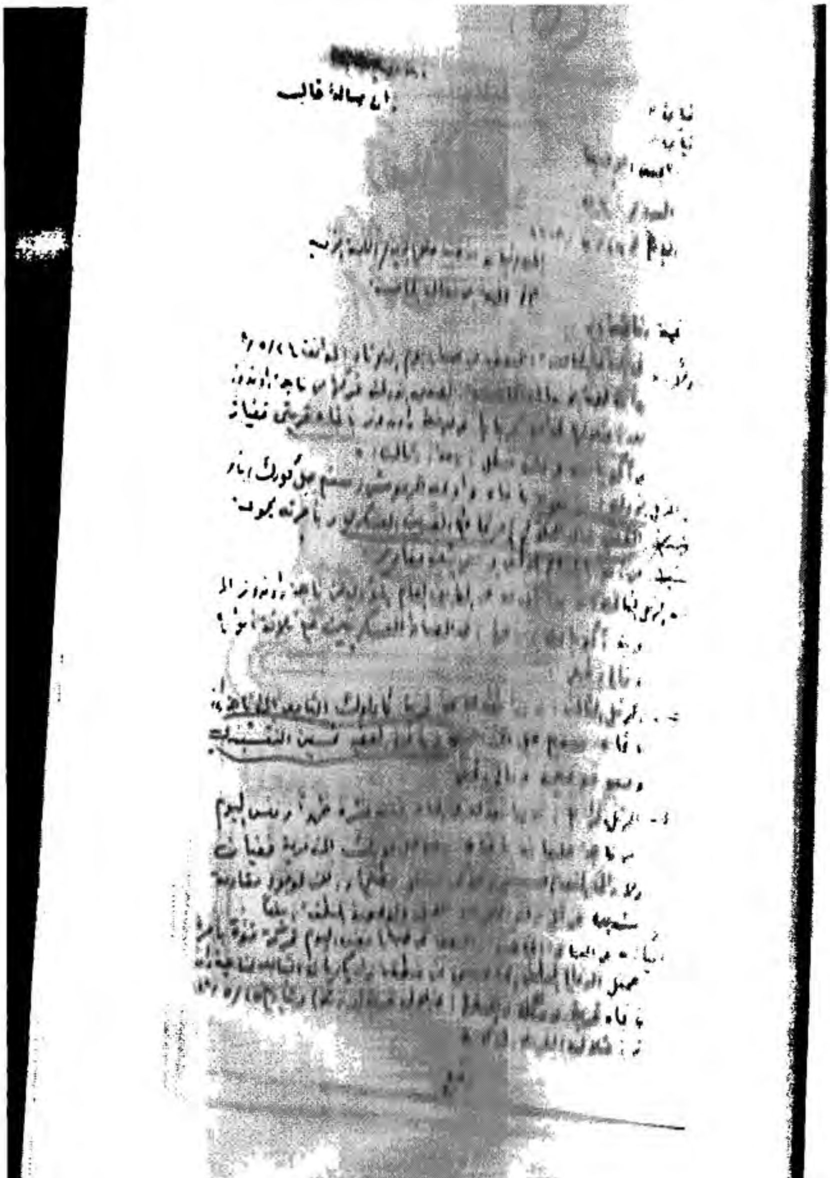
(١-١)

[redacted]

[illegible]

بەڵگەنامەی ژمارە(دە)

بەلگەنامەی ژمارە(یانزە)

بسم الله الرحمن الرحيم

امرية جحفل الدفاع الوطني الخامس

الدائرة السرية

العدد/ ٣ / ٢ / ١٤٤٢

التاريخ ٧ / ٩ / ١٩٨٨

سرية / المصدر ... جحفل الدفاع الوطني / ٨١ / ٦٢ / ٩٧ / ٢٠٠

٩٨ / ١٦٨ / ١٦٤

الموضوع / منح اجازات استراحة

كتاب مديرية ... وزارة الدفاع ... في ١٠ / ٨ / ١٩٨٨ .

وكتاب مديرية ... الجمهورية ... في ... / ٨ / ١٩٨٨ (الملحق) بكتاب

قيادة قوات ... في ... / ٨ / ١٩٨٨ والمبلغ الينا بكتاب قيادة قوات

جحفل الدفاع الوطني ... في ٢٧ / ٨ / ١٩٨٨ ... حصلت موافقة

السيد الرئيس القائد العام للقوات المسلحة (حفظه الله) وبموجب المرسوم

الجمهوري المرقم (٩٨ ...) ... لمنح المشاركين ... اثناء

... [illegible]

... [illegible]

ت	الرتبة	الاسم	...	...	الوحدة
١	المستشار	[illegible]	[illegible]	[illegible]	٩٨
٢	المستشار	[illegible]	٩٧	[illegible]	٢٠٠
٣	المقاتل	[illegible]	٩٧	[illegible]	٢٠٠
٤	=	[illegible]	٩٧	[illegible]	٢٠٠
٥	المستشار	[illegible]	[illegible]		
٦	المقاتل	[illegible]	[illegible]		
٧	=	[illegible]	[illegible]		
٨	=	[illegible]	[illegible]		
٩	المستشار	[illegible]	٩٨		
١٠	المقاتل	[illegible]	٩٨		
١١	المستشار	[illegible]	٩٨		

الرائد

[illegible]

آمر جحفل الدفاع الوطني الخامس

بەڵگەنامەی ژمارە(پانزە)

بسم الله الرحمن الرحيم

مرسوم جمهوري
رقم (٧٧٤/أ)

تقديراً للموقف القيادي المسؤول والشجاعة المتميزة التي أبداها اللواء الركن سلطان هاشم أحمد في الذود عن شرف الأمة وكرامتها ووقوفه ضد العدو الإيراني العنصري في عملية الأنفال الأولى وتحرير أراضينا الوطنية في عمليات (محمد رسول الله) واستناداً إلى أحكام المادة (٢٦) من قانون الأوسمة والأنواط رقم ١٥ لسنة ١٩٨٢.

رسمنا بما هو آت :-

منح اللواء الركن سلطان هاشم أحمد، قائد الفيلق الأول نوط الشجاعة.

على وزير الدفاع تنفيذ هذا المرسوم

كتب ببغداد في اليوم السابع من شهر ذي الحجة لسنة ١٤٠٨ هجرية
الموافق لليوم الثامن عشر من شهر تموز لسنة ١٩٨٨ ميلادية

صدام حسين
رئيس الجمهورية

بەڵگەنامەی ژمارە(دوانزە)

الوارد ٢٤ ١٠
١٧٢٨ / ٢٠٠٤

وزارة الدفاع
المديرية العامة للاستخبارات والأمن
العدد/ المقر/ ١٢٤١
التاريخ ٢٤/ ١١/ ٢٠٠١

بسم الله الرحمن الرحيم

9069

سري وشخصي

الى / المحكمة الجنائية المختصة / قضاة التحقيق

الموضوع / الانفال

كتابكم سري وشخصي قد/ ٢٠ في ٢١/ ١١/ ٢٠٠١ نرفق طياً قائمة بأسماء الضباط موضوع البحث وحسب الدرجة كلاً منهم تبدأ بالتسلسل (١) الفريق الركن طالع خليل الدوري وتنتهي بالتسلسل (٢٧) الفريق الاداري/ الركن ابراهيم عبد الستار.

يرجى التفضل بالاطلاع ... مع التقدير

د. المدير العام
للاستخبارات والأمن
/ ٢٠٠٤

المرفقات
(٢) قطعة مدونة
" " قائمة بأسماء

بەڵگەنامەی ژمارە (سیانزە)

قائمة أسماء الضباط القادة العاملين في وحدات فل/١ - فل/٢ - فل/٥ - راج
للفترة من ٢٩/٦/١٩٨٧ لغاية ٨/٨/١٩٨٨

ت	الرتبة	الاسم	المنصب	الفترة من	الى
١	فريق ركن	طالع خليل رحيم الدوري	قائد فل/٥ فل/٣	١٩٨٦/٨/٢٨	١٩٩١/٨/١
٢	فريق ركن	يونس محمد ذرب سليمان	قائد فل/٥	١٩٨٨/٧/٢٦	١٩٨٩/٢/٢٤
٣	فريق ركن	أحمد حسن عبيد	رئيس أركان فل/١	١٩٨٨/٧/١٨	١٩٨٩/٦/٣٠
٤	فريق ركن	صلاح عبود محمود جاسم	قائد فل/٢		١٩٨٨/٤
٥	فريق ركن	طارق حمادي عبد المحسن	آمر قوات فل/١ الخاص	١٩٨٦/٧/٢٤	١٩٨٧/٣/٢٠
٦	فريق أول ركن	هشام صباح فخري	قائد فل/٦	١٩٨٦/٧/٢٠	١٩٨٦/٩/٤
٧	فريق أول ركن	سلطان هاشم أحمد	قائد فل/١	١٩٨٧/٧/٢٦	١٩٨٨/٨/٧
٨	فريق	حميد شعبان الناصري	قائد ق.ج	١٩٨٣	١٩٨٩
٩	فريق أول ركن	حسين رشيد محمد عرب التكريتي	معاون رئيس أركان الجيش قائد قوات ح.خ	١٩٨٥/٧/٢٥	١٩٨٩/٤/٢١
١٠	فريق ركن	علي عبد محمود علي اللهيبي	رئاسة أركان ... لواء حرس ١٧ ح.خ	١٩٨٧/٢/٩	١٩٨٧/٧/٢٩
١١	فريق ركن	رعد مجيد رشيد محمود الحمداني	رئاسة أركان ح.خ	١٩٨٧/١٢/٩	١٩٨٩/١٢/٢٩
١٢	فريق ركن	حامد رجا شلاح حسون التكريتي	آمر قاعدة البكر الجوية	١٩٨٥/٣/٢٢	١٩٨٨/١٢/١٤

تەواوکەری بەڵگەنامەی ژمارە (چواردە)

ت	الرتبة	الاسم	المنصب	المدة: من	المدة: إلى
١٢	فريق أول ركن	سيف الدين فليح حسن طه الراوي	مدير الحركات العسكرية	١٩٨٧/٢/١٥	١٩٨٨/٨/٢٠
١٤	"	عبد الجواد ذنون محمد طاهر	رئيس أركان الجيش	١٩٨٧/١٢/٢٠	١٩٩١/٥/٢٠
١٥	فريق ركن	كنعان منصور ملحي العطوي	رئيس التخطيط [illegible]	١٩٨٧/١٤/١٨	١٩٩١/٢/٦
١٦	فريق ركن	الحكم حسن علو التكريتي	معاون ناظر ق.ج	١٩٨٦/٥/٢٩	١٩٨٨/٧/٢٩
١٧	فريق ركن	نجم الدين عبد الله محمد ملا حسين	ر.أ.ج	١٩٨٧/٤/١٩	١٩٨٨/٩/٢٩
١٩	فريق ركن	إبراهيم إسماعيل محمد عمر آغا	ر.أ.و	١٩٨٧/٧/٢٠	١٩٨٩/٥/٢٩
١٩	فريق ركن	خالد محمد عباس علي الجبوري	أ.س ع ج / مدير [illegible]	١٩٨٧/١١/١١	١٩٨٩/١٢/٢٧
٢٠	فريق ركن	صابر عبد العزيز حسين الدوري	أ.س ع ج / مدير	١٩٨٦/٤/٨	١٩٩١/٤/٦
٢١	فريق ركن	محمد صالح مهدي صالح العكيدي	رئاسة أركان ج.ج	١٩٨٦/٧/٢	١٩٨٨/٧/٢٩
٢٢	فريق ركن	محمد إسماعيل طه الدوري	ر.أ.ج	١٩٨٦/٧/١٣	----
٢٣	فريق أول ركن	آياد فتيح خليفة الراوي	[illegible] الدفاع	١٩٨٦/٧/٢٢	١٩٨٧/٧/١٦
٢٤	فريق ركن	كمال مصطفى عبد المجيد التكريتي	رئاسة أركان ج.ج	١٩٨٧/٤/٧	١٩٨٩/٤/١٨
٢٥	فريق	[illegible] خطاب بكر التكريتي	مدير الحركات [illegible]	١٩٨٧/٧/٢٦	١٩٨٩/١/٢٧
٢٦	فريق ركن	شاهين ياسين محمد ياسين	مدير مركز عمليات ق.ج	١٩٨٦/١٢/١٤	١٩٩١/٧/٢٤
٢٧	فريق أول ركن	إبراهيم عبد الستار محمد الرحمان	[illegible] [redacted]	١٩٨٦/١٢/١٦	[redacted]

تەواوکەری بەڵگەنامەی ژمارە(چواردە)

بسم الله الرحمن الرحيم 004966

الجمهورية العراقية
مجلس قيادة الثورة
هيئة التصنيع العسكري

١. ان مجموعة الفرسان المعروفين بـ (الجاش) الموالين الى الحكومة العراقية يقدر عددهم بـ (عشرون الف) شخص بقيادة المدعو ملكو يتحضرون لشن هجوم واسع على مقرات أفراد البيشمركة في شمال العراق وخاصة مقر الفرع الأول .

٢. ان الوحدات العسكرية العراقية ستهاجم خلال اليومين أو ثلاثة أيام القادمة مقر الفرع الأول بالأسلحة الكيماوية .

٣. حاول افراد البيشمركة الأقتراب بقدر الأمكان من الوحدات العسكرية العراقية في المنطقة لأجل حماية انفسهم من الضربات الكيماوية .

بەلگەنامەی ژمارە (یانزە)

ئەمانەی خوارەوە لیستی ناوی سوپای ڕژێم وجاش ومستەشارەکانی بەژداربوی شاڵاوی ئەنفال

Iraqi High Tribunal
Second criminal court
Baghdad - Iraq

المحكمة الجنائية العراقية العليا
المحكمة الجنائية الثانية
بغداد - العراق

((قائمة بأسماء الأشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

ت	اسم الشخص المطلوب	الملاحظات
١	وفيق عجيل السامرائي	معاون مدير الاستخبارات العامة
٢	وليد نايف شبيب	مدير شعبة الشمال
٣	حامد يوسف حمادي	سكرتير رئيس جمهورية النظام السابق
٤	ابراهيم نصر الله	
٥	احمد بيجو	
٦	احمد جبار جباری	
٧	ارشد احمد زيباري	
٨	اسعد جانكير هركی	
٩	اسماعيل عزيز ئاغا زنكه نه	
١٠	اسماعيل محمود رسول ئاغا بشدری	
١١	الرائد (درع) (محسن كرجي رجي)	ك د ب/٥١
١٢	الرائد (صباح ناظم رقيب السورجي)	امر ف ٢ دفاع وطني
١٣	الرائد (عبد الستار عطا الكبيسي)	امين سر قيادة شعبة أربيل العسكرية
١٤	الرائد (ق خ) (عبد الحمزة إسماعيل حمزة)	امر بطخ/ ٤٢٢٤ فل ٦
١٥	الرائد (محمد سالم حسين)	امين سر قيادة شعبة التأميم العسكرية
١٦	الرائد (مدم) (زيدان خليفة لفتة)	امر ك مدم /٩٤٧
١٧	الرائد (مدم) (علي كرمش حسن)	امر ك م/٧٩
١٨	الرائد (مدم) (نوري حامد احمد)	امر ك م/٩٥٦
١٩	الرائد الركن (صادق صوب الله محمد)	ق خ ٢ فل /٤
٢٠	الرائد الطيار (ادريس ابراهيم محمد)	-
٢١	الرائد الطيار (أنور حمد امين)	السرب/٤
٢٢	الرائد الطيار (عبد الحميد فرحان عبد الحميد)	-
٢٣	الرائد الطيار (عمران كاظم هنيدي)	السرب/٢
٢٤	الرائد الطيار (فريق محمد علوان)	-
٢٥	الرائد الطيار (مهدي علي حسن)	-
٢٦	الرائد الطيار (يونس صالح سلمان)	السرب/٣٠
٢٧	الرائد(ت ن) (غازي مجبل خلف)	ت ن فل /٧
٢٨	الرفيق الرائد (أنور رحيم طه)	امين سر قيادة الحارث العسكرية

(١٥-١)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal Second criminal court Baghdad - Iraq	المحكمة الجنائية العراقية العليا محكمة الجنايات الثانية بغداد — العراق

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الاجراءات القانونية بحقهم))

٢٩	العقيد (أحمد سالم جاسم السامرائي)	أمين سر قيادة شعبة قوات نصر العسكرية
٣٠	العقيد (بيلهوي حسن صالح)	أمين سر قيادة فرع الرشيد العسكري
٣١	العقيد (حاتم عبد الكريم خماس)	مدير امن السليمانية
٣٢	العقيد (خلف عبد الله عميره)	امين سر قيادة شعبة الفارس العسكرية
٣٣	العقيد (درع) (فاروق محمد حسن)	لغ/٢فل ٤
٣٤	العقيد (رشيد احمد سدخان)	امين سر قيادة شعبة المعتصم
٣٥	العقيد (عبد الحكيم توفيق حسون)	امين سر قيادة شعبة الشيباني العسكرية
٣٦	العقيد (عبد الرزاق حميد محمد)	م أ م ق ق حج د و/١
٣٧	العقيد (عبد القادر عبد الرحمن قدو)	آمر كتيبة مدفعية ميدان/٧٨
٣٨	العقيد (علي عبد غزال)	آمر مدفعية ميدان/فق ٢٢
٣٩	العقيد (مدم) (حسين محمد حسن)	مقر مدم ق ق حج د و/٧
٤٠	العقيد (مدم) (فخري احمد محمد علي)	مقدم لواء مدم فق/٤
٤١	العقيد (مش) (شهاب احمد علي)	امر لغ/٢فل ٤
٤٢	العقيد (مش) (فوزي جواد هادي)	أمر ل/١٩
٤٣	العقيد (مش) (قيس إبراهيم مدحت)	أمر ق/٤٤٥
٤٤	العقيد (مشاة) (محمد يعقوب يوسف)	امر ل/٤٣٨
٤٥	العقيد (مشاة) (نزار احمد شهاب)	امر ل/٣٩
٤٦	العقيد الركن (ق خ) (خالد بهلول العبيي)	امر لغ افل اخ
٤٧	العقيد الركن (مش) (علي حسين علي)	رئيس أركان فق/٤
٤٨	العقيد الطيار (رياض محمد عبد السعدي)	-
٤٩	العقيد الطيار (نجم عبد الرضا عبد الواحد)	-
٥٠	العقيد الطيار الركن (إسماعيل سعيد فارس)	امر ج ط ج /٧
٥١	العقيد مشاة (صلاح داود عبد الله)	
٥٢	العميد الركن (علي حسين الصفار)	ر أ ق حج د و/١
٥٣	العميد (أ س) محمد مصطفى إسماعيل	شعبة الأمن الداخلي فل /٥
٥٤	العميد (خلف نجم جاسم)	أمين سر قيادة شعبة ابي ذر الغفاري العسكرية
٥٥	العميد (درع) (كامل زيدان خلف)	م أم فق/٢٣
٥٦	العميد (رافع حمدون ذنون)	امر القوات الأول

(٢٠-٥)

((قائمة بأسماء الأشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

٥٧	العميد (سمير توفيق فتحي)	أمر ت ن ق ق حج د و/١
٥٨	العميد (علي لفته حسين لعفابي)	امين سر شعبة خالد العسكرية
٥٩	العميد (غانم خالد سليمان الجماس)	امين سر قيادة شعبة القعقاع العسكرية
٦٠	العميد (ق خ) (علي حسين مزعل)	أمر لمش/٧٢
٦١	العميد (ق خ) (نصيف جاسم حمادي)	امرلغ ٢ فل/٦
٦٢	العميد (محمد خيري محمد سعيد)	امين سر قيادة شعبة شرحبيل العسكرية
٦٣	العميد (ملم) (حبيب خضر إبراهيم)	امر مد م فق /٤
٦٤	العميد (ملم) (مطر محمد صالح)	امر مدم فق/٣٤
٦٥	العميد (مش) (طلعت سليمان ولي)	امر قاطع دوكان
٦٦	العميد (مش) (عارف حميد حاتم)	امر حجح د و/٤
٦٧	العميد الركن (إبراهيم خليل إبراهيم)	قائد فق/٣٧
٦٨	العميد الركن (امير جاسم حمو)	قائد فق/٧
٦٩	العميد الركن (زهير يونس علي)	قائد قوات/٥٠
٧٠	العميد الركن (صباح إسماعيل)	قائد قوات/٤٥
٧١	العميد الركن (صباح نوري علوان)	قائد فق/٢٧
٧٢	العميد الركن (عبد الإله حامد العناز)	قائد فق/٢١
٧٣	العميد الركن (عبد الأمير علوان حسين)	قائد قوات/٣٨
٧٤	العميد الركن (عبد الجليل عبد الحميد محسن)	قائد فق/٢٩
٧٥	العميد الركن (عبد المجيد عباس وهيب)	قائد فق/٢
٧٦	العميد الركن (علي أحمد محمد صالح)	قائد فق/٤٦
٧٧	العميد الركن (علي عزيز القشعم)	شعبة الأمن الداخلي غل /١
٧٨	العميد الركن (غانم صالح حسن)	قائد قوات جحفل الدفاع الوطني/٥
٧٩	العميد الركن (ملم) (عطا الله أيوب خلف)	رئيس أركان فق/٣٣
٨٠	العميد الركن (مزهر عبد مهدي)	ر أ ق حج د و/١
٨١	العميد الركن (ناصر سعيد توفيق)	قائد قوات/٥٠
٨٢	العميد الركن ق خ (مزيد مصطفى شاكر)	قائد فق/٤٠
٨٣	العميد الركن مشاة (عبد عون نعمة نصور)	قائد فق /٢٤
٨٤	العميد الركن(علي صالح حمودي الدوري)	امين سر قيادة شعبة موسى بن نصير العسكرية
٨٥	الفريق (الحكم حسن علي)	مدير طيران الجيش(عضو القيادة العامة

(١٥-٣)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

Iraqi High Tribunal
Second criminal court
Baghdad - Iraq

((قائمة بأسماء الأشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

		للقوات المسلحة)
٨٦	الفريق الركن (نعمه فارس حسين)	معاون رئيس اركان الجيش للتدريب
٨٧	اللواء (حسن حسين)	مدير منظومة استخبارات المنطقة الشمالية
٨٨	اللواء (عبد سلمان حمندي)	امين سر فرع عمورية العسكرية
٨٩	اللواء الركن (أياد خليل زكي)	قائد ق ق جح/د و/٧
٩٠	اللواء الركن (حميد شاكر محمود)	قائد فق/٤١
٩١	اللواء الركن (خالد محمد عباس الجبوري)	مدير منظومة استخبارات المنطقة الشرقية
٩٢	اللواء الركن (رمزي محمود عبد الله)	قائد فق مش/٣٢
٩٣	اللواء الركن (سعد شمس الدين خالص)	قائد ق جح د و/٧
٩٤	اللواء الركن (عصمت صابر عمر)	قائد فق/٤
٩٥	اللواء الركن (علي محمد شلال)	قائد فق/٣٩
٩٦	اللواء الركن (غائب حسون غائب)	قائد القوة البحرية (عضو القيادة العامة للقوات المسلحة)
٩٧	اللواء الركن (محمد طاهر توفيق)	قائد فق/٣٥
٩٨	اللواء ق خ (أياد شعبان رمزي)	قائد قوات/٤٢
٩٩	المستشار (بابكر وسو محمد)	فوج الدفاع الوطني/١١٢
١٠٠	المستشار (جمال خضر خالد الدوبرداني)	فوج الدفاع الوطني/١١٠
١٠١	المستشار (جمال فتي حسين)	ف د و/٩٧
١٠٢	المستشار (خليل عبد الله إبراهيم الشرفاني)	ف د و/١٠٩
١٠٣	المستشار (سليم مهند رسول أغا)	فوج الدفاع الوطني/٩٨
١٠٤	المستشار (سوارة فتاح مزح الجاف)	ف د و/١٣٩
١٠٥	المستشار (شريف محمود معروف)	ف د و/١٣٦
١٠٦	المستشار (شيخ مجيد بابز حسن)	كف د و/٦١
١٠٧	المستشار (صابر احمد رقيب محمد الصورجي)	ف د و/٢
١٠٨	المستشار (عباس بابز بالو لغا)	فوج الدفاع الوطني/٩١
١٠٩	المستشار (عباس حاجي لغاسرسيان)	فوج الدفاع الوطني/٦١
١١٠	المستشار (عثمان عبد الرحمن فتح الله)	ف د و/١٦٥
١١١	المستشار (عمر احمد علي)	ف د و/١٧١
١١٢	المستشار (عمر بابكر سليم)	فوج الدفاع الوطني/١١٤

(١٥٠٤)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal
Second criminal court
Baghdad - Iraq

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

١١٣	المستشار (فخري إسماعيل عبد القادر)	ف د و/١٣٢
١١٤	المستشار (قادر شفيق نعمان)	ف د و/٦٣
١١٥	المستشار (قاسم فارس طاهر مصطفى اغا)	ف د و /٨٥
١١٦	المستشار (لطيف احمد محمد الزيباري)	فوج الدفاع الوطني/٧
١١٧	المستشار (مامند حمد مولود)	ف د و/٥١
١١٨	المستشار (محمد طاهر يونس محمد (رينكاوي)	ف د و/١٠٧
١١٩	المستشار (محمد علي رسول)	فوج الدفاع الوطني/١٢٨
١٢٠	المستشار (محمود حمه رسول اغا)	فوج الدفاع الوطني/٣٦
١٢١	المستشار (نوزاد انور بتواته)	فوج الدفاع الوطني/٤
١٢٢	المستشار مام يحيى (كويه)	فوج ٨٦ دفاع وطني
١٢٣	المستشار ميرزا اسماعيل شرف رضا	مستشار فوج ٢٠٧ دفاع وطني
١٢٤	المستشار (حسين محمد عثمان)	فوج الدفاع الوطني/١٧٥
١٢٥	المقاتل (محمد كامبجي بانو اغا)	معاون مستشار ف و/١٤٧
١٢٦	المقدم (ادريس سعيد محمد)	امين سر قيادة شعبة زاخوش العسكرية
١٢٧	المقدم (إسماعيل محمود عبد خلف)	امين سر قيادة شعبة المنصور العسكرية
١٢٨	المقدم (حاتم مطني العواد)	امين سر قيادة شعبة السليمانية العسكرية الأولى
١٢٩	المقدم (حسن احمد عبدا لله)	امر د ج ق ق جح د و/١
١٣٠	المقدم (دزع) (عبد الكريم عبد الهادي سالم)	امر ك د ب/٤١
١٣١	المقدم (صلاح صبري محمود)	امين سر قيادة شعبة السليمانية العسكرية الثانية
١٣٢	المقدم (ضاري عبد الكريم هادي)	ض امن ق ق جح د و/١
١٣٣	المقدم (عبد الستار جواد حمزة الحلبوشي)	مدير إدارة فرع عمورية العسكري
١٣٤	المقدم (مدم) (حسين فضل الدين عبد القادر)	امر ك م م/٢٢
١٣٥	المقدم (مدم) (صحاب جدوع ذياب)	امر ك م م/١٠
١٣٦	المقدم (مدم) (صلاح الدين محمد عبد الكريم)	امر ك قد م/٦٦٢
١٣٧	المقدم الركن (حسين علي حميد)	امر ل/٣٦
١٣٨	المقدم الطيار (محمد فوزي حسن محمود)	-
١٣٩	المقدم الطيار(احمد رشيد فتنة المعاضيدي)	-
١٤٠	المقدم الطيار(خضير عيسى جواد)	-

(١٥٥)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal Second criminal court Baghdad - Iraq	المحكمة الجنائية العراقية العليا محكمة الجنايات الثانية بغداد – العراق

((قائمة بأسماء الأشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

١٤١	المقدم الطيار (عبد الرزاق إبراهيم عبد الرزاق)	ج ط ج/٧
١٤٢	الملازم (فرهاد مامند حمد)	ف د و/٥٧
١٤٣	الملازم الطيار (حسام إبراهيم عبود)	السرب/١٠٧
١٤٤	الملازم الطيار (خالد مال الله مردان)	السرب/٢
١٤٥	الملازم الطيار (رضوان غازي احمد)	السرب/٤
١٤٦	الملازم الطيار (عماد شلبي محمد)	السرب/٣
١٤٧	الملازم الطيار (عماد عباس محسن)	السرب/٢
١٤٨	الملازم الطيار (فاضل عباس محسن)	السرب/٢
١٤٩	النقيب (أسلحة) (وعد محمد علي)	السرب/٢
١٥٠	النقيب (عبد الكريم صالح جواد)	ممثل من منظومة الاستخبارات العسكرية
١٥١	النقيب (ق خ) (حمزة خضر حمزة)	آمر بط خ/١٧
١٥٢	النقيب (ق ف) (عبد الله حسن صالح)	مستشار ف د و/١٥١
١٥٣	النقيب الطيار (صباح علي حسن)	السرب/٢
١٥٤	النقيب الطيار (غالب شايع زبارة)	السرب/٢
١٥٥	انور محمد رضا محمود الجاف	
١٥٦	برهان شواني	
١٥٧	بكر علي حاج مظير	
١٥٨	بكر كريم غفور	
١٥٩	توفيق جبار قارمان	
١٦٠	ثامر نصيف جاسم	محافظ كركوك
١٦١	جاسم محمد زيباري	
١٦٢	جبار شيخ هادي	
١٦٣	جبار موسى قه رهنجيري (جيهاد)	
١٦٤	جعفر عبد الكريم البرزنجي	محافظ السليمانية
١٦٥	جمال حسين دووزي	
١٦٦	جوهر محي جانكير هركى	
١٦٧	جيا سورجى	
١٦٨	حجاج عبدالغفور خالد دوبه ردانى	
١٦٩	حسن محمود بك أمين هواري	

(١٥٠٦)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal
Second criminal court.
Baghdad - Iraq

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

١٧٠	حسيب محمد نجم جباری	
١٧١	حمد آمين جمه شاسولر	مختار قرية (كاني ميل)
١٧٢	حمزه عباس مامند ناكو	
١٧٣	حمه ى حاجي حسين	
١٧٤	خالد محمود احمد علي غواره	
١٧٥	خضير فتاح حسين كاميش	
١٧٦	خير الله دوزى	استخبارات
١٧٧	رسول مامند قيردول	
١٧٨	زيد سورجى	
١٧٩	سعيد عدنان جبارى	
١٨٠	سعيد محي الدين أحمد زنكنه	
١٨١	مستشار سيد رضا سيد طه (سيد مانكا)	
١٨٢	سيد مجنون	
١٨٣	شامل درويش	
١٨٤	شريف حمه شريف (شه فه ى خاتون)	
١٨٥	شريف محمد كرداوى	
١٨٦	شهاب احمد وايرمن	
١٨٧	شيخ احمد برزنجي	
١٨٨	شيخ برهان	مدير ناحية (زراهن)
١٨٩	شيخ جلال صالبي	
١٩٠	شيخ روناك	
١٩١	شيخ سعاد طالبني	
١٩٢	شيخ صلاح نقشبندى	
١٩٣	شيخ كريم شيخ شهاب	
١٩٤	شيرزاد علي به له كه	
١٩٥	طارق شفيع كافروش	
١٩٦	طارق عزيز رضا ئاغا	
١٩٧	طاهر عثمان روستم	آمر سرية – فوج/٥٣
١٩٨	عاسف احمد زيباري	

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal
Second criminal court
Baghdad - Iraq

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

١٩٩	عاصي حمه ديزه	استخبارات
٢٠٠	عبد الجبار محسن	مدير التوجيه السياسي يحضر اجتماعات القيادة العامة للقوات المسلحة
٢٠١	عبد الكريم محمد سليم شوشى زيباري	
٢٠٢	عبد الله كاك أمير (عه به كه ركوكي)	
٢٠٣	عبد محمد عبد الله	مدير امن شقلاوة
٢٠٤	عبدالله حسن صالح بابان	
٢٠٥	عبدالمجيد حسين اسماعيل شيخكى	
٢٠٦	عدنان عبدالله نجم الجاف	
٢٠٧	عزيز حسن فتاح	
٢٠٨	علي حسين عزيز	قائمقام جمجمال وعضو فرع
٢٠٩	علي لوت ماسي	
٢١٠	عمر حاجي باديناني	
٢١١	عمر حاجي صالح	
٢١٢	عمر حمه رستم	
٢١٣	عمر خضر حمد سورجى	
٢١٤	فؤاد كريم بايز هموند	
٢١٥	فارس محمد قادر عزيز سورجي	
٢١٦	قاسم رشيد دره يي	
٢١٧	كامران أحمد (كامران سور)	خارج القطر في ايران – بير انشار
٢١٨	كامل شيخ هادي	
٢١٩	كمال حمه مام سوراني	
٢٢٠	كمال محمد حيدر (كمال شصه)	
٢٢١	محمد جوهر گوران	
٢٢٢	محمد شيخ عبد الكريم برزنجي	
٢٢٣	محمد قادر ئاغا سورجي	
٢٢٤	محمد كريم شوشى زيباري	
٢٢٥	محمد كلحى ريكاني	
٢٢٦	محي الدين حمه رحيم	
٢٢٧	مدحت توفيق داودى	

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal
Second criminal court
Baghdad - Iraq

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الاجراءات القانونية بحقهم))

٢٢٨	ملا حسن روغزايي	استخبارات
٢٢٩	ملا عوزير	
٢٣٠	ملازم أول طيار (احمد إبراهيم احمد)	ج ط ج/١
٢٣١	ملازم أول طيار (أحمد سلمان زناد)	السرب/٢
٢٣٢	ملازم أول طيار (احمد عايد داود)	-
٢٣٣	ملازم أول طيار (اسكندر إبراهيم جمعة)	-
٢٣٤	ملازم أول طيار (الهام عون الرفيق يونس)	ج ط ج/١
٢٣٥	ملازم أول طيار (امانج منلضل خضر)	السرب/٢١
٢٣٦	ملازم أول طيار (انمار محمد أحمد)	ج ط ج /١
٢٣٧	ملازم أول طيار (حسين علي عبدا لله)	السرب/١٠٦
٢٣٨	ملازم أول طيار (حميد منصور خليل)	السرب/٤
٢٣٩	ملازم أول طيار (خالد عبد العزيز عبد الله)	ج ط ج/١
٢٤٠	ملازم أول طيار (خلف حسين علاوي)	ج ط ج/١
٢٤١	ملازم أول طيار (رمضان مطلك احمد)	-
٢٤٢	ملازم أول طيار (سالم فتحي حسن)	ج ط ج/١
٢٤٣	ملازم أول طيار (سعد أحمد قاسم)	السرب/٣٠
٢٤٤	ملازم أول طيار (سعد عبد الرحمن سعيد)	السرب/٤
٢٤٥	ملازم أول طيار (شجاع ياس روحي)	ج ط ج/١
٢٤٦	ملازم أول طيار (شلال رشيد عطية)	-
٢٤٧	ملازم أول طيار (ضياء جعفر راضي)	السرب/٤
٢٤٨	ملازم أول طيار (طه فتحي صالح)	السرب/٢
٢٤٩	ملازم أول طيار (طه محمد احمد)	السرب/٢
٢٥٠	ملازم أول طيار (عبد الكريم جدعان علي)	-
٢٥١	ملازم أول طيار (عدي حاتم لفتة)	السرب/٢
٢٥٢	ملازم أول طيار (علي حسين سلمان)	السرب/٤١
٢٥٣	ملازم أول طيار (فارس إبراهيم رشيد)	السرب/٤١
٢٥٤	ملازم أول طيار (قيس حبيب مصطفى)	-
٢٥٥	ملازم أول طيار (كريم ياسين زيدان)	السرب/٤١
٢٥٦	ملازم أول طيار (ليث عبد العزيز عبد الله)	السرب/١٠٦

(١٥٩)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

المحكمة الجنائية العراقية العليا محكمة الجنايات الثانية بغداد – العراق	Iraqi High Tribunal Second criminal court Baghdad - Iraq

((قائمة بأسماء الأشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

٢٥٧	ملازم أول طيار (محمد خزعل فيصل)	▪
٢٥٨	نامق رقيب السورجي	
٢٥٩	نامق عبد الكريم	مختار قرية (بي باز)
٢٦٠	عبد الرحمن عبد الكريم	
٢٦١	يحيى الجاف	محافظ اربيل
٢٦٢	يعرب الربيعي	مدير أمن الموصل
٢٦٣	أسـود النعيمي	أمين سر فرع السليمانية
٢٦٤	طارق كافي	أمين سر فرع دهوك
٢٦٥	صايل العبدلي	أمين سر فرع الموصل
٢٦٦	نزار يونس	أمين سر فرع نينوى
٢٦٧	خضر الدوري	أمين سر فرع كركوك
٢٦٨	طاهر جليل الحبوش	
٢٦٩	عميد فتاح بك جاف	مستشار فوج (٢٥)
٢٧٠	ظاهر اغا كويه	مستشار
٢٧١	عدنان ديسكو	مستشار
٢٧٢	طارق كاكة يي	مستشار
٢٧٣	سعيد غيدان (حمه سعيد)	مستشار
٢٧٤	مجيد غيدان	معاون مستشار
٢٧٥	شمال رفعت كلي	آمر سـرية
٢٧٦	حمه كريم حمه فرج	مختار قرية سيتلان
٢٧٧	مصطفى سليمان وزة	آمر سرية
٢٧٨	عمر حمه علي جرمكا	مستشار
٢٧٩	جبار دريز	مفرزة خاصة
٢٨٠	صابر سورجي	مستشار
٢٨١	مامند ققه	مستشار
٢٨٢	علي سلفة جوارتايي	مفرزة خاصة
٢٨٣	حاج علي نبياوا	مفرزة خاصة
٢٨٤	عقيد حميد عثمان	مستشار فوج ٣٠٠
٢٨٥	أنور حسو	مفرزة خاصة

(١٥-١٠)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

المحكمة الجنائية العراقية العليا محكمة الجنايات الثانية بغداد – العراق	Iraqi High Tribunal Second criminal court Baghdad - Iraq

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الاجراءات القانونية بحقهم))

٢٨٦	سيد قدرت	مقاتل
٢٨٧	محمد كاولني	مفرزة خاصة
٢٨٨	حمه بوخجي	مستشار
٢٨٩	ابراهيم بالول آغا	مستشار
٢٩٠	عمر صوفي	مفرزة خاصة
٢٩١	عمر حسين (عمر عرب)	مفرزة خاصة
٢٩٢	قالة ي عة زة نالبند	
٢٩٣	صلاح شينه	مفرزة خاصة
٢٩٤	ميرزا حسن	مستشار
٢٩٥	محمد حسين نوري	مفرزة خاصة
٢٩٦	عمر آغا	مستشار
٢٩٧	حسين حمه سور آغا	مستشار
٢٩٨	ناوات أحمد حسن رش	مستشار فوج ٢٦٦
٢٩٩	أحمد جميل أمين	مستشار فوج ٢٤٠
٣٠٠	أحمد صوفي أسماعيل صالح	مستشار فوج ٢٥٦
٣٠١	أحمد كويخا رجب	مستشار فوج ٩٠
٣٠٢	أسعد سليم خانجي ئاغا	مستشار فوج ٣٠٢
٣٠٣	أنور رشيد خضر ميران	مستشار فوج ٥٣
٣٠٤	أنور ميرزا ابراهيم كلي	مستشار فوج ٣٠٩
٣٠٥	ابراهيم أحمد ابراهيم متتك	مستشار فوج ٣٢
٣٠٦	ابو بكر فقي الصالحي	مستشار
٣٠٧	بايز عزيز رشيد باوجان	مستشار فوج ٢٦٢ ومنح نوط الشجاعة
٣٠٨	بهرام محمد عبد الرحمن محمد	مستشار فوج ١١
٣٠٩	برهان توفيق بابكر هاورامي	مستشار فوج ٢٢٨
٣١٠	توفيق حمه فرج حمه رستم ئاوزولي	مستشار فوج ٧٠
٣١١	توفيق سليمان ياسين بروارى	مستشار فوج ١١٢
٣١٢	طارق سعيد ابراهيم مزوري	مستشار فوج ١٩٠
٣١٣	طيب محمد عثمان (شيخ طيب)	مستشار فوج ٣٠٤
٣١٤	جاسم محمد فارس محمد	مستشار فوج ٢٢٥

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal Second criminal court Baghdad - Iraq	المحكمة الجنائية العراقية العليا محكمة الجنايات الثانية بغداد – العراق

((قائمة بأسماء الاشخاص المطلوب اتخاذ الاجراءات القانونية بحقهم))

٣١٥	كركيس حميد حيدر	مستشار فوج ١٥٦
٣١٦	جلال أسعد رضا جرمكايي	مستشار فوج ٧٩
٣١٧	جلال شيخ نجم الدين كريم	مستشار فوج ١٣٥
٣١٨	جلال محمد عبد الرحمن هلالي	مستشار فوج ١٩٨
٣١٩	جلال محمود صالح برادوستي	مستشار فوج ٢٣٦
٣٢٠	جمال نصر الدين عزيز	مستشار فوج ٢٥٧
٣٢١	جميل كريم مجيد آغا كوري	مستشار فوج ٢٩
٣٢٢	جعفر أنور سليمان	مستشار فوج ٢٠٥
٣٢٣	حسين جيهانكير جادر مزوري	مستشار فوج ٩
٣٢٤	حسين حمه فتاح قادر	مستشار فوج ١٢٠
٣٢٥	حسين خضر حمد	مستشار فوج ٦
٣٢٦	حلمي سعيد قادر محمد جاف	مستشار فوج ١٩٩
٣٢٧	حمود عمر صالح تاجالدين ميراني	مستشار فوج ٧١
٣٢٨	خالد قاسم محمد امين	مستشار فوج ٢٧٠
٣٢٩	خالد شيخو مراد	مستشار فوج ٢٣٦
٣٣٠	خضر عبد الله حسين	مستشار فوج ٢١٠
٣٣١	خورشيد أسعد رسول	مستشار فوج ٢٥٣
٣٣٢	رحيم كريم قادر	مستشار فوج ٢٤٤
٣٣٣	دلسوز خضر ميته بلباس	مستشار فوج ٢٣٥
٣٣٤	رشيد صالح رشيد ئتروشي	مستشار فوج ٢٣٧
٣٣٥	زاهر طاهر توفيق	مستشار فوج ١٥٠
٣٣٦	سمكو عبدي حسن زدكي	مستشار فوج ٥٤
٣٣٧	شكر جندي عنتر مزوري	مستشار فوج ٢٧٢
٣٣٨	صادق زيرو أمين	مستشار فوج ٣٦
٣٣٩	صالح أحمد اسماعيل الروفي	مستشار فوج ٢٥٥
٣٤٠	صباح اسماعيل خضر	مستشار فوج ٢٥١
٣٤١	صديق علي محمد أمين هاروني	مستشار فوج ٢٤٥
٣٤٢	صلاح الدين خضر رسول	مستشار فوج ٢٤١
٣٤٣	عادل توفيق رشيد	مستشار فوج ٢٠٦

(ص١٢)

[illegible]	[illegible]	[illegible]
٣٤٦	[illegible]	[illegible]
٣٤٧	[illegible]	[illegible]
٣٤٨	عبد الكريم سعدي سليمان سعدي	مستشار فوج ٢٨٥
٣٤٩	عدنان عبد الله أحمد جباره	[illegible]
٣٥٠	[illegible]	[illegible]
٣٥١	[illegible]	[illegible]
٣٥٢	[illegible]	[illegible]
٣٥٣	[illegible]	[illegible]
٣٥٤	علي [illegible]	مستشار فوج [illegible]
٣٥٥	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
٣٥٩	[illegible]	[illegible]
٣٦٠	عمر بشار صالح	[illegible]
٣٦١	عمر حسن رسول كردي	[illegible]
٣٦٢	[illegible]	[illegible]
٣٦٣	[illegible]	[illegible]
٣٦٤	[illegible]	[illegible]
٣٦٥	[illegible]	[illegible]
٣٦٦	[illegible]	[illegible]
٣٦٧	[illegible]	[illegible]
٣٦٨	[illegible]	[illegible]
٣٦٩	[illegible]	[illegible]
٣٧٠	قاسم كريم احمد محمود	مستشار فوج ٢٢٧
٣٧١	كريم خان محمود خليفة	مستشار فوج ٤٠
٣٧٢	مجيد سليمان أحمد جاف	مستشار فوج ٣٦٤

(١٥.١٣)

٣٧٧	[illegible] امير	مستشار فوج [illegible]
٣٧٨	محمد حمه امين حسين زرازي	مستشار فوج ٤١٦
٣٧٩	محمد سعيد محمود شميراني	مستشار فوج [illegible]
٣٨٠	محمد عمر امين جميل [illegible]	مستشار فوج [illegible]
٣٨١	محمد نجيب صادق بهاء الدين	مستشار فوج [illegible]
٣٨٢	محمد حمزة [illegible]	مستشار فوج [illegible]
٣٨٣	محمود احمد [illegible] غوره	مستشار فوج [illegible]
٣٨٤	محمود حسين محمود علي	مستشار فوج [illegible]
٣٨٥	محي الدين عزيز محمد بابا علي	مستشار فوج [illegible]
[illegible]	[illegible]	مستشار فوج [illegible]
[illegible]	[illegible]	مستشار فوج [illegible]
[illegible]	[illegible]	مستشار فوج [illegible]
٣٨٩	نوري حسن [illegible] برزنجي	مستشار فوج [illegible]
٣٩٠	هنكورد عبد الكريم الكفراني	مستشار فوج [illegible]
٣٩١	هوشيار [illegible]	مستشار فوج [illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
٣٩٤	[illegible]	[illegible]
٣٩٥	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
٣٩٧	[illegible]	[illegible]
٣٩٨	سعيد احمد [illegible]	[illegible]
٣٩٩	سعيد قادر محمد الجاف	[illegible]
٤٠٠	شيخ محمود سيد كول	[illegible]

(١٥-١٤)

بسم الله الرحمن الرحيم
جمهورية العراق

Iraqi High Tribunal Second criminal court Baghdad - Iraq	المحكمة الجنائية العراقية العليا محكمة الجنايات الثانية بغداد – العراق

((القائمة بأسماء الأشخاص المطلوب اتخاذ الإجراءات القانونية بحقهم))

٤٠١	صالح احمد حسين	–
٤٠٢	عباس حاجي أغا رسول	–
٤٠٣	فتاح كريم فتاح	–
٤٠٤	كريم عبد الله محمد	–
٤٠٥	كسرى محمد سعيد محمد فتاح	–
٤٠٦	محمد حسن علي ميرزا	–
٤٠٧	محمود حمه أمين حمه صالح	–
٤٠٨	إبراهيم علي ملو الزوري	–
٤٠٩	تحسين شاويس سعيد	–
٤١٠	رشيد حمد أمين عزيز	–
٤١١	رضا طه محي الدين	–
٤١٢	رفعت محمد علي	–
٤١٣	زيرك طاهر سعيد	–
٤١٤	سعاد فيض الله محمد	–
٤١٥	طاهر علي عبد الرحمن	–
٤١٦	محمد سليم قادر عثمان	–
٤١٧	مدحت توفيق منصور	–
٤١٨	معتصم عبد الكريم حسين	–
٤١٩	محمد صادق محمد شواني	منح نوط الشجاعة بموجب المرسوم الجمهوري رقم(٨٠٩)
٤٢٠	عمر محمود محمد ماقوي	–
٤٢١	ابراهيم نصر الدين عزيز البرزنجي	منح نوط الشجاعة بموجب المرسوم الجمهوري رقم(١٠١٤)
٤٢٢	محمد عيسى بيرويس عيسى الجاف	–
٤٢٣	محمد سعيد أحمد محمد الهاروني	–

(15-15)

نصوص مراسيم منح الشهيدين البطلين اللواء الركن سلمان ...
الدرجة الثانية ونوطي شجاعة لكل منهما وتقليد قائد الحرس الجمهوري وعددا ...

بسم الله الرحمن الرحيم
مرسوم جمهوري

تقديرا للموقف الفدائي المسؤول والشجاعة المتميزة التي ابداها الشهيد البطل اللواء الركن سلمان شجاع سلطان في الذود عن شرف الامة وكرامتها وعزتها ضد العدو الايراني العنصري في عملية توكلنا على الله الرابعة .

واستنادا الى احكام المادة السادسة والعشرين من قانون الاوسمة والانواط رقم ٩٥ لسنة ١٩٨٢ ...

المتميز في عملية (توكلنا على الله الرابعة) .

ثالثا - منح اللواء الركن صلاح عبود محمود قائد الفيلق الثالث وسام الرافدين من الدرجة الثالثة ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عملية (توكلنا على الله الرابعة)

رابعا - منح اللواء الركن كامل ساجت عزيز قائد الفيلق الثاني وسام الرافدين من الدرجة الثالثة ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عملية (توكلنا على الله الرابعة)

خامسا - منح اللواء الركن ... قائد الفيلق السابع وسام ...

وتوكلنا ...
واستنادا ...
والانواط ...
رسمنا ...

الثورة — الاربعاء ٢٨/٩/١٩٨٨

...ء الركن سلمان شجاع والعميد الركن طاهر عبدالرشيد اوسمة الرافدين من ...
...الجمهوري وعددا من قادة الفيالق والقادة الميدانيين اوسمة القادسية وانواط الشجاعة

بسم الله الرحمن الرحيم

مرسوم جمهوري

تقديرا للشجاعة المتميزة التي ابداها القادة المدرجة اسماؤهم ادناه وللخدمة الجليلة التي قدموها للعراق العظيم ولتشكيلات القوات المسلحة التي تقوم باعمال بطولية مشرفة ضد العدو الايراني العنصري في عمليتي توكلنا على الله الثالثة وتوكلنا على الله الرابعة واستنادا الى احكام الفقرة (اولا) من المادة الخامسة من قانون الاوسمة والانواط رقم ٩٥ لسنة ١٩٨٢

رسمنا بما هو آت

اولا منح اللواء الركن قيدار محمد صالح قائد الفرقة الثالثة الخاصة وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عملية توكلنا على الله الرابعة

ثانيا منح اللواء الركن ناطق شاكر محمود رامز قائد فق مش ٨/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي في عملية توكلنا على الله الرابعة .

ثالثا منح العميد الركن محمد وهيب لطيف قائد فق مش ٢/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري ولدوره القيادي المتميز في عملية توكلنا على الله الثالثة .

رابعا منح العميد الركن احمد هاشم عودة قائد فق مش ٣٦/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري ولدوره القيادي المتميز في عملية توكلنا على الله الرابعة

خامسا . منح العميد الركن عبدالمجيد عباس وهيب قائد فق مش ٣/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عملية توكلنا على الله الثالثة

سادسا . منح العميد الركن محمود فيزي محمد الهزاع قائد فق مج ١٠/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عمليتي توكلنا على الله الثالثة وتوكلنا على الله الرابعة .

سابعا منح العميد الركن ثامر سلطان احمد قائد الفرقة الاولى الآلية وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عمليتي وتوكلنا على الله الثالثة وتوكلنا على الله الرابعة

ثامنا . منح العميد الركن حسين حسن عداي قائد فق مج ٦/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عملية توكلنا على الله الرابعة .

تاسعا . منح العميد الركن قيس عبدالرزاق محمد جواد قائد فق مج ٣/ وسام الرافدين من الدرجة الثانية ومن النوع العسكري لدوره القيادي المتميز في عملية توكلنا على الله الرابعة

وتوكلنا على الله الرابع ونشاطهم التنظيمي وتوجيههم المقاتلين واستنادا الى احكام المادة السادسة والعشرين من قانون الاوسمة والانواط رقم ٩٥ لسنة ١٩٨٢ .

رسمنا بما هو آت

١ - منح الرفيق اللواء الطيار الركن عبدالجبار رسن السوداني امين سر فرع القادسية العسكري نوطي شجاعة لدوره القيادي المتميز في عمليتي توكلنا على الله وتوكلنا على الله ثانية

٢ - منح الرفيق اللواء الركن اسامة حسن توفيق الناصر امين سر ... نوطي شجاعة لدوره القيادي المتميز في

... في الثالث وسام ... القيادي المتميز في

... في الثاني وسام ... القيادي المتميز في

... السابع وسام ... القيادي المتميز في

ئەوجاشەی دەستی بەخوێنی ئەنفالی (چوار)سورە ،ئەم وینەلەکاتی ئەشکە نجەدان.

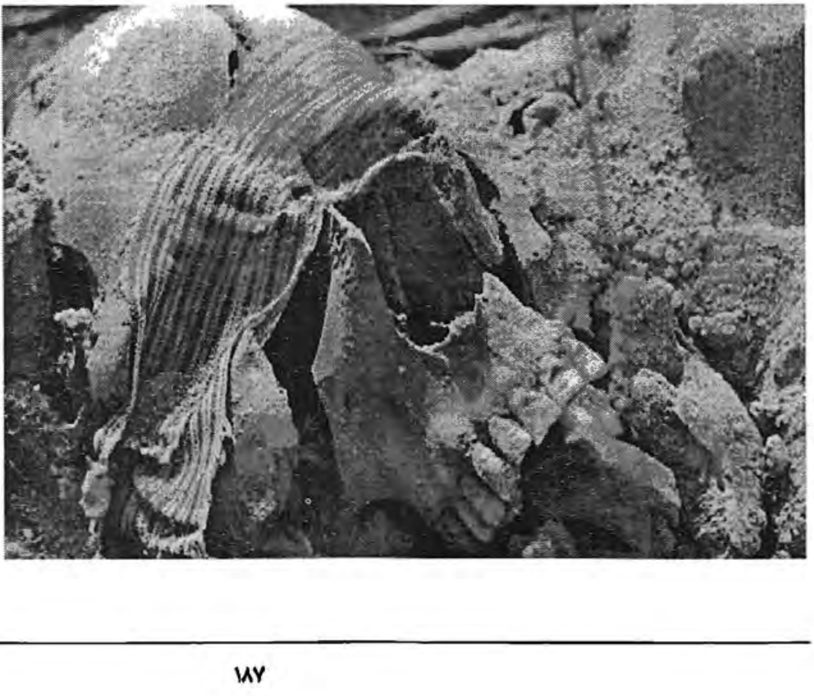

Kurdistan Refuge Anfal Genocide

تیمەکانی هەڵ دانەوەی گۆرەبەکۆمەڵەکان لەکاتی کارکردن لەگۆڕێکی بەکۆمەڵ

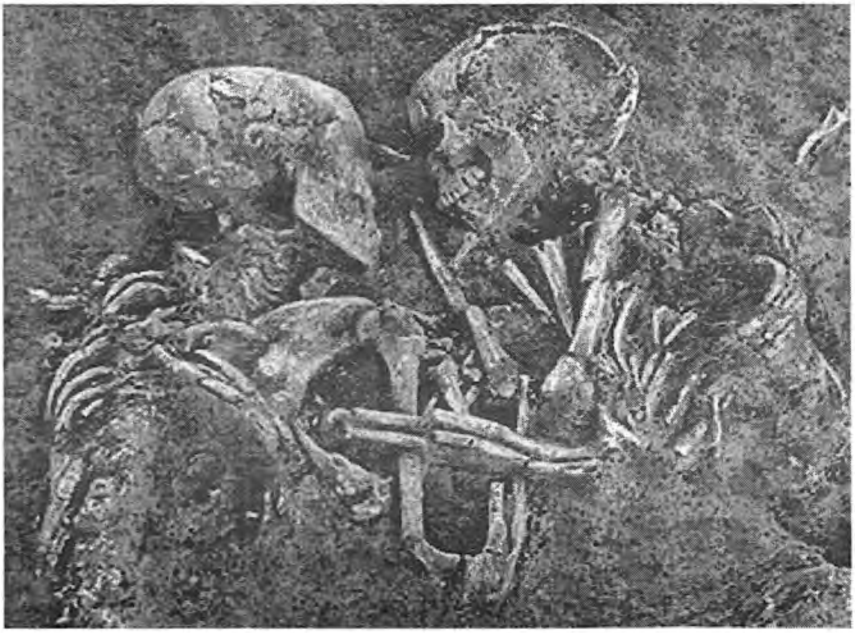

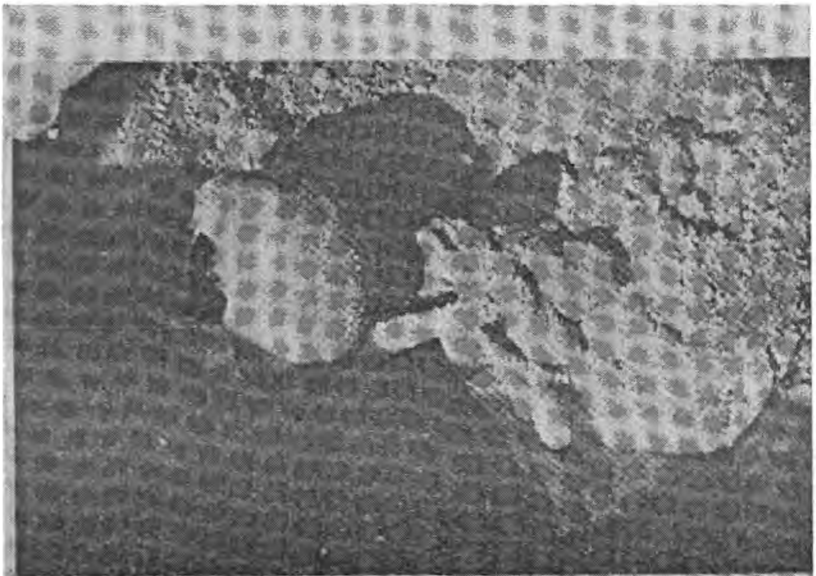

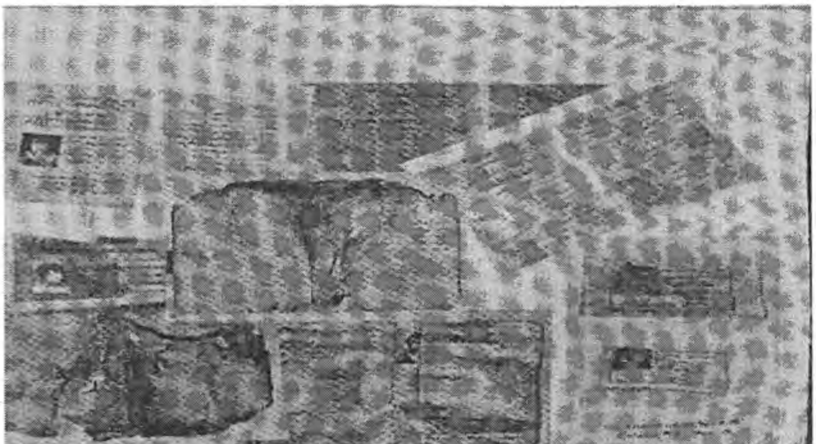
لەناوگۆرەبەكۆكەلەكانی بیابانیش دەستیان لەملی یەك نەكردەوەتارۆحیان دەرچوو

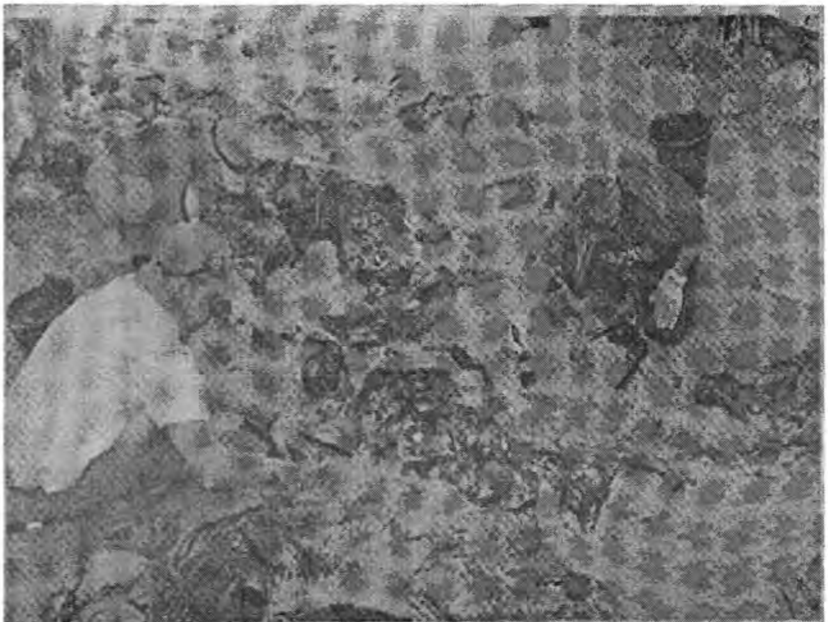
تەرمی دایكێك كە تا دوایین ساتەكانی ژیان منداڵەكەی لەباوەش گرتووە

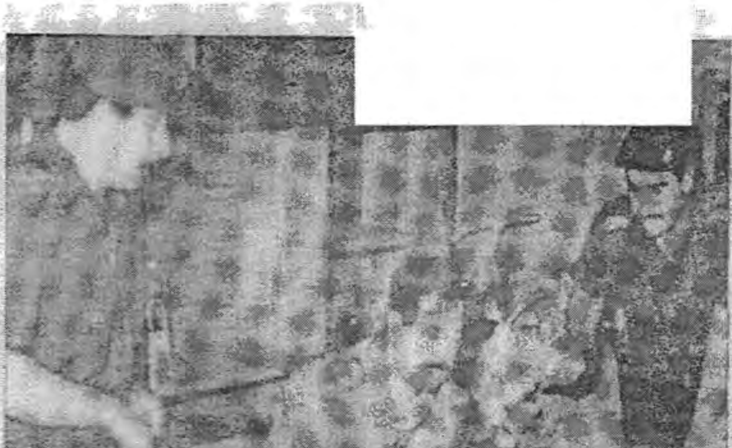
ئەو منداڵەی کە تۆپی یاریکردنەکەی لەگەڵ خۆیدا بردە گۆڕەوە و دوای ٢٠
ساڵ رۆحە پاکەکەی گەیشتەوە گوندەکەی

ناسنامەی ٨ ئەندامی خێزانێک کە بەیەکەوە بە درندانەترین ش
زیندەبەچاڵ کرابوون

تیمەکانی تایبەت لە کاتی کارکردنیان لە یەکێک لە گۆڕە بەکۆمەڵەکاندا

سەددام حسێن لەکاتی نەخشەکێشانی عەمەلیاتی ئەنفال دا

القائد المنصور يكرم كوكبة من المقاتلين الابطال

وفي ما يلي تعقيبات ومداخلات السيد الرئيس على احاديث المقاتلين

نصوص المراسيم الجمهورية الخاصة بمنح كوكبة من المقاتلين الابطال سيوف القادسية واوسمة الرافدين وانواط الشجاعة

نصوص المراسيم الجمهورية الخاصة بمنح عدد من القادة الميدانيين والرفاق مسؤولي التنظيم الحزبي في القوات المسلحة انواط الشجاعة ووسام الرافدين

١٩٨٨/١١/٣٠

في حديث مع المستشار المقاتل جمال خضر دوبرداني :

● نحن جند اوفياء ومخلصون للقائد العظيم صدام حسين
● شعبنا الكردي مستعد للتضحية في سبيل كرامة الوطن بكل غال ونفيس

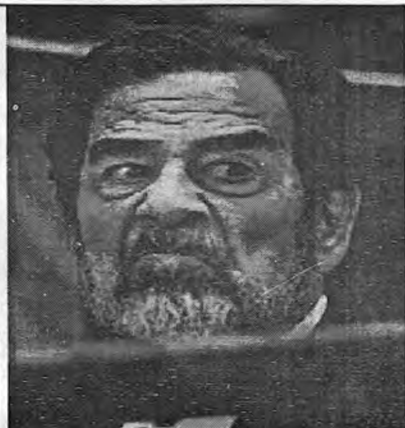

عراقنا العظيم يحتفل باليوم العالمي للتضامن مع الشعب الفلسطيني

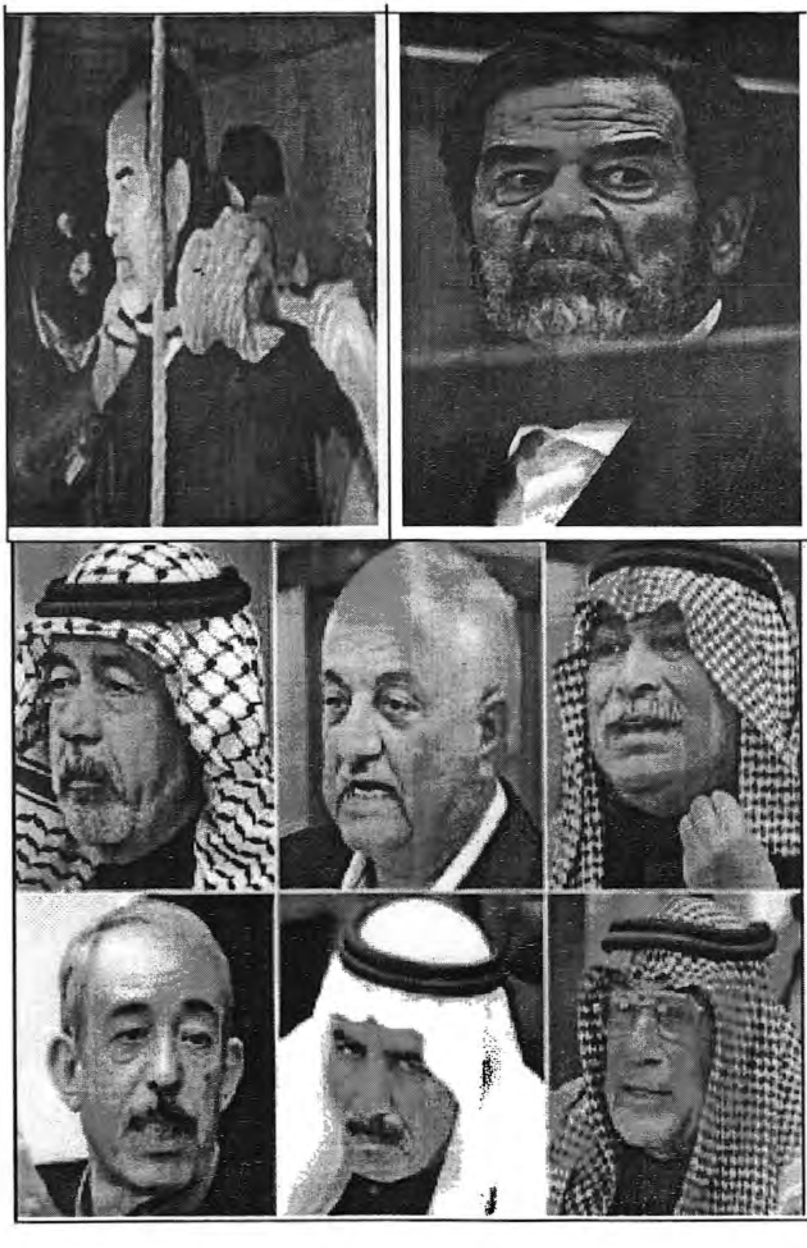
الجماهير العراقية والعربية تدعو العالم للاعتراف بدولة فلسطين

اليوم العالمي للتضامن مع الشعب الفلسطيني

INDICT

کۆتایی

Enfalî Zêy Biçuk

îdrîs omergumbetî